

RAZPRAVE IN RAZISKAVE 9

RJAVI MEDVED

(URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758)

V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

BROWN BEAR

(URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758)

IN TRIGLAV NATIONAL PARK

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

1999

RJAVI MEDVED (URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758) V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

Strokovna knjižnica Triglavskega narodnega parka
RAZPRAVE IN RAZISKAVE 9

RJAVI MEDVED

(URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758)

V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

BROWN BEAR

(URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758)

IN TRIGLAV NATIONAL PARK

TRIGLAVSKI NARODNI PARK
1999

Avtor: MIHA MARENČE

Risbe in akvareli: JURIJ MIKULETIČ

Lektoriranje: Helena Škrlep

Prevod: Henrika Škrlj in Darja Pogačnik

Oblikovanje: Miha Marenče

Fotografija na naslovnici: Janez Konečnik

Povzeto po specialističnem delu podiplomskega študija RJAVI MEDVED (URSUS ARCTOS LINNAEUS, 1758) V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU, Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, 1997.

Izdal: Triglavski narodni park, Kidričeva 2, Bled

Zanj: Janez Bizjak

Tisk: Tiskarna Žbogar, Begunje na Gorenjskem

Datum: veliki traven - maj - 1999

Publikacija šteje med proizvode informativnega značaja iz 13. točke tarifne številke 3 tarife davka od prometa proizvodov in storitev, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov (mnenje ministrstva za kulturo št. 415 - 338/99 mb/so, s dne 12.03.1999).

V letih 1992 do 1996 sem opravil raziskovalno nalogo »Rjavi medved (Ursus arctos L., 1758) v Triglavskem narodnem parku« o bivalni in prehranski primernosti Triglavskega narodnega parka (TNP) za rjavega medveda. V devetem zvezku Razprav in raziskav TNP povzemam vsebino, ki je zanimivejša in/ali povezana z ljudmi, ki so me oskrbeli s podatki. Zato naj bo to delo zahvala njim (njihova imena so napisana med tekstom), mentorju dr. Mihi Adamiču, recenzentoma dr. Boštjanu Anku in dr. Marjanu Kotarju, dr. Borisu Kryštufeku za predgovor, dr. Janezu Titovšku za pomoč pri določitvi gozdnih mravelj, Janezu Gregoriju za koristne pripombe, sodelavcu Juriju Dobravcu za pomoč pri računalniški obdelavi, Juriju Mikuletiču za likovni prispevek ter vsem, ki ste mi kakor koli pomagali.

VSEBINA

1. PREDGOVOR	11
2. UVOD	13
3. IZ ŽIVLJENJA RJAVEGA MEDVEDA	15
4. RJAVI MEDVED V SLOVENIJI	19
5. RJAVI MEDVED NA OZEMLJU TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA	25
5.1 LEDINSKA IMENA, POVEZANA Z BESEDO "MEDVED"	47
5.2 BIVALNA IN PREHRANSKA (NE)PRIMERNOST ZA RJAVEGA MEDVEDA	49
6. RJAVI MEDVED V ALPAH	53
6.1 MOŽNOSTI STALNE NASELITVE	57
7. RAZPRAVA IN PRIPOROČILA	61
8. POVZETEK	65
SUMMARY	67
9. VIRI	77

INDEX

1. PREFACE	11
2. INTRODUCTION	13
3. FROM THE LIFE OF BROWN BEAR	15
4. BROWN BEAR IN SLOVENIA	19
5. BROWN BEAR IN THE AREA OF THE TRIGLAV NATIONAL PARK	25
5.1 GEOGRAPHICAL NAMES CONNECTED WITH THE WORD BEAR	47
5.2 SUITABILITY OF HABITAT AND FEEDING FOR BROWN BEAR	49
6. BROWN BEAR IN THE ALPS	53
6.1 POSSIBILITY OF PERMANENT SETTLEMENT	57
7. DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS	61
8. SUMMARY	67
9. REFERENCES	77

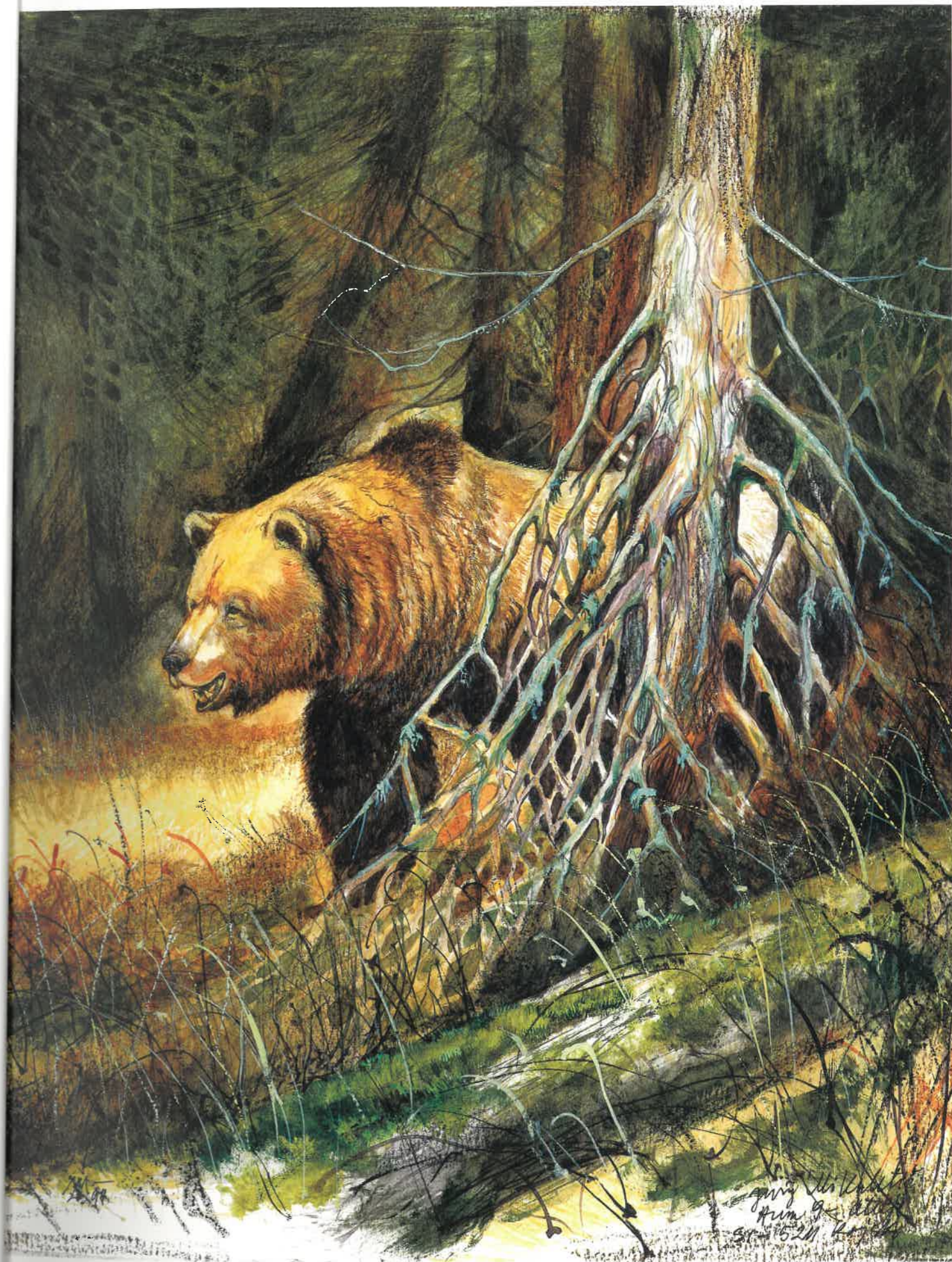

IZVLEČEK

Iz pisnih virov in ustnih sporočil je ugotovljeno, da se je rjavi medved (*Ursus arctos* Linnaeus, 1758) vedno pojavljal v Triglavskem narodnem parku, in to neredno in v različnih letnih časih; nekateri medvedi so verjetno tudi prezimili. Obstajajo zanesljivi dokazi o medvedkah z mladiči na obrobju zunaj TNP, kar zelo verjetno kaže na njihovo prezimovanje v neposredni bližini parka. Z analizo nekaterih prostorskih značilnosti je ugotovljeno, da je TNP glede bivanja in prehrane manj primeren za trajnejšo naselitev rjavega medveda. Pokazalo se je tudi, da TNP ni najpomembnejši prostor za prehajanje medvedov v Alpe, ampak tečejo glavni koridorji zahodneje po Tolminskem in Kobarškem. Ne glede na to pa ima rjavi medved v TNP vso domovinsko pravico. Ekološko in etično pripada vsaki rastlinski in živalski vrsti življenjski prostor, ki si ga izbere, ne glede na to, ali gre za trajno ali začasno bivanje. To pa še toliko bolj velja za naravovarstveno zavarovana območja.

ABSTRACT

According to written sources and written messages it has been found out that the brown bear (*Ursus arctos* Linnaeus, 1758) has regularly appeared in the Triglav National Park (hereinafter TNP) either temporarily or for the season. Some bears most probably stay over winter. For the area surrounding TNP there exist reliable proofs about the presence of a female bears with cubs which most probably signifies stay over winter in the nearest vicinity of TNP. By analyzing some area characteristics (parameters) it has been found out that regarding suitable living and nourishment conditions available, it offers too little for the bear to permanently settle there. It has also been shown that TNP is not the most significant place for passage of bears into the Alps and that the main corridors run more westward in Tolmin and Kobarid area. Regardless of this fact the brown bear has all the right to live within TNP. Ecologically and ethically speaking each plant or animal species is entitled to its life space which it chooses regardless the fact whether this stay is permanent or temporary. The fact is even more valid in natural protected areas.

1. PREDGOVOR

Čeprav so v utrujeni in prenaseljeni Evropi gorska območja tradicionalno zatočišče velikih zveri, so Alpe v tem pogledu izjema. Človekov vpliv v največjem masivu je bil od nekdaj tako zelo močan, da ga medved, ris in volk niso prenesli in so odšli, eden za drugim, ali pa so kvečjemu preživeli v nepomembnih ostankih. Danes smo ponovno priča vračanju velikih treh v alpski svet. Človekov pogled na naravo se je v zadnjih desetletjih temeljito spremenil. Antropocentrična delitev živali na koristne in škodljive je navlaka iz preteklosti. Kljub prepričanju, da imajo vse vrste pravico do obstoja, je takšno načelo najteže dosledno izvajati prav pri omenjenih treh zvereh. Izraba prostora v Alpah se je bistveno spremenila. Od živinoreje, ki je bila glavni vir konfliktov med alpskimi prebivalci in velikimi zvermi, danes živi le še majhen del populacije. Kljub temu pa je alpski živinorejec še naprej tradicionalno nenaklonjen velikim plenilcem na svojih pašnikih. Razmeroma nova oblika motenj v gorskem svetu je množična rekreacija, njen učinek na krhke alpske ekosisteme pa je lahko uničujoč. Vrnitev velikih treh bo tako projekt naslednjega tisočletja. Nekateri poznavalci menijo, da bo ponovna integracija velikih plenilcev v alpski ekosistem dolgotrajen proces, ki bo morda trajal stoletja.

Od omenjene trojice bo ohranjanje viabilnih populacij najtežavnejše pri medvedu in volku. Čeprav človek do prvega nikoli ni imel tako sovražnega odnosa kot do volka, pa je medvedova prisotnost na območju, ki ga skoraj v celoti obvladuje človek, stalen vir konfliktov. Medved je velika žival, zato potrebuje ustrezno velik življenjski prostor. Čeprav je pretežno vsejed, je še vedno zver. In četudi se izogiba človeku, kjer se mu le more, lahko tudi napade. Ob takšnem dogodku se razpoloženje v javnosti hitro sprevrže v histerijo in zahtevno po linču živalske vrste. Brez podpore javnega mnenja pa ima še tako dober varstveni načrt majhne možnosti za uspeh. Skratka, pri razvijanju varstvene strategije za rjavega medveda je treba upoštevati širok spekter dejavnikov, od ekoloških in bioloških do povsem socioloških.

Miha Marenče si je zastavil za cilj pretehtati možnost poselitve medveda v Triglavskem narodnem parku (TNP). Razlogov za takšno izbiro je seveda več. TNP je v Sloveniji največje zavarovano območje, zato je že zaradi same velikosti primeren za medvedov življenjski prostor. Je tudi najstarejše, kar mu daje čar tradicije. Zaradi geografskega položaja povezuje dinarsko medvedjo populacijo s sosednjimi alpskimi državami. Zlasti Italija in Avstrija vidita v naših medvedih donorsko populacijo za vrnitev vrste v njune Alpe. Po drugi strani pa TNP skriva v sebi pomanjkljivosti prvih narodnih parkov. Njihove snovalce so namreč bolj zanimale naravne lepote kot biološka raznovrstnost zavarovanega ozemlja. TNP je bil namreč ustanovljen, da ohrani enkratnost alpske krajine, ne pa da ohranja velike plenilce.

Marenčetova študija je zanimiva z najmanj dveh strani. Gre za temeljito analizo, ki je osnova naravovarstveni operativi. Marenče je torej opravil raziskavo, kakršno smo potrebovali. Najmanj enako pomembno pa se mi dozdeva to, da je objektivno pretehtal argumenta za medveda in proti njemu. Tako se je izognil pastem, v kakršne se tako radi ujamejo avtorji naravovarstvenih študij. Varstvena biologija mora objektivno pretehtati grožnje biološki raznovrstnosti in možnosti za njeno ohranjanje. Celotne biološke raznovrstnosti nam pač ne bo uspelo obvarovati. Stroka ima za kaj takšnega premalo znanja in premalo sredstev. Nekaj bomo zanesljivo izgubili, zato pa se moramo toliko bolj potruditi, da ohranimo najvrednejše. Skratka, če varstvena biologija na vsakem koraku prepozna ogroženost biološke raznovrstnosti, še zdaleč ne pomeni, da bomo to raznovrstnost tudi učinkoviteje ohranili. Prepogosto smo priče razvnetim medijskim prepirom za vsako zapuščeno gramoznico ali travniško zaplato. Da se ne bomo razumeli narobe: lepo in prav je, da ohranjamo tudi gramoznice in travniške zaplate. Narobe pa je, če pri tej vnemi začnemo pozabljati na vrednostne ravni. S stališča nacionalne biološke raznovrstnosti je gramoznica ena raven, sklenjeni gozdovi z medvedom, volkom in risom pa povsem druga.

Marenče je prav tako dal potreben poudarek enemu od temeljev, na katerih sloni sodobna varstvena biologija – prisotnosti človeka. Varstvena strategija, ki ne upošteva želja in potreb lokalnega prebivalstva, ne more biti učinkovita. Naravo in biološko raznovrstnost konec koncev ohranjamo za človeka in ne pred njim. Seštevek je tako jasen: medved v TNP kot prehodna divjad da, ne pa kot stalna vrsta. Živalske vrste ohranjamo tam, kjer imajo ustrezne možnosti. Medved sodi v obsežne dinarske gozdove, prav tu pa danes v Sloveniji delamo veliko strateško napako. Mar ne bo najlažje zagotoviti nadaljnega obstoja donorske populacije rjavega medveda tam, kjer ta že je, še posebej ker je "območje medveda" dalo doslej izvrstne rezultate? Danes pa se očitno raje oziramo v koridorje. Koridorje, ki vodijo kam? V ponorne habitate avstrijskih in italijanskih Alp? Slovenci smo, drugače od omenjenih alpskih sosedov, dokazali, da medvedjo populacijo znamo upravljati in jo tudi ohraniti. Če oni utemeljujejo svojo strategijo na varovanju vsakega medveda posebej, mi lahko razmišljamo o ohranjanju populacije. Servilnost, tako značilna za vključevanje v Evropo, nam tokrat zagotovo ni potrebna. Prihodnost našega medveda bo še zelo dolgo odvisna samo od balkanskega zaledja in prav nič od srednjeevropskega prostora. Zato je Marenčetov poziv k nujnosti vzpostavitve narodnega parka v Dinarskem gorstvu južne Slovenije povsem upravičena. Marenčetova študija je izvrsten primer trezne, pretehtane in strokovno utemeljene naravovarstvene razprave. Z njo tudi TNP nadaljuje uspešno serijo Razprave in raziskave; Marenčetov prispevek je že deveti po vrsti. Takšnih razprav si lahko samo še želimo.

Doc. dr. Boris Kryštufek

2. UVOD

V Triglavskem narodnem parku se je vedno pojavljal tudi rjavi medved

V današnjem Triglavskem narodnem parku se je vedno pojavljal tudi rjavi medved. O tem govorijo pisni viri in ustna izročila. Medved je v Alpah stalno živel še pred dobrimi sto leti. Pozneje je bil iztrebljen ali izrinjen zaradi večje človekove poselitve in njegovih dejavnosti, zlasti živinoreje. Človek živinorejec in medved sta si bila vedno nasprotnika. Medved je pobijal domače živali na paši, vdiral v hleve in kot najmočnejša evropska zver življenjsko ogrožal ljudi. Razumeti moramo stisko alpskega človeka v neprestanem boju za preživetje.

Naravo bomo ohranili le s pestrostjo življenja

Ščasoma pa so se pogledi na prosto živeče divje živali, zlasti na plenilske, korenito spremenili. Človekovo pretiravanje v izkoriščanju narave je na slednjo postopno tako vplivalo, da so bile ogrožene in so izginile številne življenjske oblike; to je spodbudilo ustanavljanje zavarovanih območij in množična gibanja za ohranitev narave oz. pestrosti življenja. Ali je to prizadevanje pravo in dovolj učinkovito, bo pokazal čas.

Stalna poselitev robnega območja Triglavskega narodnega parka in z njo povezane dejavnosti, zlasti pašništvo, ohranjajo nekdanja razmerja in nenaklonjenost medvedu. Tej nekdanji, v današnji čas segajoči človekovi prisotnosti v TNP se pridružujejo nove oblike, zlasti množični turizem. Po drugi strani pa so naravovarstvena spoznanja in prizadevanje za ohranitev vseh avtohtonih vrst vsaj oz. prednostno na zavarovanih območjih medvedu naklonjena.

Kakšne so dejanske možnosti poselitve rjavega medveda v Alpe?

V naravovarstveno prizadevanje za ohranitev biotske raznovrstnosti so vtakani resni poizkusi ponovne naselitve avtohtonih živalskih vrst v nekdanji življenjski prostor. To velja tudi za rjavega medveda v Alpah. Kakšne pa so dejanske možnosti zanj zaradi velikanskih sprememb, ki jih je v zadnjih sto letih povzročil človek, na to skušajo odgovoriti številne študije in raziskave.

Z analizo medvedove prisotnosti skozi čas ter z analizo (ne)primernosti prostorskih in prehranskih danosti Triglavskega narodnega parka iščemo odgovor na vprašanje: ali se medvedi v TNP lahko zadržujejo stalno, občasno ali pa sploh ne. Odgovor ni pomemben samo zato, ker je to območje opredeljeno kot narodni park, ampak morda še bolj zaradi širšega zavzemanja za ponovno medvedovo poselitev v Alpe. Prek TNP naj bi namreč tekle povezovalne poti za njegovo spontano, naravno poselitev Alp.

Pri ugotavljanju bivalne in prehranske (ne)primernosti Triglavskega narodnega parka sem izhajal s stališča, naj medved s svojo prisotnostjo skozi čas sam »kaže« možnosti za bivanje na tem območju.

Bivalna in prehranska primernost izhajata iz medvedove zgodovinske prisotnosti.

Ugotovljeno prisotnost medveda sem prostorsko določil na topografski karti M 1:25000 (Republiška geodetska uprava Slovenije, 1985), in sicer v kilometrski kvadratni mreži. Tako sem dobil število in položaj kvadratov medvedove prisotnosti. Z analizo prostorskih in prehranskih parametrov vsakega kvadrata posebej sem prišel do sintezne analize posameznih skupin parametrov v vseh kvadratih. Podatki so torej prikazani z lego kvadrata, površina kvadrata pa je 100 ha. Skupno število kvadratov na karti je 1584, od tega jih je v TNP 848.

Ves TNP sem prostorsko analiziral po najbolj oprijemljivih parametrih, po ugotovljenih značilnostih sem razvrstil kvadrate prisotnosti ter tako opredelil (ne)primeren prostor za medveda.

3. IZ ŽIVLJENJA RJAVEGA MEDVEDA

Rjavi medved spada v red zveri (Carnivora), družino medvedov (Ursidae), rod medved (Ursus), vrsto rjavi medved (*Ursus arctos*). Danes živi na Zemlji osem medvedjih vrst (Kryštufek, 1988).

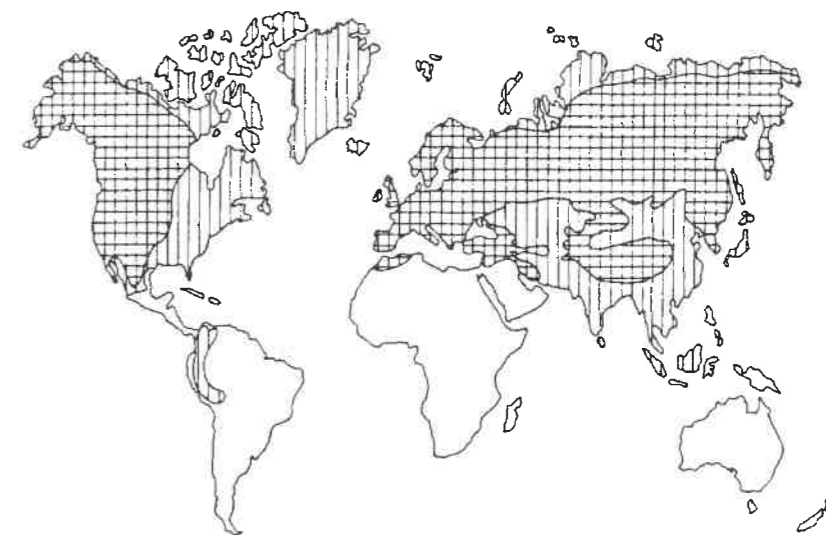
Za rjavega medveda je značilna takšna zemljepisna spremenljivost, da so včasih razlikovali več vrst, danes pa le njegove podvrste. V Evropi živita rjavi medved in beli ali severni medved (*Ursus maritimus*).

Rjavi medved se je pojavil pred 250.000 do 300.000 leti hkrati z jamskim medvedom - ta je izumrl v zadnji ledeni dobi. Rjavi medved (s podvrstami) je živel v zmernem pasu Evrazije, v Severni Ameriki in severni Afriki v pogorju Atlas. V Evropi je znan že precej pred koncem ledenih dob, prvič v mindelskoriški otoplitvi; verjetno je prišel iz vzhodne Azije. Danes ga, od njegovega nekdanjega življenjskega območja, samo v pogorju Atlasa ne najdemo več, ker so ga iztrebili (Kryštufek, 1988).

Pred približno tri tisoč leti je bival še po vsej Evropi. Zdaj pa je njegova evropska razširjenost, razen Skandinavije in evropskega dela Rusije, omejena na večje ali manjše med seboj ločene populacije oz. skupine (Kryštufek, 1988).

Življenjsko območje družine medvedov (Ursidae) na Zemlji

Mrežasto šrafrirano je območje rjavega medveda.

Vir: Kryštufek, B., 1988: Zveri II. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana.

Medvedi so največje živeče zveri na zemlji. Medvedi so največje živeče zveri na Zemlji. Njihova velikost je od 1 do 3 metre. Teža se giblje, odvisno od vrste, od 30 do 700 kg, pri rjavem medvedu samici do 300 in samcu do 440 kg (Kryštufek, 1988). Telo je ovalno, čokato in mišičasto. Na splošno je za medveda značilna velika glava z majhnimi očmi in uhlji. Noge so kratke, mišičaste. Medvedi so podplatarji s petimi prsti, z zakrivljenimi, dolgimi in močnimi kremplji. Imajo dolgo in grobo dlako. Kožuh je navadno enobarvno rjav. Zanje je značilno predvsem mišičasto telo in tako moč. Hitrost in gibčnost nista odločilni, kljub temu pa so medvedi urni in gibčni. Na splošno so tudi dobri plavalci in plezalci. Od čutil imajo izredno razvit sluh in voh, manj vid. Samci so večji in močnejši od samic.

Medvedov življenjski prostor so obsežni gozdni masivi. Življenjski prostor rjavega medveda je povezan z obsežnimi strnjnimi gozdnimi masivi, prepletenimi z jasami visokih trav, zelišč in plodonosnih rastlin. Ruski raziskovalci so mnenja, da daje prednost iglastim gozdovom prav zato, ker je v njih veliko jas. Na drugih območjih, tudi pri nas, se odloča za mešane ali listnate gozdove, v katerih najde ustrežnejše možnosti za življenje. Verjetno pa drži ugotovitev, da izbere tisti življenjski prostor (habitat), ki je na nekem območju najprimernejši: možnost izbire brloga za zimsko spanje, prehranske danosti in mir. Od tega je odvisna tudi njegova številčnost oz. velikost bivalnega prostora. V italijanskem Trentu so s telemetričnimi meritvami ugotovili velikost bivalnega prostora: samica 5.000 do 10.000 ha, samec 10.000 do 20.000 ha (Roth, 1988). V Gorskem Kotarju obsega bivalni prostor ene živali od 4.000 do 8.000 ha (Huber, 1986).

Sicer pa Roth (1983) navaja velikost bivalnega prostora od 8.000 do 74.000 ha. Življenjski prostor je vezan na brloge (jame, votline, skalne razpoke) oz. na možnost ustvariti brlog za zimsko spanje (v gostem smrekovju, pod panji dreves, podrtim drevjem in podobno). Kjer je na voljo več naravnih brlogov na manjšem območju, je tudi število prezimovajočih medvedov lahko precej večje, kot je obseg bivalnega prostora neke živali.

Medved je samotar. Ima svoj življenjski prostor, ki ga brani pred sovrstniki. Velikost življenjskega prostora je odvisna zlasti od prehranske ponudbe. Medved je samotar. Po več skupaj jih lahko opazujemo le pri medvedki, ki vodi mladiče, pa tudi svoje enoletne in dvoletne medvede. Kjer je na manjšem območju bogata ponudba hrane, je lahko blizu skupaj tudi več medvedov; kakor hitro pa hrane zmanjkuje, zavlada zakon močnejšega.

Za letoletni cikel rjavega medveda sta značilni dve obdobji: zimsko "spanje" in poletno življenje z najpomembnejšim jesenskim "nabiranjem" tolšče. Pomen obdobja mirovanja je v čim manjši porabi energije. Medved ne spi "trdnega spanja" nekaj mesecev skupaj. "Trdnost" in dolžina sta različni, odvisni predvsem od zime (pojavljanje toplejših obdobji) in "pripravljenosti" na zimsko spanje (ali si je nabral dovolj tolšče, ali ima primeren brlog), kar pa je odvisno od spola, starosti in gostote populacije. Primeren brlog je tisti, ki ga je medved lahko pravočasno in dovolj dobro "opremil" z nastiljem,

neredko zadelal vhod z vejami, je na ustrežnejši (toplejši) lokaciji in dovolj velik. Čas, ko se medved odpravi "spat" in ko se "spomladansko prebudi" ter zapusti brlog, sta november in december oziroma april in maj. Med zimskim mirovanjem, največkrat v januarju, medvedka povrže enega do štiri kot polhe velike mladiče.

Medvedi potujejo tudi na večje razdalje, ko si samci iščejo nov življenjski prostor.

Z zapuščanjem brloga, najkasneje maja, najpogosteje pa v začetku vegetacije, se prične drugo obdobje celoletne dejavnosti. V tem času je medved osredotočen na prehrano, označevanje bivalnega prostora in parjenje. Izbira in dosegljivost hrane ga "nažene" na vsakodnevno pot po njegovem življenjskem prostoru. Na območju, kjer ima v nekem letnem času na razpolago dovolj ustrezne sezonske hrane, se z manj gibanja lahko zadržuje dalj časa in narobe. To "sledenje" hrani nima nič opraviti z medvedovim potovanjem na večje razdalje, ko si samci iščejo nov (star, nekdanje naseljen) življenjski prostor, in s tako imenovanimi klateži, ki zaradi individualnih značilnosti delajo cela potovanja.

Čeprav medved večino svojih celodnevni dejavnosti opravi predvsem ponoči, sploh ni nočna žival. Vzrok, da se več giblje in hrani ponoči, je predvsem človek.

Spomladi, ko pride iz brloga, je sestradan ter porabi več časa za iskanje hrane in hranjenje. Podobno je jeseni, le da ne zaradi lakote, ampak zaradi pospešenega nabiranja tolšče (podkožne maščobe), ki jo nujno potrebuje za zimsko spanje. Tedaj ima na voljo tudi največ raznolike, predvsem rastlinske hrane.

V juliju in avgustu je čas parjenja. Tedaj svoj življenjski ritem podredi iskanju samice, njenemu "zakonskemu" življenju in neposrednemu parjenju.

Medvedovo prisotnost izdajajo številni znaki

Medvedovo prisotnost izdajajo številni znaki: razdejani gnili hlodi in panji, razkopana osja gnezda in mravljišča, poteptana trava na gozdnih jasih, razcefrana stebela kobulnic, ležišče, polomljeni vrhovi in olupljena mlada drevesca, sledovi krempljev predvsem na deblih, ostanki dlake, iztrebki, odtisi šap v snegu in razmočenih tleh, raztrgana in (ali) požrta poginula divjad. Sicer pa je medved previdna in budna žival, ki se človeku izogiba.

Medvedi imajo stalne stoletne poti.

Medvedi imajo stalne stoletne poti. Tudi če njihovo pot preseka cesta, jo prečkajo na ustaljenih prehodih. Tako so pogosto žrtve cestnega in železniškega prometa. Te izgube sicer ne vplivajo bistveno na število populacije, imajo pa nekatere posledice na razseljevanje oz. naseljevanje novih (starih) življenjskih prostorov. Lahko si predstavljamo, kaj to pomeni za naseljevanje alpskih držav, kjer gre za zelo gosto poselitev in prometno infrastrukturo.

Čeprav je rjavi medved zver, je vsejed: tretjina hrane je živalskega in dve tretjini rastlinskega izvora. Vrsta hrane se menja sezonsko in je odvisna od zemljepisne razširjenosti medveda. Lahko se preusmeri

na različne prehranske vire. Količina in vsebina hrane se ravnata po ponudbi v okolju.

Medved je vsejed: tretjina hrane je živalskega in dve tretjini rastlinskega izvora.

Spomladi se hrani predvsem s travo, zelišči in mrhovino. Izpod snega izkopava plodove gozdnega drevja in kobulnice ter lupi skorjo mladih drevesc. Ko se prične vegetacija, se hrani tudi z mladim listjem, poganjki in popjem, travami bilnicami, kobulnicami ter mravljami in njihovo zalego. Lovi glodalce ter sem in tja večje sesalce. Razkopava panje trhljih dreves ter išče hrošče, njihove ličinke in osirje. Poleti je jagode, borovnice, maline, robidnice, šipek, drnuljo, jerebiko, črni trn. Jeseni uživa želod, žir, sadje, lešnike in orehe. Rad se hrani tudi z mlečnim žitom, zlasti ovsom in koruzo. Kjer ima priložnost, lovi ribe. Medved ima navado, da uplenjeno ali najdeno poginulo divjad pokrije z zemljo, listjem, travo ali snegom in se vrača k njej, dokler vse ne poje. Slabo prebavljena rastlinska vlakna v analiziranih iztrebkih povedo, da se je medved kot mesojeda vrsta preusmeril na prevladujočo in lažje dostopno rastlinsko hrano.

6/11. 94
21

4. RJAVI MEDVED V SLOVENIJI

V Sloveniji živi najzahodnejša strnjena populacija medveda v Evropi.

V Sloveniji živi najzahodnejša strnjena in še ohranjena populacija rjavega medveda v Srednji Evropi.

Naše ozemlje je prostorsko na "prepihu". Geopolitično štejemo Slovenijo med srednjeevropske države; glede na stalen življenjski prostor rjavega medveda jo povezujemo z območjem Dinarskega gorstva; glede na povezovalni prostor razseljevanja medvedov pa k državam alpskega loka. Po statističnih podatkih Lovske zveze Slovenije (1962 - 1993) je v Sloveniji po letu 1970 od 250 do 320 živali. Populacija je stabilna oz. po številu ustaljena. To populacijsko stabilnost zagotavlja naravna povezava s širšim Dinarskim gorstvom. Zato ni mogoče govoriti ločeno o medvedu v Sloveniji, ampak samo o enotni populaciji širšega dinarskega območja, katere del živi tudi pri nas (Simonič, 1992).

Na podlagi najdbe fosilnih ostankov je dokazana zgodovinska prisotnost rjavega medveda na slovenskih tleh pred okoli 25.000 leti (Rakovec, 1973). Najdbe fosilnih ostankov drugje po Evropi pa potrjujejo domnevo, da je ta živalska vrsta živela pri nas že pred 200.000 leti.

Rimski pisci navajajo, da je bil medved v njihovem času (pred okoli 2000 leti) v Evropi in tudi pri nas splošno razširjen (Švigelj, 1961). Naše ozemlje je bilo tedaj redko poseljeno, poraščeno z nepreglednimi gozdovi, ki so jih prekinjale le večje rečne doline. Po naselitvi Slovencev (8. st. n. š.) so ti, kot poljedeljsko ljudstvo, pričeli krčiti gozdove, vendar ne tako obsežno, da bi ogrozili obstoj divjih živali. Vzrok spreminjanja številnosti, ki je povzročil tudi iztrebitev v nekaterih predelih oz. pehanje na rob preživetja, je bil odnos človeka do medveda. Ta mu je bil tekmeč pri lovu, statusno-trofejni simbol, neposredno ga je ogrožal ali pa vsaj njegovo premoženje. Vse to se v preteklosti zrcali v neusmiljenem preganjanju in pokončevanju medvedov.

Najstarejše pisno poročilo o medvedu na Slovenskem imamo iz časa kmečkega punta leta 1515, ko so se Blejci priključili upori tudi zaradi globe, ki bi jo morali plačati grajskemu upravitelju za štiri ubite in prodane medvede (Švigelj, 1961).

Lovski red iz leta 1618 dovoljuje kmetom podložnikom loviti medvede, rise in volkove, vendar morajo plen proti nagradi oddati zemljiškemu gosposu.

V Valvasorjevem času je bilo v naših gozdovih dosti medvedov. Okoli leta 1675 so jih v Losinjskem (Ložinskem) gozdu na Kočevskem v enem dnevu ustrelili osem (Valvasor, 1689).

L o v s k i r e d Marije Terezije za Nižjo Avstrijo, ki se je uveljavil tudi na Štajerskem, iz leta 1743 navaja, da zveri lahko pokončuje kdor koli vse leto. To ni veljalo za deželno knežje gozdove. Po podatkih kočevskega gospostva so v letih 1768 do 1778 uplenili med drugim 25 starih medvedov, 82 volkov, 15 jelenov in 6 srn (Švigelj, 1961).

Medvede so v preteklosti neusmiljeno preganjali in iztrebljali.

Dunajski dvor je leta 1788 izdal odlok o i z t r e b i t v i medveda, vendar so dobili to pravico le lovski upravičenci. Kljub temu je bil v začetku 19. stoletja še vedno precej večji odstrel velikih zveri kot rastlinojedov. To stanje se je povsem spremenilo po padcu Ilirskih provinc, ko je dunajski dvor ponovno izdal odlok o pokončevanju medvedov s primerno nagrado vsakomur. V dveh desetletjih so postali tako redki, da so po podatkih turjaškega posestva na Kočevskem v letih 1839 do 1852 (torej v 14 letih!) uplenili le 3 medvede, 1 volka, 73 jelenov in 97 srn, in to v času razpisane nagrade, ko je za medvedom "lezlo vse, kar gre" (Švigelj, 1961). Zato je medved izginil s Pohorja že sredi preteklega stoletja (Švigelj, 1961).

Gozdar L. D i m i t z (1842 - 1912) navaja, da je bil medved v njegovem času, to je okoli leta 1880, stalna divjad v okolici Bohinja, Mojstrane in Kranjske Gore (Švigelj, 1961). Po Laibacher Tagblatu iz leta 1871 je bil zadnji gorenjski medved uplenjen leta 1872 v Kotu Na stanu pod Cmirjem.

Lastnik kočevskega veleposestva je prvi na Slovenskem leta 1889 prepovedal pobijanje medvedov na svoji posesti.

Kakor koli, stalni medvedi so iz gorenjskih lovišč izginili v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja, verjetno pa so se občasno pojavljali prišleki. To pa je bil tudi čas, ko so nekateri že spoznali, da je treba medveda varovati in ga ne preganjati do iztrebitve. Tako je lastnik kočevskega veleposestva prvi na Slovenskem leta 1889 prepovedal pobijanje medvedov na svoji posesti.

V r h pobijanja medvedov je bil v letih 1930 do 1935, čeprav stari predpis razpadle Avstro-Ogrske ni več veljal. Medvede je lahko pokončeval kdor koli. Lovci so bili zakupniki, ki niso imeli čuta za varstvo narave. Tako so samo v letu 1933 pobili (registrirano!) 15 do 17 medvedov. Starejši so končali "pod cevjo", mlajši pod sekiro (Švigelj, 1961). Slovensko lovsko društvo si je prizadevalo, da bi vsaj pri lovcih doseglo varstvo. Leta 1935 je uprava Dravske banovine izdala "Naredbo o izpremembni lovopusta in o zaščiti redke divjačine" in v njej popolnoma zaščitila medveda v okrajih današnjega medvedovega osrednjega življenjskega prostora. Tako se je stalež medvedov tik pred drugo svetovno vojno dvignil, ocenili so ga na 60 (Švigelj, 1961) in celo 80 (Bižal, 1939) živali v vsej Sloveniji.

Številčna r a s t medvedov se je nadaljevala tudi po drugi svetovni vojni. Spet so postajali stalni prebivalci na Nanosu, Trnovskem gozdu in na Gorjancih. Tu so, poleg obsežnih gozdnatih območij Kočevske in Snežiško - Javorniškega pogorja, najprimernejši medvedovi habitati v Sloveniji (Adamič, 1992). Ponovno so se začeli

pojavljati tudi drugod po Sloveniji; kot klateži so navadno kmalu izgubili življenje.

Zakonodaja je bila ves čas po drugi svetovni vojni naklonjena varstvu medvedov. Do leta 1966 so bili popolnoma zavarovani. Uporaba cianovodika za "zatiranje" volkov in lisic pa je do leta 1962, ko je bil strup prepovedan, pobrala tudi precej medvedov.

V začetku 60. let so ocenili, da je v Sloveniji 160 medvedov (Švigelj, 1961), leta 1970 pa 288 medvedov (Simonič, 1972).

Danes je rjavi medved v Sloveniji razširjen na dveh, med seboj prostorsko povezanih območjih, ki pa se razlikujeta po primernosti in nosilni zmogljivosti habitatov, pa tudi po zakonskih izhodiščih varstva in ravnanja s to živalsko vrsto.

Današnje osrednje območje rjavega medveda je južni del Slovenije.

Osrednje območje obsega južni del Slovenije, in sicer ga sestavlja širša Kočevska in Notranjska, del Dolenjske in južno obrobje Ljubljanske kotline (Adamič, 1992).

Zunanje območje, ki je po površini precej večje od osrednjega, se razteza prek jugozahodnih, zahodnih in severozahodnih delov Slovenije in se navezuje na obmejne predele Avstrije in Italije (Adamič, 1992).

Na osrednjem območju živi stalna populacija (del dinarske) medvedov, tu prezimujejo in se razmnožujejo. Za ta predel je značilna velika gozdnatost, mozaična prepletenost gozdnih in negozdnih površin, majhna poselitvena gostota ljudi ter ugodne prehranske in bivalne razmere za medveda. Lovišča, ki tvorijo osrednje varovano območje, merijo 315.000 ha (Adamič, 1993). Ugotavljamo pa, da se primernost habitatov poslabšuje zaradi naraščajočih motečih vplivov različnih človekovih dejavnosti.

Zunanje območje po deležu primernih habitatov zaostaja za osrednjim. Medved v majhni gostoti tu sicer stalno živi, glavnino živali, ki se gibljejo na zunanjem območju, pa sestavljajo t. i. "klateži" (Adamič, 1991).

Z osrednjega na zunanje območje prehajajo medvedi po selitvenih poteh oziroma koridorjih.

Znane so tudi selitvene poti oz. koridorji, po katerih medvedi prehajajo z osrednjega na zunanje območje. Po Adamiču (1992) so glavne smeri koridorjev severozahodno, zahodno in severno. Za širjenje rjavega medveda v Alpe je najpomembnejši severozahodni koridor, v katerega je vključeno tudi območje Triglavskega narodnega parka. Poteka prek avtoceste med Uncem in Postojno, gre prek Nanosa v Trnovski gozd ali prek Logaške planote, Idrijskega in Cerkljanskega na Jelovico in od tod v osrčje Julijskih Alp. Na tej poti medvedi prestopijo tudi državno mejo z Italijo. Drugi krak severozahodnega koridorja pa gre prek Vremščice, čez cesto Razdrto - Podnanos proti Nanosu.

Po zahodnem koridorju medvedi počasi poseljujejo območja med Brkini, Vremščico in Slavnikom ter mejo s Hrvaško.

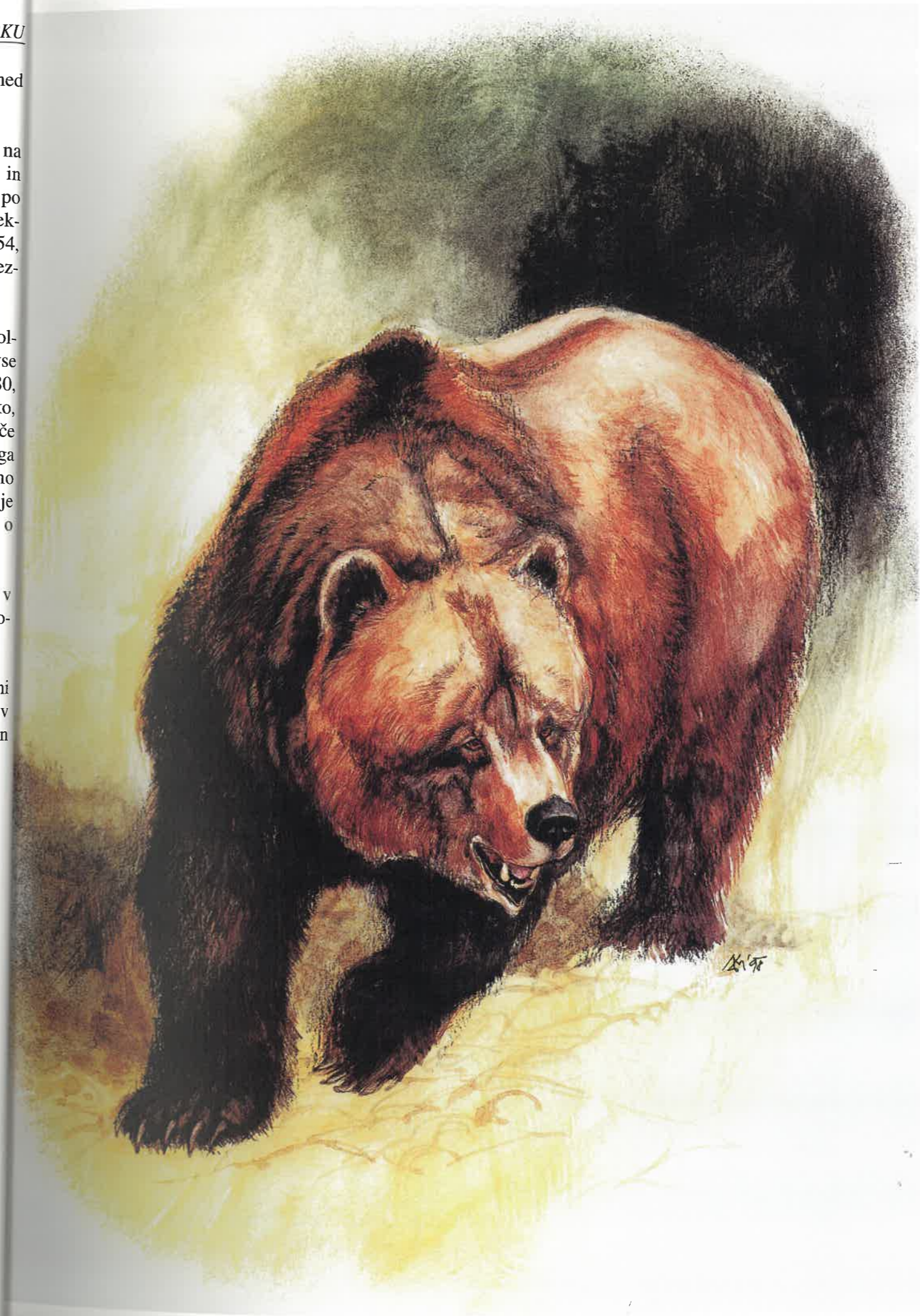
Severni koridor gre čez Krko in Savo v Zasavsko hribovje, na Menino in naprej v Kamniško/ Savinjske Alpe. Med Jezerskim in Solčavo prestopijo medvedi avstrijsko mejo in nadaljujejo pot po Koroški proti severu in severovzhodu. Ta koridor, ki je bil v preteklosti najpomembnejša smer emigriranja (Eržen 1953, Pirc 1954, Amon 1961, Švigelj 1961, Anderluh 1972, 1990), je danes iz neznanih vzrokov nepomemben.

D a n a š n j e varstvo medveda v Sloveniji zakonsko sicer ni najbolje urejeno, saj ga je zunaj osrednjega območja dovoljeno loviti vse leto. V praksi je drugače. Enotne gojitvene smernice (LZS, 1980, 1991), ki so interni dogovor lovtva, omejujejo določilo zakona tako, da je odstrel medvedov zunaj osrednjega območja dovoljen le, če ogrožajo ljudi in premoženje, pa še to na osnovi vsakokratnega dovoljenja pristojnega državnega organa, kar lovci dosledno upoštevajo (Simonič, 1992). V osrednjem življenjskem območju je odstrel dovoljen, vendar po vnaprej dogovorjenem letnem načrtu o številu in strukturi.

V "Začasnem navodilu za izdelavo gozdnogospodarskih načrtov v letu 1986" je opredeljen način gospodarjenja in popolno varstvo okolice brlogov.

Danes je medved v Sloveniji popolnoma zavarovan. Dovoljen je izjemen vsakoletni odstrel.

"Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst" iz leta 1993 (Uradni list RS, št. 57/93) je medvedu dala status **p o p o l n e g a v a r s t v a** v vsej Sloveniji, tako da minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano lahko izjemoma dovoli odstrel.

5. RJAVI MEDVED NA OZEMLJU TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

Podatke o rjavem medvedu v TNP sem zbral na dva načina: s pisnimi in ustnimi poročili ljudi, za katere sem izvedel, da mi lahko kaj povedo o medvedih na tem območju, in iz pisnih virov.

Podatke o medvedovi prisotnosti v Triglavskem narodnem parku smo zbrali iz pisnih in ustnih virov.

Nekateri so poslali podatke pisno, drugi so mi jih povedali ustno. Ustne podatke sem zapisal in jih upošteval le, kadar ni bilo predhodnega pisnega vira oz. kadar je pisni vir navajal avtorjevo ustno izjavo: npr. Tone Kuhar, naravovarstveni nadzornik TNP, mi je nekaj povedal o medvedu na Mežakli leta 1946, ki ga je uplenil J. Urevc, takratni poklicni lovec, ga zakopal in to dejanje zaupal le redkim; pisno pa ga je po istem ustnem viru povzel Rado Košir iz Mojstrane in ga objavil v članku "Velike zveri pod Triglavom", Lovec, št. 5, 1985. Ustne vire sem upošteval tudi ob osebnih srečanjih z medvedom oz. njegovimi znamenji prisotnosti, četudi o tem ni bilo nič zapisano. Obiskal sem tudi ljudi, za katere sem slišal ali domneval, da kaj vedo o medvedih v TNP, a se je izkazalo, da ni tako: ali o njih niso imeli podatkov ali pa so ponovili tiste, ki sem jih že imel.

V pisnih poročilih so opisane zanimive podrobnosti, iz katerih razberemo potrditev nekaterih medvedjih vedenjskih značilnosti, pa tudi "večni spopad" med človekom in medvedom.

Nekaj primerov:

Stanko Zima pripoveduje...

Stanko Zima, naravovarstveni nadzornik in poklicni lovec v TNP, je v svojem poročilu med drugim zapisal: "Približno leta 1871 je Janez Košir iz Gozd-Martuljka, rojen 1851, še z dvema domačinoma zastretil medveda v čeljust. Preden so ponovno nabasali puške, jih je medved vse tri pometal po bregu. Priča je bil kmet Zljan, ki je sekal na svoji parceli in je med opravljanjem velike potrebe zagledal medveda brez spodnje čeljusti. Ko je o tem pripovedoval doma, so domačini sestavili tele verze: Je nas mandrau, je nas mandrau, je ta starga Zljana u drek zagnau, no, ta medved je v Jasenjah v Martuljku na hlevu, v katerem so imeli čez noč zaprto živino, z zobmi in kremplji obgrizel okvir vrat, da bi prišel do živine, ki je tulila, da so jo slišali prav v dolino. Ta hlev je zdaj podrt. So pa kraji, katerim se reče Medvednik in so medvedi imeli prehod. V Jamah se pa reče zato, ker so imeli skopane luknje, da so medvede lovili." (Zima: Zapis po pripovedovanju Radka Koširja, vnuka lovca Janeza Koširja. Arhiv TNP, 1994)

Jure Kočan pripoveduje...

Jure Kočan, naravovarstveni nadzornik in poklicni lovec TNP, poroča; "Dne 19. julija 1991 ob 7. uri zjutraj sem na Stresenci pod

Klečko videl in fotografiral mlajšega medveda, ki je prišel po plazju s Klečce, šel na veliko zaplato snega v Stresenci, si pogasil žejo, se nekajkrat povaljal po snegu in se po njem na hrbtu popeljal navzdol nato odšel v rušje in se ulegel pod star macesen. Ta medved naj bi bil raztrgal vsaj 20 ovc. 14. oktobra 1991 ga je ustrelil B. Pretnar iz Ljubljane na Voklem na Pokljuki. Za odstrel tega medveda je ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo izdalo uradno dovoljenje. Po odstrelu so se v dnevnem časopisju pojavile polemike za in proti." (Kočan Poročilo 1993. Arhiv TNP)

Janko Razpet pripoveduje...

Janko Razpet, upokojeni gozdarski tehnik iz Tolmina, je v svojem pisnem poročilu "Nekaj opažanj o gibanju rjavega medveda na Tolminskem" med drugim zapisal: "V nedeljo zarana (15. maja 1994) se je planinec Rutar Anton iz Čadrga, zaradi pred nekaj dnevi opaženih medvedjih sledi, ponovno napotil na Kal planino. Previdno je šel po mulatieri proti planini Dobrenjščici in v kraju Pri Madoni zavil navzgor prek Kalarske Planje na Migovec. Nič posebnega ni opazil. Ko pa se je popoldan okrog 13. ure vračal po tako imenovani ovčji poti z Migovca proti Kal planini, je na cca 1500 m n. v. na kamenju med rušjem opazil krvavo sled in kmalu zagledal dve mrtvi ovci. Ko se je previdno začel razgledovati, je v bližini opazil svežo krvavo sled, ki je vodila proti bližnjemu ruševju. Očitno je bilo, da je medved nekaj vlekkel v tisto smer. Rutar Tone je sicer mož, ki se ne ustraši kmalu, vendar je iz previdnosti pobral večji kamen in ga vrgel v smer sledi. S tem je prepodil medveda, ki se je približno 30 m od Toneta dvignil z dobro zakrite police, obrasle z rušjem. Tone trdi, da je mrcina zelo velika, saj jo je razločno videl. Po nekaj skokih se je medved ustavil, se postavil na zadnje noge, nekaj časa obstal in nato zbežal v ruševje in se naglo usmeril proti planini Dobrenjščica. Rutar Anton trdi, da je medved izredno močnega života, precej višji od odraslega človeka, visok prek 2 m. Z gotovostjo trdi, da je nagačeni medved v trentarskem muzeju nasproti temu pravi pritlikavec, saj ga sedaj opaženi presega več kot za dvakrat. Toneta dobro poznam in si upam trditi, da mu lahko verjamemo. Povedal je še, da je imel izrazito grbo, dlako dolgo, ki je vlekla na sivo, z očitnim svetlejšim poprhom (cvetom), zlasti na hrbtu." (Razpet: Nekaj opažanj o gibanju rjavega medveda na Tolminskem. Arhiv TNP, 1994)

Albert Kravanja pripoveduje...

Albert Kravanja, naravovarstveni nadzornik in poklicni lovec TNP, je v svojem poročilu med drugim zapisal: "Medved se je občasno pojavljal na planinah Soče že v prejšnjih desetletjih. Sledili smo ga v Krbulniku, na planini V Plazih, na planini Za Skalo, v Lepenških planinah. Povzročal je občasno tudi škodo na ovcah. Zanimivo je, da je večkrat odnesel ovna ali ovco, ki je nosila zvonec. Šlo je za prehodne medvede, ki so se pojavili v presledkih po več let ... 6. 5. 1992 sem šel zasliševati divjega petelina na Visoke Zjabcce. V snegu sem sledil medveda, ki je prišel s planine Črni vrh in šel proti Koritu proti dolini. Razkopal je veliko mravljišče na Zjabcih ... V noči s 6. na 7. julij 1993 se je medved pojavil v Lepeni. Miran Kravanja je imel na svojem zemljišču dobrih 200 m od hiše 8 ovac. Ponoči je slišal znano ropotanje zvonca na begu. Zjutraj je našel pokončanega ovna in jag-

nje. Jagnje je bilo požrto po prsnem košu, drobovina pojedena razen vampa in črevesja. Oven je bil pokončan z udarcem po hrbtu in glavi, neobžrt, pokrit z rušo in mahom, da se je videl samo parkelj. V bližini sta bila tudi dva medvedova iztrebka." (Kravanja: Medved na področju Soče in Lepene. Arhiv TNP, 1994)

Florjan Tišler pripoveduje...

"22. februarja 1994 ob 11. uri sva s Mihom Marenčetom na Dornikovi planini na Pokljuki v snegu sledila medveda. Pri krmišču za muflone je pojedel drobovino treh muflonov, ki sem jo pustil pod snegom, pojedel je tudi nekaj koruze. Naslednje jutro sva ponovno odšla na Dornikovo planino. Medveda sva sledila na sveže, torej od te noči. Miha je stopinje fotografiral in izmeril: sprednja šapa je bila široka 15 cm in dolga 25 cm. Nato sva medveda sledila v dolinico pod planino. Na vlaki sva zagledala sledi, ki so pokazale, da je medved pravkar v skokih tekkel pred nama. Sledila sva mu. Po približno 300 metrih je sled nenadoma zavila ostro desno v poraščeni breg. Breg se je po 50 metrih končal na planini. Nadaljevala sva po vlaki do planine, da bi medveda presledila, vendar sva presenečena ugotovila, da medved ni izstopil. Ali je šel poševno čez breg? Obšla sva ves spodnji rob planine, vendar ga nisva presledila. Očitno se je v bregu potajil. Spustila sva se ponovno v dolinico in ga sledila v breg. Ugotovila sva, da se je pritajil ob debeli smreki, obrasli s smrečicami, komaj 25 m nad vlako oz. prav toliko pod robom planine. Ko sva prišla čez breg na planino, sva zagledala sled, ki je šla prek planine, in medvedovo zadnjo plat, ki je izginila v goščo. Z Mihom sva prepričana, da prezimuje v dolinici proti Ribnici oz. v Pokljuški soteski, kjer je kraški svet z manjšimi stenami. Verjetno sem prav tega medveda sledil v začetku decembra 1993 prav tu na Dornikovi planini.

Popoldan tega dne (23. 2.) je neki vikendaš s Cundrčevega rovtu na Pokljuki sporočil, da je zjutraj okoli devete ure le 10 metrov od vikenda/stanu opazoval medveda, kako se je postavljaj na zadnje noge, ko je proti njemu lajal manjši pes. Nato je medved odhlačal do krmišča za muflone na tem rovtu in tam premetaval koruzne storže. Ali gre za istega medveda ali drugega? To ostaja uganka. Po teh dogodkih medveda na tem območju nisva več sledila. (Tišler. Arhiv TNP, 1994).

Zaradi zanimivosti in dokumentarnosti objavljam del originalnega zapisa Franca Ličofa, upokojenega poklicnega lovca nekdanjega Zavoda za gojitev divjadi "T r i g l a v":

Originalni zapis upokojenega
poklicnega lovca Franca Ličofa.

*mesec marec 1972: Dne 17. marca pop. se je sglasil pri vas Kermik Lado in
je proval, da je sledil na kome planine sp. Kuma v snegu medvedca.
Medved je prišel je smeri kote in je bil res planino v poboju pod
Debelo peč. Menili smo se, da bi napravili pogon na medvedca, pa
je Lado bil neprilopen, saj bi se je sedaj, pa medved in pla' bo
na hru uspešno. Res je, da pa medvedji lov nimamo nobenih
iskusenj, toda imeli smo večer platbov, in snega je bilo takrat se
stovolj. večji problem je pri nas spravit slučaj pravočasno ptenilo
lovcev, ker nas je malo malo, Lovci je LD pa med tednom nimajo
časa, ker so vsi v službah.
Po mojem mišljenju je ta medved preimil nekje v Klotu, kjer
so pa nek daj' preimovali medvedci.*

Med pripravljanjem gradiva za to publikacijo sem dobil podatke o pojavljanju medveda na Bovškem. Podatke je poslal Damijan Muznik iz Srpenice pri Bovcu. V uvodu je zapisal, da je v reviji Lovca, 4/99, prebral članek o pojavljanju medvedov v Triglavskem narodnem parku, to pa ga je spodbudilo k pisanju. Vesel sem takšnega odmeva, saj se uresničuje eden od ciljev seznanjanja širše javnosti z medvedovo prisotnostjo v Triglavskem narodnem parku. Upam, da Muznikovi podatki niso zadnji. Nobeno delo ni dokončno in popolno. Zato bo čez desetletje ali dve na novo preverjeno in dopolnjeno to, kar smo o pojavljanju medveda napisali v tej publikaciji.

In zdaj k zapisu Damijana Muznika:

Damjan Muznik pripoveduje...

Septembra 1968 je moj stric Darko Muznik, ki je bil takrat gozdni delavec v dolini Možnice, sporočil mojemu pokojnemu očetu, ki je bil revirni gozdar v tem predelu in lovec v LD Log pod Mangartom, da so delavci v dolini Možnice naleteli na sledi medveda in na njegove iztrebke. To je med njimi povzročilo veliko nelagodje in strah. Očetu je točno povedal, kje so medveda izsledili: v dolini Možnice pod Kolenom. Sam sem bil takrat star pet let in oče me je vzel s seboj, da sva se prepričala o resničnosti informacije. Na opisanem mestu sva našla medvedje sledi in iztrebek. Za tem medvedom je kasneje izginila vsaka sled.

V dolini Loške Koritnice je bil 17. 06. 1975 (o datumu nisem povsem prepričan, možno je, da je bilo to tudi 09. 06. 1975) na Kumroverto robu uplenjen medved samec, ki je iztrebljen tehtal 150 kg. V eni dopoldnevu je raztrgal osem ovce. Pozneje je buldožerist, ki je odpiral cesto na Mangartsko sedlo, povedal, da je dan pred uplenitvijo sledil medvedu na samem Mangartskem sedlu. Prišel naj bi bil iz

doline Belopeških jezer v Italiji ter se čez sedlo med Malim vrhom in Jarečco podal v dolino Koritnice. O tej uplenitvi sem sam napisal članek, ki je bil objavljen v Lovcu 9/75. Ta medved je zdaj razstavni primer v Logu pod Mangartom.

Na Planji nad dolino Možnice pod Sneženim vrhom in Voglom je medved 23. 07. 1977 raztrgal 13 ovce. Nanj je naletel osamljeni planinec: na Planji je najprej našel raztrgane ovce, potem pa se je dobrih 50 metrov pred njim iz megle pojavil medved. Takoj je odšel v dolino in o vsem obvestil lovce. Ti so naslednji dan odšli na Planjo, vendar o medvedu ni bilo več sledu. Nižje v dolini Možnice ga ni bilo zaznati in obstaja domneva, da je prišel iz Jezerske doline v Italiji čez sedlo med Snežnim vrhom in Voglom ter nazaj tja tudi odšel.

Avgusta 1978 sem na Učeji zlagal metrska drva, ki so jih iz gozda nosili Bosanci s svojimi konjiči. Ko sem neko jutro prišel na delo, je konjar ves razburjen razlagal, da mu je ponoči medved razgnal konje, ki so se pasli le dobrih 200 metrov nad mejnim blokom Učeja. Šla sva iskat konje in v blatu naletela na res veliko medvedovo sled. Če danes primerjam sledi medvedov, ki jih večkrat izsledim na Kobariškem pri opravljanju službene dolžnosti, je bila tista res velikanska. Kasneje mi je lovec v LD Bovec Marko Berginc iz Žage pripovedoval, da ve za stalno medvedovo pot, na kateri vsako leto sledi medvedu, na več bukvah ob tej poti pa so tudi sledi krempljev - ta pot poteka pod planino Božco pod Stolom, skozi Dol in naprej pod Muzci v Italijo.

Podatki o medvedu, ki je za vasjo Log pod Mangartom raztrgal štiri ovce, so točni. Samo datum ne drži, saj se je to zgodilo septembra 1988. Nekaj dni, preden je raztrgal ovce, so verjetno istega medveda opazili na Klužah.

Za konec pa še dogodek, ki mi ga je pripovedovala pokojna babica, njej pa njena mati. Nekje med letoma 1870 in 1875 je v dolini Loške Koritnice na pristajah v tej dolini medved trgal ovce. Bil je res velik medved in tako predrzen, da je vdiral v staje. Še posebno veselje je imel s pristajo pri Klančarju in tu večkrat naredil škodo. Ker ni bilo orožja so si ljudje pomagali drugače. Gospodar Klančarjeve domačije je z notranje strani staje skozi vrata, skozi katera je medved večkrat vlomil, zabil žeblje. Ko se je spet pojavil in poskusil vdreti v stajo, si je poškodoval prednje šape. V jezi, ker mu vdor ni uspel, in zaradi bolečine, ki so mu jo povzročili žebliji, naj bi gospodarju v zahvalo za tak »sprejem« odtrgal kos lesene strehe nad stajo z škarjami vred. Ker je gospodar dvomil, da bo ta šola zalegla, so vsak večer za vsak primer, če bi se medved spet pojavil, zapirali eno ovco v hišo, ki je bila poleg staje in v kateri so prebivali. Ta ovca naj bi bila žrtveno jagnje. Medved je res spet prišel, vendar je tokrat poskusil vdreti v stajo skozi streho. Gospodar je njegovo početje opazoval skozi okno, in ko je videl, da mu bo uspelo, je iz hiše izpustil ovco, ki so jo »hranili« za medveda". Medved se je pognal za njo in naslednji dan so jo našli raztrgano skoraj pri Lukeževi domačiji, do koder

ima zdaj človek dobrih deset minut hitre hoje. Tega medveda so kasneje v prvem snegu sledili domačini, ko se je skozi Ozebnik čez Brežič in pod Špičko podal proti Trenti. Babica je bila prepričana, da je prav on odtrgal spodnjo čeljust pokojnemu Tožbarju v Trenti. Glede na čas, ko se je to zgodilo, je imela morda prav. Rad bi poudaril, da gre za verodostojno pripoved, o kateri sva z babico še večkrat razglabljala. (konec Muznikove pripovedi)

ZM
6/1. 94
skice medveda

PISNA ALI USTNA SPOROČILA SO DALI:

1. Ivan ARMAN, roj. 1924, stan. Podbrdo, Podbrdo 80, upokojenec (*ustno)
2. Vid ČERNE, roj. 1926, stan. Kranjska Gora, Koroška ulica 3, upokojenec (pisno)
3. David ČERNUTA, roj. 1957, stan. Log pod Mangartom, strojni mizar (ustno)
4. Jurij DOBRAVEC, roj. 1965, stan. Bled, Rečica 1a, dipl. biolog, TNP (ustno)
5. Albert KRAVANJA, roj. 1948, stan. Soča, Soča 56, NN TNP (pisno)
6. Jure KOČAN, roj. 1951, stan. Zg. Gorje, Krnica 2b, NN TNP (pisno)
7. Ludvik KOMAC, roj. 1947, stan. Soča, Soča 72, NN TNP (ustno)
8. Anton KUHAR, roj. 1938, stan. Mojstrana, A. Rabiča 27, NN TNP (ustno)
9. Danilo LANGUS, roj. 1952, stan. Most na Soči, Kneža 93, poklicni lovski čuvaj (pisno)
10. Franc LIČOF, roj. 1920, stan. Zg. Gorje, Krnica 2b, upokojeni pok. lovec (pisno)
11. Matija MLEKUŽ, roj. 1931, stan. Kal - Koritnica 65, upokojenec (ustno)
12. Janko RAZPET, roj. 1931, stan. Tolmin, Brunov drevored 15, upokojeni gozd. tehnik (pisno)
13. Peter ROBIČ, roj. 1930, Gozd-Martuljek, Srednji vrh 19, kmet (ustno)
14. Tone SVETINA, roj. 1925, Bled, Mlinska 10, upokojenec (ustno)
15. Andrej ŠVAB, roj. 1940, stan. Zg. Gorje, Krnica 2b, NN TNP (ustno)
16. Andrej TARMAN, roj. 1913, stan. Kranjska Gora, Log 10, upokojenec (ustno)
17. Florijan TIŠLER, roj. 1937, stan. Zg. Gorje, Krnica 2b, NN TNP (ustno)
18. Ivan VEBER, roj. 1937, stan. Boh. Bistrica, Zoisova 24, upokojeni gozd. inženir (pisno)
19. Stanko ZIMA, roj. 1951, stan. Gozd-Martuljek, Naselje pod hribom 27, NN TNP (pisno)
20. Tone ZUPAN, roj. 1933, stan. Boh. Bistrica, Majhnova 22, upokojeni gozd. tehnik (ustno)

NN TNP - naravovarstveni nadzornik Triglavskega narodnega parka

* način sporočila

Pisnih virov, ki opisujejo prisotnost medvedov na območju TNP, je več, kot sem jih uporabil v analizi. Značilno je namreč povzemanje oz. ponavljanje podatkov starejših virov. Uporabil sem zlasti starejše vire in tiste avtorje, ki so opisali neki dogodek podrobneje.

Za vse starejše podatke sem lahko uporabil le pisne vire, v nasprotju z novejšimi, pri katerih sem upošteval pisne ali ustne izjave očividcev.

Zanimivo je, da je lahko isti podatek v različnih virih opisan različno. Ugotovil sem identičnost časa in približnega kraja, razlikujejo se predvsem opisi doživetja.

V opisovanju srečanja Antona Tožbarja Špika z medvedom leta 1871 v Belem potoku pod Planjo, odkrijemo povezanost medveda s slovenskim gorjanom.

Že kar klasičen zgled je "trentarski" medved iz leta 1871, ki je Antonu Tožbarju Špiku v smrtnem boju odtrgal spodnjo čeljust. Prav v opisovanju tega dogodka različnih avtorjev odkrijemo povezanost medveda z našim človekom. Nobeni drugi živalski vrsti v preteklosti in še danes ni namenil tolikšne pozornosti. Medved je naš najmočnejša žival, večni človekov tekmeč pri lovu, povzročitelj gospodarske škode in ne nazadnje smrtno nevaren ljudem.

Zaradi na enem kraju zbrane dokumentarnosti povzemamo na kratko "legendo" trentarskega medveda in Špika Medveda.

24. aprila 1871 je Anton Tožbar Špik (1835 - 1891) uplenil 300-kilogramskega medveda v Belem potoku pod Planjo (Lovšin, 1961). Medved je prišel iz notranjskih gozdov v Vrata, med Stenarjem in Sovatno čez Skok mimo Kriških jezer v Beli potok pod ostenj Planje. Ta medved je Bergincu, po domače Jagru, strgal dve kozi. Nadenj je odšlo več lovcev iz Trente. Srečal pa se je z Tožbarjem in ta ga je s prvim strelom smrtno ranil tako, da je medved odskočil v kritje. Pri zasledovanju sta se nenadoma srečala iz oči v oči. Medved je v smrtnem boju odtrgal Tožbarju spodnjo čeljust in se nato zgrudil mrtev. Tožbar Špik je po tem dogodku živel še 20 let (Lovšin, 1961).

Pri tem medvedu velja omeniti pripoved Janeza Rabiča (1874 - 1946), p. d. Palkovega Janeza, hotelirja in nadlovca iz Mojstrane. Njemu pa jo je povedal oče Gregor Rabič. Medved je baje prišel s Triglavskih podov na Prag, se tu zaskočil in se šele po dveh dnevih rešil pod triglavsko steno ter odšel prek Luknje na planino Zajavot, kjer naj bi se bil srečal s Trentarji in Špikom. (Lovšin, 1961).

Pri zbiranju podatkov smo upoštevali tudi medvedovo prisotnost zunaj TNP.

Pri zbiranju podatkov sem upošteval tudi poročila in pisne vire, ki govorijo o medvedu na obrobju oz. z u n a j TNP. Osnovni vzrok takšne odločitve je bilo, da je zadrževanje in prehajanje medvedov vezano na veliko širši prostor. Smiselno povezovanje medvedjih koridorjev in občasno pojavljanje znotraj TNP pa zahteva pogled v ta širši prostor.

PRISOTNOST RJAVEGA MEDVEDA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU DO LETA 1900

zap. štev.	Y	X	območje	kraj	leto	dan mesec	opazovanja sleden viden uplenjen	bio. podatki spot. m, z starost teža	vir
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	5414	5141	Kot	Požgana Mlinarica	1868	23.05	ujet medvedek (Jakob Ščina)	ml	Laibacher Zeitung, 1868
2	5416	5142	Kot	na pol poti v Kot	1871	29.06	uplenjen, medvedka + 2 mladiča (V. Galle)	ž + 2 ml.	Sušteršič M., Lovcec 1947
3	5410	5147	Martuljek	planina Jasenje	1871		zastreljen (J. Košir) pozneje uplenjen	m	Zima S., pisno 1994
4	5407	5140	Kriški podi	pod Planjo	1871	25.04	uplenjen (A. Tožbar - p. d. Špik st.)	m	Kugy J., iz minulih dni, Obzorje 1971
5	5414	5140	Kot	Stan	1872		uplenjen (G. Rabič)	m	Sušteršič M., Lovcec 1947
6	5415	5141	Krma-Kot	Kot, Pri Mostiču	1895		uplenjen (zakupnik Gale iz Mojstrane)	m	Kuhar A., ustno 1993

PRISOTNOST RJAVEGA MEDVEDA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU OD LETA 1900 DO LETA 1965

zap. štev.	Y	X	območje	kraj	leto	dan mesec	opazovanja sleden viden uplenjen	bio. podatki spot. m, z starost teža	vir
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	5419	5136	Pokljuka	Medvedovec	1936	14.06	viden (gozdarski svetnik in lojgar)	3	Lovcec 1936, str. 282
2	5417	5143	Krma	Kosmačev preval	1936	1.06	viden (2 graničarja) nekaj dni prej so sledili medveda v Sp. Radovni	2 - 3	Lovcec 1936, str. 320
3	5413	5142	Vrata	Vrata	1938		preko zime ga je opazoval J. Rabič	majhen medved	Sušteršič M., Lovcec 1947
4	5420	5143	Mežakla	Gnilce	1946		uplenjen (J. Urevc iz Radovne) (zakopan v gozdu na mestu odstrela)	m	180
5	5390	5140	Jerebica	Jerebica	1950	1.05	viden	m	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
6	5406	5119	Prodi	planina Kuk	1950	1.05	viden (I. Arman iz Poobreda)	m	Arman I., ustno 1993
7	5419	5139	Pokljuka	Vrh sedla	1953	1.02	sleden		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
8	5414	5122	Bohinj	planina Poljana	1953	1.05	viden		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
9	5412	5135	Bohinj	Velo polje	1953	1.05	sleden		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
10	5406	5119	Prodi	planina Kuk	1953	25.04	viden (Jože Langus)		Langus J., Lovcec 1954, str. 487
11	5406	5119	Prodi	planina Kuk	1957		viden, pokončal nekaj ovc (J. Langus)		Langus J., Lovcec 1954, str. 487
12	?	?	Pokljuka	?	1962	1.09	viden		Adamič M., zbir pisnih podatkov 1993
13	5420	5139	Pokljuka	planina Klek	1963	26.03	viden (A. Kuhar iz Mojstrane)	m	300
14	5408	5130	Dedno polje	Dedno polje	1963	1.07	viden (ml)		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
15	5412	5124	Bohinj	Storeč ravan	1964	3.02	uplenjen (A. Zupan iz Boh. Bistvice)	m	98
16	?	?	Vojele	?	1964	1.01	viden		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
17	5419	5142	Mežakla	Go galov rovt	1965	18.5	viden (A. Kuhar iz Mojstrane)		Kuhar A., ustno 1993
18	5418	5142	Mežakla	Jutrova skala	1965	18.05	viden (A. Kuhar iz Mojstrane)	m	200

PRISOTNOST RJAVEGA MEDVEDA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU OD LETA 1965 DO 31. APRILA 1994

Zap. št.	Y	X	območje	kraj	leto	dan mesec	opazovanja	bio. podatki	vir
			4	5			8	spol: m, ž starost teža	
1	2	3			6	7		9	10
1	5428	5141	Mežakla	Obranca	1970	1.06	sledenje, lov večkrat neuspešen, pokončal in zakopal 15 ovc		Ličof F., pisno 1993
2	5410	5121	Prodi	lovska koča	1971	12.05	sleden (V. Mikulčič)	3-4	Langus D., pisno 1994
3	5410	5121	Prodi	lovska koča	1971	13.06	sleden (D. Langus)	3-4	Langus D., pisno 1994
4	5405	5121	Tolminske Ravne	nad vasjo	1971	1.04	uplenjen (J. Kovarič) prejarat v Trentarskem muzeju	m	Razpet J., pisno 1994
5	5390	5140	Jerebica	Možniška planja	1971		sleden	135	Cernuta D., usno 1993
6	5417	5141	Krma	Spodnja Krma	1972	17.03	sleden (L. Kersnik) prišel iz Kora, kjer je prezimil (Ličof)		Ličof F., pisno 1993
7	5396	5142	Log pod Mangrtom	dolina Koritnice	1973		uplenjen (uplenitelj neznan) pokončal 16 ovc	m	Cernuta D., usno 1993
8	5395	5142	Log pod Mangrtom	Koritnica	1973	1.06	sleden, po letu 1974 se je občasno pojavljal	140	Cernuta D., usno 1993
9	5391	5141	Log pod Mangrtom	Predel	1974		viden (dva planinca) pokončal 3 ovce	večji	Cernuta D., usno 1993
10	5388	5138	Jerebica	Možniška planja	1974	jesen	uplenjen (A. Kuhar)	m	225
11	5419	5143	Radovna	pri Gregorju	1975	21.04	sleden, iskali pobite ovce		Ličof F., pisno 1993
12	5395	5142	Log pod Mangrtom	Loška Koritnica	1975	1.08	sleden, ležišče med rušjem, obeljen macesen, pokončal čez 20 ovc	180	Kočan J., pisno 1993
13	5420	5139	Pokljuka	planina Klek	1977	3.09	viden (A. Kuhar), obiral maline, odstrel ni bil dovoljen	150	Kuhar A., usno 1993
14	5419	5139	Pokljuka	Klečka	1977	poleti	sleden na krmišču za muflone, pedel koruzo in kostanj		Ličof F., pisno 1993
15	5411	5141	Vrata	za Ajazevim domom	1977	1.03	viden (J. Kovarič) sleden med trojnim ovc.	m	3-4
16	5422	5142	Radovna	Kreda	1978	1.08	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	sp. šapa 8-13cm	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
17	5422	5138	Pokljuka	Lejra kopašča	1978	1.03	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
18	5418	5133	Pokljuka	Mesovec	1982	4.07	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
19	5393	5129	Cezsoča	planina Predolina	1984	1.03	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
20	5421	5136	Pokljuka	Kranjska dolina	1985	3.04	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
21	5428	5140	Mežakla	Na resku	1987	1.12	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
22	5411	5130	Bohinj	planina Blato	1987	1.04	sleden na poti proti pl. Jezero (I. Veber)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
23	5420	5140	Pokljuka	Kremenovec	1988	13.12	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
24	5392	5141	Log pod Mangrtom	Log za vasjo	1988	1.11	sleden (J. Kovarič) sleden (J. Kovarič)	starejši	Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
25	5420	5139	Pokljuka	planina Klek	1989	1.09	iztrebek pri lovski koči	m	320
26	5392	5141	Log pod Mangrtom	za vasjo	1990	1.02	sleden, pokončal 4 ovce, naslednji dan povozen pri Trbižu v Italiji	m	3-4
27	5425	5135	Pokljuka	Voklo	1991	14.1	uplenjen (Pretnar B.) pokončal več ovc	m	3-4
28	5419	5144	Mežakla	Jerebikovec	1991	5.08	viden (lastnik ovc), pokončal 2 ovci	m	110
29	5419	5140	Pokljuka	Stresenca	1991	1.07	fotografiran	m	110
30	5417	5145	Vrata	pri Rosu	1991	1.09	viden (Kuhar A.) sleden, pokončal ovco, (Svab A.)	m	110
31	5417	5145	Vrata	Tičja peč	1991	25.08	viden, ob 10 uri dopoldan, koral mravljišče (Branč F.)	m	110
32	5417	5137	Pokljuka	planina Ljanca	1991	22.08	sleden, pokončal ovco, (Svab A.) sleden	m	110
33	5417	5145	Vrata	Tičja peč	1991		sleden	m	110
34	5415	5122	Bohinj	Ventije	1991	1.05	viden	m	110
35	5398	5130	Lepena	n.d. Koblar	1991	5.08	sleden, pokončal ovna	m	110
36	5398	5130	Lepena	h.št. 10	1991	18.08	viden (Gašperšič C.) sleden	m	110
37	5418	5138	Pokljuka	Debela peč	1992	1.07	sleden, ostanki ovc (Kočan J.) sleden	m	110
38	5416	5136	Pokljuka	Razori	1992	13.09	viden, iztrebki pri solnici (Tišler F.) sleden	m	110
39	5400	5131	Vrsnik	Korita	1992	6.05	sleden v snegu na mulajeri (Komac L.) sleden	m	110
40	5399	5131	Duple	vrh Vovenk 1513	1992	27.05	sleden, iztrebki na stezi (Komac L.) sleden	m	110
41	5424	5137	Pokljuka	Dornikova planina	1993	1.12	sleden v snegu (Tišler F.) (prespal Pokljuska soteska?) sleden	m	110
42	5422	5137	Pokljuka	Vrtčača	1993	4.1	sleden, kadaver 2 ovc	m	110

43	5421	5138	Pokljuka	Meja dolina	1993	4.1	viden, kadaver ovc	Kočan J., pisno 1993
44	5419	5139	Pokljuka	Klek - Debela peč	1993	9.06	sleden, kadaver 2 ovc	Kočan J., pisno 1993
45	5418	5145	Vrata	Mlačca	1993	1.1	viden, tekel po cesti v Vrtah (Zima F.) sleden	Kuhar A., usno 1994
46	5418	5137	Pokljuka	Brdo	1993	22.07	sleden, kadaver 2 ovc	Kočan J., pisno 1993
47	5414	5148	Martuljek	n.d. Malnik	1993	26.1	viden, šel čez Savo v Karavanke pri Tabrah (delavci PUH) sleden	Zima S., pisno 1994
48	5404	5140	Tremo	Kukla	1993	29.05	viden (člani GRS Bovec) sleden, odnesel ovna, dlaka na ograji	Mlekuž L., usno 1993
49	5397	5134	Soča	pri Melino	1993	29.05	sleden preko njive (s=17cm) odrasel	Komac L., pisno 1991
50	5400	5132	Duple	Na Brdu	1993	6.04	sleden, raztrgal mrežo pri konjariaku, širina šupe 17cm (Komac L.) sleden	Komac L., pisno 1994
51	5396	5132	Lepena	Labrje	1993	6.06	sleden v snegu (Kravanja A.) sleden	Komac L., pisno 1994
52	5402	5131	Plazi	pri Rušjem	1993	30.1	sleden v snegu (Kravanja A.) sleden	Komac L., pisno 1994
53	5398	5131	Duple	Predel	1993	2.06	sleden na stezi Predel - Lepena (Komac L.) sleden	Komac L., pisno 1994
54	5396	5131	Lepena	h.št. 6	1993	7.06	sleden, pokončal ovna in jagnje, iztrebki sleden	Komac L., pisno 1994
55	5399	5130	Duple	planina Črni vrh	1993	9.04	sleden, pokončal ovna in jagnje, iztrebki sleden	Komac L., pisno 1994
56	5423	5136	Pokljuka	Dornikova planina	1994	22.02	sleden sveže v snegu (Tišler F.), prespal Pokljuska soteska? sleden	Tišler F., usno, 1994
57	5423	5135	Pokljuka	Kamnikov rovt	1994	23.02	sleden (Tišler F.) sleden	Tišler F., usno, 1994
58	5425	5134	Pokljuka	Berjanca	1994	1.04	sleden v snegu in mlakuži (neka ženska) sleden	Tišler F., usno, 1994
59	5396	5130	Lepena	h.št. 6	1994	17.03	sleden na mrtvišču za lisece (Kravanja A.) sleden	Komac L., pisno 1994
60	5396	5130	Lepena	sredi doline	1994	10.04	sleden (Komac L.) sleden	Komac L., pisno 1994
61	5422	5129	Pokljuka	Koprivnik	1994	19.04	sleden (p.d. Pavnek s Koprivnika) sleden	Tišler F., usno, 1994
62	5410	5123	Bohinj	Vogel	1994	1.02	sleden v snegu (Vončina D.) sleden	Dobravac J., usno 1994

PRISOTNOST RJAVEGA MEDVEDA ZUNAJ TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA OD LETA 1900 DO LETA 1965

zap. št.	Y	X	območje	kraj	leto	dan mesec	opazovanja	bio. podatki	vir
			4	5			8	spol: m, ž starost teža	
1	2	3			6	7		9	10
1	5425	5125	Jelovica	Bitenska planina	1907	poleti	uplenjen (Petranov Lovec)		Veber L., pisno 1975
2	5427	5124	Jelovica	Ribčeva planina	1914	poleti	viden (F. Kenda iz Loma pri Nemškem Rovtu)		Veber L., pisno 1975
3	5430	5131	Jelovica	Oblakova planina	1915	7.08	uplenjen (M. Černe, p.d. Petran) pred uplenitvijo sleden na Pokljuki	m	180
4	5430	5121	Jelovica	Radivoec	1937	29.03	uplenjen (F. Kemperle iz Skofje Loke) sleden	m	180
5	5421	5118	Podbrdo	Spijenok	1946	1.1	sleden		Arman L., usno 1993
6	5414	5118	Razor	Rut	1948		sleden, pokončal 3 ovce sleden		Arman L., usno 1993
7	5406	5119	Prodi	planina Kuk	1950	1.05	viden (I. Arman iz Podbrda) sleden	m	100
8	5406	5119	Razor	Na Bizliah	1952		viden (I. Arman) sleden	m	100
9	5411	5150	Kranjska	Srednji vrh	1954	1.08	sleden	m	100
10	5416	5125	Stara Fužina	Polje	1958	1.04	viden	m	100
11	5408	5118	Prodi	Lipešče (Korojeva šiala)	1959		viden (R. Sorli iz Knežkih Raven) sleden		Adamič M., zbir pisnih podatkov, 1993
12	5426	5125	Jelovica	Bitenska planina	1961	1.09	viden		Langus D., pisno 1994
13	5424	5127	Pokljuka	Nomenj	1963	18.07	viden, donični preganji sleden	m	100

PRISOTNOST RJAVEGA MEDVEDA ZUNAJ TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA OD LETA 1965 DO 31. APRILA 1994

zap. štev.	Y	X	območje	kraj	leto	dan mesec	opazovanja	bio.kazalci	vir
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	5403	5110	Most na Soči	Tolminski Lom	1967	30.05	uplenjen (J.Medved - Most na Soči)	m 3 75	Razpet J., pisno 1994
2	5416	5119	Razor	Stržišče	1970		uplenjen (V.Bizjak)	m 240	Arman I., ustno 1993
3	5417	5149	Belca v Karavankah		1971	1.08	sleden in lov (neuspešen) sledili še 11.in 12.avg.; 41 raztrganih ovc	strednje	Cerne V., pisno 1994
4	5393	5138	Jerebica	Možniška planja	1971		sleden		Cernuta D., ustno 1993
5	5393	5131	Cezsoča	Javoršček - kortla	1972	1.08	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
6	5402	5150	Rateče	Mlinarjeva Trebiza	1974	12.12	sleden v snegu, drugih podatkov ni		Cerne V., pisno 1994
7	5411	5150	Marjulek	Srednji vrh	1974	23.11	viden pri kmetiji p.d. Vavčar, zvečer, gospodar Peter Rabič prejel		Rabič P., ustno 1992
8	5403	5151	Rateče	Rutarjev Lomič	1975	3.01	sleden, drugih podatkov ni		Cerne V., pisno 1994
9	5414	5118	Podbrdo	pod vasjo Rut	1975	poleti	viden, napadel bika, domačini prejeli	ž + 2 mladiča	Arman I., ustno 1993
10	5415	5116	Podbrdo	Obloški hrib	1975		sleden, vsako zimo, do 1.1988 prezimovanje		Arman I., ustno 1993
11	5433	5130	Bohinjska Bistrica	Goška raven	1975		uplenjena medvedka in naslednje leto njena 2 mladiča		Arman I., ustno 1993
12	5410	5118	Prodi	Knežka gora	1980	14.07	sleden in rešanje ponoči (I.Božič)		Zupan T., ustno 1993
13	5420	5119	Podbrdo	Podbrdo(za hišo I.Armana)	1980	poleti	sleden v večkrat čez leto, vsaj 4 medvedki	odrasel	Razpet J., pisno 1994
14	5419	5125	Boh. Bistrica	Dobrava	1981	15.1	uplenjen, raztrgal 6 ovc (Z.Novoselc)	m 4 130	Arman I., ustno 1993
15	5388	5123	Kobarid	Matajur	1982	1.06	viden (2 ml)	2 ml	Zupan T., ustno 1993
16	5388	5127	Kobarid	Tmovo ob Soči	1982	1.08	sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
17	5388	5127	Kobarid	pri vasi Tmovo	1982	1.08	zastreljen in pozneje uplenjen pri Kobaridu	m 120	Razpet J., pisno 1994
18	5381	5128	Kobarid	Kobarški Stol	1982		uplenjen		Arman I., ustno 1993
19	5417	5116	Podbrdo	Humčič	1984	10.12	viden na cesti (A.Prezelj)		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
20	5390	5131	Cezsoča	Humčič	1985	1.08	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
21	5413	5113	Podbrdo	vas Koritnica	1986	1.04	sleden, polomljeno sadno drevje		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
22	5410	5117	Prodi	Lisec	1987	1.09	sleden, večkrat čez leto, vsaj 4 medvedki	2 star., 2 mladiča	Arman I., ustno 1993
23	5421	5119	Podbrdo	na cesti 4 km pod Podbrdom	1987		uplenjen	m 3-4 110	Zupan T., ustno 1993, foto I.Veber
24	5422	5126	Bohinjska Bistrica	Rčevnica	1987		sleden, pokončal 9 ovc		Razpet J., pisno 1994
25	5381	5128	Kobarid	Kobarški Stol-pri anteni	1990		sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
26	5416	5148	Kranjska gora	Belca	1991	1.09	sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
27	5392	5130	Cezsoča	Slatnik (dolina)	1992	1.12	sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
28	5393	5131	Cezsoča	planinaGolobar	1992	1.04	sleden v snegu (Mlekuž M.)		Mlekuž M., ustno 1994
29	5406	5119	Prodi	planinaKuk (na Bovteh)	1992	1.04	sleden, raztrgal 1 ovco		Langus D., pisno 1993
30	5387	5122	Kobarid	Matajur	1993	1.1	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
31	5388	5126	Kobarid	Tmovo/cesta	1993	1.02	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
32	5390	5131	Cezsoča	Humčič	1993	1.12	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
33	5391	5128	Drežniške Ravne	Krasji vrh	1993	1.03	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
34	5393	5126	Drežnica	Drežniške Ravne	1993	1.05	viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
35	5421	5127	Nomenj	vas Log	1993	9.11	viden pri prehodu ceste zvečer ob 11 uri		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
36	5422	5125	Nemški rovt	Klanec Prečnik	1993	27.06	viden (2 lovca LD Boh.Bistr.)		Dobravac J., ustno 1994
37	5424	5122	Sorica	Soriška planina	1993	1.04	viden		Zupan T., ustno 1993
38	5426	5133	Bled	Slamniki	1993	1.06	sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
39	5430	5136	Bled	Višce	1993	1.04	sleden	m 130	Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
40	5423	5122	Sorica	Soriška planina	1993		uplenjen		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
41	?	?	Robežišče	Lubja	1993		viden, pokončal 3 ovce (kmet Čenčič A.)		Razpet J., pisno 1994
42	?	?	Brežinji	vas Homec	1993		viden, prečkal cesto	60	Razpet J., pisno 1994
43	?	?	Drežnica	Ojneni vrh	1993		viden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993
44	?	?	Kobarid	Robežišče	1993		sleden		Adamčič M., zbir pisnih podatkov, 1993

Pred sto leti so morali trentarski pastirji s puško v roki stražiti črede pred medvedi, a vendar so jim marsikatero ovco odnesli.

V **p r v e m** obdobju do leta 1900 imamo najmanj podatkov. Vsi izvirajo iz pisnih virov. Zanje je značilen podoben opis dogodkov, ki so vezani samo na uplenjene medvede. V teh virih pa "postrani" izvedemo še marsikaj zanimivega o takratnem življenju. Sklepamo lahko na tradicionalno stalno prisotnost medvedov na ozemlju današnjega TNP in njihovega večnega soočenja s človekom: domačinom lovcem in pastirjem.

Gregor Rabič, p. d. Grogar "Pri Palku" (1835 - 1906) iz Mojstrane, je bil znan gorski vodnik. Bil je poklicni lovec v Vratih, kjer je imel Gale zakupni lov. Rabič je menda okoli leta 1880 ustrelil prvega medveda, odkar je padel Špikov leta 1871. Tako trdi dr. Henrik Tuma (1858 - 1935), znameniti Slovenec, politik, publicist, starosta slovenskih alpinistov, ki ga citira Evgen Lovšin v knjigi "Gorski vodniki v Julijskih Alpah". Tuma tudi pravi, da mu je pripovedoval Anton Tožbar Špik ml., kako je njegov stari oče po materi ustrelil dva medveda v Zadnjici in štiri v Vratih. Špik ml., sin legendarnega Špika Medveda, je bil rojen leta 1874. Iz tega lahko sklepamo, da so bili omenjeni medvedi uplenjeni v drugi polovici osemnajstega in prvi polovici devetnajstega stoletja. Špik ml. pravi: "Pred sto leti so morali trentarski pastirji s puško v roki stražiti črede pred medvedi, a vendar so jim marsikatero ovco odnesli."

Tudi France Kadilnik (1825 - 1908, prvi slovenski alpinist) v Lovšinovi "Gorski vodniki v Julijskih Alpah" pripoveduje, da je v "dolini Zajezeram na Bohinjskem", gre za Dolino Triglavskih jezer, še leta 1870 medved strgal deset ovc.

V **d r u g e m** obdobju 1901 - 1965 imamo že več podatkov. To je razumljivo, če pomislimo, da je nekakšen prelom z zadnjima dvema stoletjima začetek organiziranega slovenskega lovstva: leta 1907 je bilo namreč ustanovljeno Slovensko lovsko društvo, tri leta pozneje pa tudi revija Lovec. Prav ustanovitev te revije spodbudi sistematično zbiranje podatkov: pomembnejši dogodki iz lovskega življenja, kamor brez dvoma štejemo "srečanja" z medvedom, so našli trajni zapis. To pa je bil tudi čas, ko je bilo dogajanje v 19. stoletju še živo (ustno izročilo) in tako "sveže" zapisano. Pri tem velja posebej omeniti gozdarskega inženirja Mirka Šušteršiča (189- 1984), večletnega urednika Lovca.

Po letu 1980 smo v Sloveniji začeli sistematično zbirati podatke o medvedih.

V **t r e t j e m** obdobju 1966 - 1994 je pričakovano največ podatkov, ki se številčno zgoščujejo proti koncu obravnavanega obdobja. To je tudi čas delovanja državnega lovišča T r i g l a v v večjem delu Vzhodnih Julijcev. Vsi tekoči podatki srečanj z medvedom so se prav pri poklicnih lovcih tega lovišča ohranili zapisani v lovskih dnevnikih. Poleg tega smo v Sloveniji po letu 1980 začeli sistematično zbirati podatke. Prišel je čas strokovnega raziskovalnega dela, ki za kakršne koli analize in vrednotenje potrebuje zanesljive podatke, vezane na kraj, čas, vrsto dogodka in biološke kazalce. Seveda se je v tem obdobju znatno povečala tudi slovenska populacija medveda.

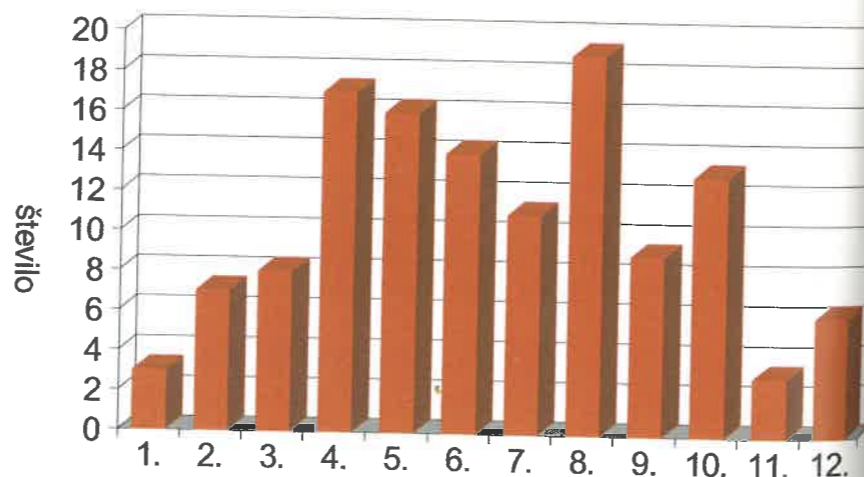
Število in vrsta zbranih podatkov prisotnosti rjavega medveda v kvadratih prisotnosti Triglavskega narodnega parka

	desetletje	število podatkov	od tega			število podatkov v TNP	od tega		
			s	v	u		s	v	u
	1860 - 1870	1			1	1			1
1.	1870 - 1880	4			4	4			4
obdobje	1880 - 1890	0							
	1890 - 1900	1			1	1			1
	vseh (Σ)	6			6	6			6
	1900 - 1910	1			1				
	1910 - 1920	2		1	1				
2.	1920 - 1930	0							
obdobje	1930 - 1940	4		2	2	4		4	
	1940 - 1950	3	2		1	1			1
	1950 - 1960	11	3	8		6	2	4	
	1960 - 1965	8		7	1	7		6	1
	vseh (Σ)	29	5	18	6	18	2	14	2
	1965 - 1980	28	15	5	8	16	10	2	4
3.	1980 - 1990	21	11	5	5	8	6	1	1
obdobje	1990 - 1995	59	35	22	2	38	26	11	1
	vseh (Σ)	108	61	32	15	62	42	14	6
(ΣΣ)	1860 - 1995	143	66	50	27	86	44	28	14

s - sledenih
v - videnih
u - uplenjenih

Zanimivo je tudi pojavljanje medveda po mesecih.

Frekvenca pojavljanja medvedov po mesecih

Glavna območja prisotnosti so:

1. martuljski gozdovi, dolina Vrata, Kot in Radovna z Mežaklo in Pokljuko;
2. Bohinj in Bohinjske gore s povezavo na Jelovico;
3. širše območje Tolminske, Polovnik in v eno smer dolina Trente, v drugo pa dolina Loga pod Mangartom in naprej v Italijo.

Smeri gibanja in prehodi

1. Na Pokljuko medvedi prihajajo iz jelovške in deloma bohinjske strani. Znan je prehod z Jelovice na Pokljuko prek Save Bohinjke pri vasi Nomenj: Ribčeva planina - Bitenjska planina - Pod Koriti - Gorjuše - Pokljuka (Zupan, 1993). Nad vasjo Nomenj pri kraju Log gre most s desne strani čez Savo Bohinjko in železniško progo in čezenj ima medved prehod z jelovške na pokljuško stran (Dobravec, 1994). Najpogostejše sezonsko zadrževanje na Pokljuki so Zgornji in Spodnji Pokljuški rovti, predel Lipnice pod Debelo pečjo, planina Klek in v Stresenci pod Klečco, območji med Gorjušami in Rčitnim ter med Mesnovcem in Medvedovimi kontami. Medvedove konte so stoletja znana pot medvedov, kjer so jih nekdanji lovili v jame izkopane v ta namen (Svetina, 1993). Medved na Pokljuki je bil vedno tudi na planini Klek (Kočan, 1993).

Druga pot na Pokljuko je s Komne prek Studorskih planin v Voje in na Uskovnico.

Medved je pogosto prisoten na Pokljuki, Radovni, Mežakli in v Zgornje savski dolini.

Pokljuka predstavlja povezavo preko Radovne na Mežaklo: najbolj znana in zanesljiva prehoda sta skozi Streseno dolino in Konavčev žleb. Z Mežakle se medved vrne na Pokljuko ali pa gre čez Mežaklo in se spusti v dolino Radovne na stičišču dolin Krme in Kota, lahko pa tudi po dolini Radovne in naprej v Vrata. Točne prehode s Pokljuke v Radovno oz. na Mežaklo mi je dal Tone Kuhar, in sicer: s Pokljuke pri Bezinki v Radovno, od tod do Gogala in po Zadnji dolini na planino Mežaklo ali pa po dolini pod Psnakovim plazom na Kosmačev preval in od tod v Kot ali proti Mojstrani v Vrata; s planine Mežakla se spusti proti Mojstrani in prečka cesto Mojstrana - Zg. Radovna Na tnalu in gre v Vrata pri Skedancih, od tam pa čez planino Višek na Vrtaško planino in proti Martuljku ali pa za Mojstrano čez Grančiše in pod Vrtaško planino nad Brano v martuljske gozdove (Kuhar, 1992): od tod gre v Karavanke pri znanem prehodu čez Savo Dolinko in glavno cesto Jesenice - Kranjska Gora južno od vasi Gozd - Martuljek v kraju, imenovanem Tabre (ime Tabre prihaja od besede "tabor", ker so tam taborili in se med seboj spopadali staroavstrijski in francoski vojaki iz Napoleonovih časov (Zima, 1993)), ali pa do Črnega vrha in mimo Tarmana v Logu pri Kranjski Gori ter prek Save Dolinke in ceste v Veliko jamo in naprej v Karavanke proti Jureževi dolini, Doliču in Belci ali pa levo v gozdove nad Podkorenem (Tarman, 1994). Več podatkov govori, da medvedi, ki zaidejo v zgornjesavsko dolino, nadaljujejo pot po Karavankah, lahko tudi po avstrijski strani, proti Kamniškim planinam ali pa se vračajo po poti prihoda. Prek Vršiča v Trento ne gredo nikoli (Tarman, 1993). Trentarji menijo drugače: za medveda, ki so ga videli turisti 2. 6. 1978 na Malem Vršiču, sledili so mu v Zadnjico - Zadnjiški dol - Jezera pod Plazmi - Za Skalo, so prepričani, da je prišel s kranjskogorske strani čez Vršič (Kravanja, 1994). Verjetne so tudi povezave naprej v Italijo: primer sledenja leta 1974, 1975 v Mlinarjevi Trebiži, kotlu pod tromejo v Karavankah (Černe, 1994: vse podatke je Vid Černe povzel po lovskem dnevniku Mirka Koširja iz Kranjske Gore).

V Bohinj prihajajo medvedi največ z Jelovice oziroma prek Soriške planine.

2. "B o h i n j s k i" medvedi prihajajo z Jelovice oz. prek Soriške planine in se tako tudi vračajo. Med 15. aprilom in 15. majem svedno pojavi medved, ki pride z Jelovice pod Ratitovcem: Volčja jama - Mali vrh - Bohinjske gore do Vogla na višini 1300 do 1500 metrov (Zupan, 1993). Znano je tudi zadrževanje in prehajanje preko Rčevnice nad Nemškim Rovtom (Zupan, 1993). V Bohinju gre medved tudi čez Žlan in v Barečo dolino (Svetina, 1993). Z Vogla je ubere prek Komne na Črno jezero in naprej čez Studorske planine na Pokljuko (Veber, 1993). Na Komni je najraje v Peklu, od tam pa gre na Črno jezero, planino Viševnik, Jezero, na Krstenico, Grintovico se spusti v Voje in nadaljuje pot prek Uskovnice na Pokljuko, lahko pa se spusti s planine Jezero za Vodičnim vrhom in planino Vogar pod dolini Suhe v Voje (Rabič, ustno 1994). Maja 1994 je Pavel Malej vodja žičnice na Vogel, sledil mlajšega medveda od Zadnjega Vogla na Orlovo glavo; medved je šel nekaj časa po smučarski progi, potem pa prek planine Suha v Barečo dolino: sled do Zadnjega Vogla je prišla s primorske strani (Malej, ustno 1994), vendar je vprašanje, ali ima medved prehod čez škrbino Globoko, ki je v grebenu spodnjih Bohinjskih gora najnižja točka; vsekakor je to mogoče, čeprav se zdemanj verjetno. Oba poklicna lovca lovišča Triglav za bohinjsko območje, Janko Rabič in Tone Zadnikar, povezave med Voglom (Komno) in Primorsko ne poznata (Rabič, Zadnikar, ustno 1994). Možna je tudi pot od Zadnjega Vogla prek Vrat (1725) v Prode takšno sezonsko gibanje poznajo gamsi.

Naravno zaledje za prehajanje v bohinjski kot je tudi Baška grapa zlasti pobočja Porezna in južnih delov spodnjih Bohinjskih gora: vas Rut, Kal in Stržišče, vendar je verjetno teh prehodov malo oz. niso običajni. Bolj verjetno medvedi s teh območij zaidejo v bohinjski kot s premikom proti Petrovem Brdu in Soriški planini. Sploh se zdi (Arman, 1993), da se na širšem območju Baške grape stalneje zadržujejo kar tu: znana so zimovanja in medvedke z mladiči ter prehajanje nazaj prek Porezna oz. Cerkljanskega hribovja. Deloma gredo povezave tudi v tolminske hribe, zlasti prek planine Kuk.

Na Tolminsko prihajajo medvedi iz Baške grape, še pogosteje pa prek idrijskega hribovja in Šentviške planote ali pa prek Banjšic.

3. Na širše območje T o l m i n s k e prihajajo medvedi iz Baške grape, še pogosteje pa prek idrijskega hribovja in Šentviške gore ali Banjšic. Na Tolminskem imajo več smeri gibanja. Eno je območje Kobariškega Stola, Matajurja in Robedišča (mejno območje z Italijo), drugo so vasi pod Krnom in Polovnik, tretje Možnica in Log pod Mangartom ter četrto trentarske doline, zlasti Lepena in Vrsnik. Medvedi z vseh teh območij se ali vračajo, najbolj to velja za »trentarske«, čeprav so znani primeri njihovega pojavljanja okrog Zadnjice (Zorč, 1994), kjer je možen prehod prek Luknje na gorenjsko stran v Vrata; lahko prehajajo v Italijo ali pa se trajneje zadržujejo na Polovniku. Domačini trdijo, da medvedi že od nekdaj prezimujejo tod, in sicer v mirni in še neodprti dolini Slatenika (Mlekuž, 1993). Iz tega lahko sklepamo, da je Polovnik »odskočno« območje za njihove nenadne prihode v Trento in na Drežniške planine.

Skraini severozahodni prehod v Italijo je prek Predila.

Na Možniško Planjo pod Jerebico medved pogosto pride prek Predila v Italijo in se tja tudi vrača; enako velja za dolino Koritnice. Edini naravni prehod z italijanske strani ali narobe je širše območje Predilskega sedla; na naši strani pa se giblje ali po gozdnatem svetu na desnem bregu Koritnice v Možnico ali pa ob Logu pod Mangartom v Koritnico. Medved se v teh krajih pojavlja redno na tri leta. Od leta 1974 do 1990 so ga redno opazili tudi med Predilom in Jerebico (Černuta, 1993). Eden je septembra 1990 tik za vasjo Log pod Mangartom raztrgal 4 ovce in se nato umaknil na italijansko stran, a ga je pri Trbižu povozil avto in so ranjenega pokončali karabinerji. Bil je 320-kilogramski samec (Černuta, 1993). Medved, ki so ga v sedemdesetih letih opazovali domačini v Bavšici (Flajs, 1994), pa nas napelje na sklepanje o naravnem prehodu s Polovnika, nekje za vasjo Kal - Koritnica, pod Svinjakom v Bavšico in/ali nad Kluzami proti Logu oz. prek Koritnice v Možnico.

Medved se pogosto pojavlja na planinah pod Krnom.

Natančnejše smeri gibanja pa na osnovi pojavljanja in pogovora z domačini, ki pasejo na planinah pod Krnom, lahko strnemo v naslednje smeri: od planine Kuk, nad Tolminskimi Ravnami proti planini Dobrenjščica, od koder je mogoč naraven prehod Za Lepočami v Lepeno, ali pa proti planinam pod Krnom in proti Drežniškim Ravnam, na planino Zaprikraj in naprej na planino Predolina že v gozdnatem masivu Polovnika.

Posamezni medvedi zaidejo prav v Trento.

Smeri gibanja s Polovnika v doline Trente mi je razkril Berti Kravanja, in sicer: z območja planine Golobar med Vršiči (1704) in Kozjim bregom (1259) ali pa čez Dolič na planino Zagreben v Lepeno; iz Lepene čez Predel (1286) v Črnem vrhu v Vrsnik ali na planino Za Črnim vrhom; od tod na planino Za Skalo in nad Zjabci ali pa po lovski stezi pod vrhom Kuka (2019) na planino V Plazeh; čez Drt (1805) v Trebiščino in čez Zadniški dol v Zadnjico. Na območje planine Za Črnim vrhom in planine Za Skalo pride medved tudi z bohinjske strani, z Lepe Komne, in sicer nekje med Oslovo škrbino (1825) in Kalom (2001) na Malih vratih (1855) ali pa iz Lopučnice čez Velika vrata (1924). "Še ko sem pasel ovce okoli leta 1960 - 65, sem na Velikih vratih našel medvedove sledi in iztrebek; pred štirimi leti pa sem ponovno sledil medveda že v snegu iz Velikih vrat med Čelom (2228) in Velikim Travnikom (2252) v Travniško dolino in proti planini Za Skalo" (Kravanja, 1994). Zanimivo, da podatka o gibanju s Komne na trentarsko stran od Bohinjcev nisem dobil, vendar so podatki Bertija Kravanja zanesljivi.

Prezimanje

Nenaden pojav medveda sredi zime ob otoplitvi in medvedk z mladiči govori v prid trditvam o stalnejših naselitvah. Vsekakor lahko verjamemo, da njihova prezimovanja niso bila tako redka. Bilo bi jih verjetno precej več, če medvedi ne bi bili tako neusmiljeno preganjani, takoj ko so se pojavili, in če jih ne bi odstrelili. Tudi uplenitve v zimskih mesecih potrjujejo domneve o prezimovanju. Verjetno gre za posamezne samce, izjemoma tudi samice.

Prezimovanje v Kotu je vprašljivo, pač pa je zelo verjetno nekje v Srednji Radovni.

Prve trditve o prezimovanju zasledimo v dolini Kot pod Triglavom (Šušteršič, 1947), in sicer naj bi medvedi prezimovali "že od nekdanjih" prav tako pa v dolini Vrat. Res je prav v teh dveh dolinah izpričani njihova pogosta prisotnost in od šestih uplenjenih pred letom 1900 so bili kar štirje iz Kota. Verjetno pa bo veljala trditev poklicnega lovca Toneta Kuharja iz Mojstrane, da niso nikoli prezimovali v Vratih ali v Kotu, ker tam za to ni možnosti (brlogov), zagotovo pa v pobočjih nad Srednjo Radovno (Kuhar, 1993). Od tod v doline pod Triglavom z gorenjske strani pa je le "streljaj". France Ličof, upokojeni poklicni lovec, meni, da je medved, ki so ga sledili marca 1972 na planini Spodnja Krma, prišel iz Kota, kjer je prezimoval (Ličof, 1993). Drugih podatkov o možnem prezimovanju v zgornjesavski dolini nisem dobil.

Tone Kuhar je dne 28. marca 1963 videl na zadnjih tacah stoječega medveda pri lovski koči nad planino Klek na Pokljuki.

Naslednje območje zimovališč sta Jelovica in Pokljuka. Že vse od daljne preteklosti so bile visokogorske planote in divje doline pod Triglavom stalno domovanje medvedov (Svetina, 1964). Dne 28. marca 1963 ob 7.30 je Tone Kuhar videl na zadnjih tacah stoječega, prek 220 kg težkega medveda pri lovski koči nad planino Klek. Naslednji dan so ga gonili poklicni lovci, a ga niso dobili. Medved se je umaknil prek Soriške planine na Jelovico (Kuhar, 1993). Dne 13. decembra 1988 je Jure Kočan sledil srednje starega medveda nad Klekom. V decembru so ga videli gorjanski tekači smučarji v bližini planine Klek (Kočan, 1994). Iz teh podatkov lahko sklepamo na njegovo prezimovanje med Klekom in pobočji nad Radovno. Tudi najnovejši podatek iz zime 1993/1994 (Tišler, 1994) govori o skoraj zanesljivem prezimovanju na Pokljuki, verjetno v Pokljuški soteski.

Medvedi, ki so jih ustrelili bohinjski lovci so prezimovali na Jelovici.

Primer zanesljivega prezimovanja imamo tudi iz bohinjskega kota. Medved, ki ga je 3. februarja 1964 leta uplenil Tone Zupan iz Bohinjske Bistrice na Storeč ravani, je prezimoval nekje na Voglu (Zupan, 1993). Zupan tudi trdi, da so vsi medvedi, ki so jih ustrelili bohinjski lovci, prezimovali na Jelovici. Isto leto (1975), ko je Tone Kuhar ustrelil medveda v Radovni, je bila na Bitenjski planini na Jelovici medvedka z dvema mladičema. Ustrelili so jo še tisto leto, oba mladiča pa naslednje, torej sta prezimila na Jelovici (Zupan, 1993).

Baška grapa je s svojimi gozdnatimi pobočji na obeh straneh doline "domovina medvedov v malem". Tako pravi Ivan Arman iz Podbrda.

Posebno poglavje stalnejšega zadrževanja in prezimovanja so medvedi iz Baške grape. Ker gre za ozemlje v neposredni bližini Triglavskega narodnega parka in za množico podatkov, ki mi jih je dal predvsem Ivan Arman iz Podbrda, je prav, da jih zapišem. Po prebiranju teh zapiskov sem dobil občutek, da je Baška grapa s svojimi pobočji na obeh straneh doline "domovina medvedov v malem". Takole mi je pripovedoval Ivan Arman, ki sem ga večkrat obiskal v letih 1992, 1993 in 1994 (podatki so iz časa po drugi svetovni vojni).

"Medvedi so pri nas doma, zato nanje nismo bili tako pozorni, da bi si zapomnili vsa srečanja z njimi, kaj šele zapisovali. Zato točnih datumov ne vem, vem pa približno za leta in letni čas. Za prvega medveda na našem območju vem iz oktobra 1946. leta. Sledili smo

ga na Špicnoku, hribu nad Podbrdom; videl ga ni nihče. Mesec pozneje se je pojavil na Obloškem hribu. Poleti 1948 je pri vasi Rut strgal tri ovce. Od leta 1948 do 1965 je bil medved strogo zaščiten. Maja 1950. leta sem srečal medveda na 20 metrov na planini Kuk, ko je skočil čez škarpo, se obrnil proti meni in močno zarenčal, nato pa odhlačal čez planino. Takrat sem bil nadlovec v lovišču Triglav, v revirju Črna prst. Zjutraj maja leta 1952 sem ga videl na 300 metrov, kako je prišel iz rušja in šel po poti v gozd; to je bilo Na Bizlah pod Matajurskim vrhom (Hochkogel) med vasmi Rut in Stržišče. Od leta 1952 je bilo medvedov zelo veliko. Raztrgali so veliko drobnice. Primer medvedke z dvema mladičema v letu 1975, ki je sredi belega dne napadla 600 kg težkega bika neposredno pod vasjo Rut. Pregnal jo je šele lovec z avtomobilskim trobilom, pred tem pa je medvedka z eno šapo držala bika, z drugo pa grozila in renčala ljudem. Medvedke z mladiči smo ves povojni čas velikokrat sledili. Videl sem kožo "zlatega" medveda, ki ga je leta 1970 uplenil Vinko Bizjak iz Stržišča, LD Podbrdo. Kam je koža izginila, ne vem. Verjetno je bila prodana v Italijo. Leta 1987 in 1988 sem v eni noči videl po dva medveda, in to večkrat. Ljudje so me budili sredi noči, ker so medvedi stali kar na glavni cesti 8 km pod Podbrdom. Od leta 1975 do 1988 smo medveda sledili vsako zimo v decembru in januarju. Sklepamo, da je prezimoval v Obloškem hribu (med Rutom in Stržiščem) in v Poreznu, kjer je kraški teren z jamami. Leta 1980 sem dobil medvedove iztrebke ob smreki na pašniku nasproti moje hiše. Nad mojo hišo pa sem našel medvedovo ležišče, od koder je zavalil 200- do 300-kilogramsko skalo in si skopal 2 metra dolgo "posteljo", hrib nad mojo hišo se imenuje Črni vrh, kraj ležišča pa Plota. Medvedi se gibljejo med Soriško planino, Poreznom in Obloškim vrhom. To so predeli izjemnega miru. Zdaj se jih že nekaj let pozimi ne sledi. Zadnjega je videla moja sestra Danica Felzer julija 1993, kako se je v sadovnjaku nekaj sto metrov nasproti moje hiše vzpenjal po deblu češnje in praskal. Bilo je še veliko srečanj z medvedi, vendar se vseh ne spominjam več. Škoda, da si jih nisem zapisoval; kdo bi vedel, da bodo še tako potrebni." (Arman, 1993)

Danilo Langus pa piše: "Moj pokojni oče Jože Langus je srečal medveda na planini Kuk pri močilu. To je bilo okoli leta 1957. Rudi Šorli iz Kneških Raven je srečal medveda leta 1959 v Lipešču pri Kogojevi štali. 12. maja in 13. junija 1971 je prišel medved do lovske kočice v Prodih, po sledovih sodeč 3 - 4 - leten (Mikuletič, 1971). Septembra 1987 se je medved pojavil v Liscu. Polomil je nekaj sadnega drevja in odšel proti Jalovniku. Aprila 1992 je medved na Bovteh blizu planine Kuk raztrgal ovco. Okoli leta 1977 sva z Jankom Razpetom opazovala pojedeni lapuh na površini 2 ha pri lovski koči v Prodih. Sklepala sva na medveda." (Langus, 1993)

Janko Razpet navaja v svojem poročilu, da je srednje velik medved, ocenjen na 130 kg, zimo 1991/1992 prespal v podzemni vojaški kaverni v bližini kmetije Mekinovše med cerkljanskim Podlaniščem in vasjo Davča. V kaverni so imeli lovci shranjeno seno. K temu senu je medved znosil suhe smrekove vejice, praprot in drugo suho rastlinje.

Ob pogostih otoplitvah je prišel na plano. Lovec Rudi Rudolf ga je večkrat opazoval iz varne razdalje (Razpet, 1994).

Območja občasnih prezimovanj so: Jelovica, Pokljuka, Baška grapa in Polovnik.

Možna o b m o č j a občasnih p r e z i m o v a n j so torej: Pokljuka, Jelovica, Bohinj, Baška grapa in Polovnik.

S l e d i medvedove prisotnosti

Medved pušča različne znake svoje prisotnosti.

Medved pušča različne znake svoje prisotnosti. Najpogostejši so o t i s i šap v razmočenih tleh ali snegu. Po številu najdb so na drugem mestu pokončane o v c e. Ovc je zelo veliko in se zadržujejo pred poletja nad zgornjo gozdno mejo, zgodaj spomladi in pozno jeseni pa nižje, okoli vasi in na ograjenih površinah. Niso redki primeri na pri morskimi strani, ko prezimujejo ob milih zimah kar zunaj nad vasmi. Z ovcami se medved torej srečuje kjerkoli ob katerem koli letnem času. Težko bi trdili, da je "vnaprej" vezan na hranjenje z ovcami oz. drugimi vrstami domačih živali; na svojih potovanjih se pač srečuje z njimi, in ker jih lahko ujame, se z njimi tudi prehranjuje. Če n a moten, se vrača k plenu, ki ga pokrije z vejami, listjem ali zagrebe s sneg. Ko se tega vira hrane navadi, mu po vsej verjetnosti tudi nagon s k o sledi oz. ga poišče.

Poleti leta 1977 je medved raztrgal 20 ovc na območju Lipanca Klek; škoda je bila kmetom povrnjena; medveda so poizkusili odstraniti, a zaman (Kočan, 1993). Pokončevanje ovc okrog Lepene in Vrsnika je vezano na manjše trope nekaj živali; pri velikih tropih na planini Duplje ali v Vrsniku se ni pojavil (Komac, 1994). Najpogosteje se loti ovce ali ovna, ki nosi zvonec (Kravanja, 1994). Tisti medved, ki je bil v Belci v Karavankah in se je premaknil na Črni vrh nad Martuljkom, je leta 1971 raztrgal 41 ovc in pri tem v vsakem tropu najprej ovco vodnico, ki je nosila zvonec (Černe, 1994). Dne 23. novembra 1974 je ob 10. uri zvečer gospodar Peter Robič, p. d. Vavčar, iz Srednjega vrha nad Martuljkom pregledal medveda, ki se je vzpenjal na hlevsko okno (Robič, 1994).

Medved pokonča ovco z udarcem po glavi in hrbtu, požre pa najprej vsebino prsnega koša (Kravanja, 1994). Ovna, ki ga je pobil v noči na 6. na 7. julij 1993 Miranu Kravanji iz Lepene v neposredni bližini hiše, je pokril z rušo in mahom (Komac, 1994). V noči na 9. avgust 1991 je Gašperčič Olga iz Lepene slišala zvonjenje zvonca na begu. Zjutraj je našla v hlevu poleg drugih ovc ovna, ki je imela poškodovano glavo in vrh pleč. Ko so ga ostrigli, so se pokazali jasni sledovi medvedovih šap (Kravanja, 1994). Tega medveda so videli otroci in Cvetko Gašperčič in na slednjega je dvakrat zarenčal (Komac, 1993).

Medved hodi tudi tam, kjer so ovce in govedo.

Medved vedno hodi tam, kjer so ovce ali govedo, če ima druge hrane dovolj, se jih ne loti (Svetina, 1993). Stokilogramski samec, ki ga je 15. 10. 1981 ustrelil Z. Novoselec iz LD Boh. Bistrica na Dobravi pri Boh. Bistrici, je pred tem vdrl v senik in pokončal 4 ovce (Zupan

1993). Lastniki teh trdijo, da je kriv še za marsikatero ovco, ki se pri begu "izgubi" ali pokonča. Tako je predsednik ovčarske skupnosti, katere živali se pasejo na širšem območju Pokljuke, P. Žemva z Bleda v imenu lastnikov ovc zahteval odškodnino najmanj 10.000 nemških mark; uradno naj bi bil medved raztrgal 16 ovc, po mnenju lastnikov pa jih pogrešajo nad 50 (Gorenjski glas, 16. 8. 1991). Ko so prestrašene, gredo v tak kraj, da so izgubljene (Tarman, 1993). Drugih domačih živali, zlasti goveda, se medved redko loti. Znan pa je primer poboja 2 krav na Kleku pri Peklu leta 1962. Ostanke ene od njiju je medved marca 1963 izkopal izpod 3 metre globokega snega in se hranil (Kuhar, 1992).

Razkopana mravljišča niso tako redka.

Razkopana m r a v l j i š č a niso tako redka.

27. marca 1963 je Tone Kuhar opazoval razkopana mravljišča, ki jih je medved izkopal izpod 3 metre debele snežne odeje, med planino Klek in Stresenco (Kuhar, 1993).

25. avgusta 1991 je Franc Branc opazoval medveda, ki je ob 10. uri dopoldne kopal mravljišče pri Tičji peči v Vratih (Kuhar, 1993).

Maja 1992 je medved razkopal veliko mravljišč na Visokih Zjabcih nad Vrsnikom (Kravanja, 1994).

Junija 1993 je bilo po gozdu na Labrju nad Vrsnikom opaziti razkopana mravljišča in prevrnjene skale, pod katerimi je medved iskal č r v e (Komac, 1994).

Znani so še drugi primeri iskanja "črvov". Lastnik ovc na Jerebikovcu na Mežakli je videl medveda, kako je razkopaval smrekov panj (Švab, 1993).

Leta 1977 se je medved v Vošovcu nad Pokljuko lotil trhlelega drevesa, trske so ležale daleč naokoli (Kočan, 1993).

Medved se rad giblje po zgornji gozdni meji, kjer je največ zelišč, mravljišč, podrtih dreves; zoocenoza je tu najbogatejša.

Poznamo primer, ko se je medved lotil č e b e l. Pri Gregorju v Radovni je razbil pet panjev. Tega medveda je prav ob čebelnjaku ustrelil Tone Kuhar 21. 4. 1975. V medvedovem želodcu so našli med in satovje (Kuhar, 1993).

Mrhovine se loti, če jo le dobi.

M r h o v i n e in drobovine se loti, če jo le dobi. Miran Kravanja iz Soče je imel v Lepeni mrhovišče za lisice pokrito s smrekovimi vejami. Medved jih je razmetal in pojedel vso mrhovino (Kravanja, Komac, 1994).

Februarja 1994 mi je Florjan Tišler pokazal, kako je medved izkopal izpod snega ostanke dveh iztrebljenih muflonov na Dornikovi planini na Pokljuki in jih pojedel (Marenče, 1994).

Več primerov je, kako je jedel k o r u z o na krmiščih za divjad. Zlasti so znani primeri s krmišč za muflone na Pokljuki. Leta 1978 je medved redno obiskoval eno na Pokljuki in jedel koruzo; po sledovih sodeč je preganjal tudi muflone (Ličof, 1993).

V marcu 1978 je medved vdrl v lopo za koruzo na Lepih kopiščih na Pokljuki, pojedel nekaj kilogramov koruze in pri tem razbil - odkril del lesene strehe (Kočan, 1993).

V dolini Razor nad Rudnim poljem nad Pokljuko je bilo 13. 9. 1992

videti okoli 110- kilogramskega medveda, ki je jedel koruzo, rastre seno po tleh ob solnici za muflone (Tišler, 1993).

Dne 4. 6. 1993 je Ludvik Komac našel strgano mrežo na koruznjaku na Labrju, nekaj koruze pa je bilo pojedene (Komac, 1993).

Avgusta 1977 je Tone Kuhar za Aljaževim domom ob stezi na Rušju v Vratih opazoval medveda, ki je obiral m a l i n e (Kuhar, 1993).

14. septembra 1982 ob 10. uri dopoldne so domačini opazovali močno shujšanega medveda; ob Soči pri Kobaridu je lizal sirotko, ki je odtekala iz tovarne za predelavo mleka v Kobaridu. Bil je medved, ki ga je 17. 8. 1982 zastrelil v čeljust lovec Darko Petrič ob pašniku v Hudovcu nad Trnovim, kjer so prejšnji dan našli več raztrganih ovčev (Razpet, 1994).

Jure Kočan je leta 1977 odkril medvedovo p o č i v a l i š č e v rušju na Klečci. Dne 19. 7. 1991 je našel oz. videl medveda, kako se je ulegel v rušje pod star macesen (Kočan, 1993).

Leta 1977 je Kočan ob medvedovem počivališču na Klečci našel skoraj popolnoma obeljen mlad macesen (Kočan, 1993).

27. marca 1963 je Tone Kuhar opazil opraskana debela štiri smrekovih sušcev med planino Klek in Stresenco; bilo je 3 metra snega (Kuhar, 1993).

Andrej Tarman je opazoval sledi k a l u ž e n j a pri mlaki na Grajšču v Karavankah nad Gozd - Martuljkom (Tarman, 1993).

Ne prav redki so primeri najdenih iztrebkov.

Ne prav redki so tudi primeri najdenih i z t r e b k o v.

Leta 1980 jih je Arman našel, skupaj z dlako ob smreki, v neposredni bližini svoje hiše (Arman, 1993).

Marca 1978 je Jure Kočan na Lepih kopiščih sledil medveda v hribu nad krmiščem; tam se je ulegel, še prej pa iztrebil (Kočan, 1993).

18. februarja 1989 je Kočan naletel na medvedov iztrebek v neposredni bližini lovske kočice na Kleku. Ta zima je bila kopna. V iztrebku so prevladovale jabolčne ali hruškove peške. Najbližji kmečki sadovnjaki so na Stari Pokljuki (Kočan, 1993).

13. septembra je bilo najti medvedove iztrebke pri solnici za muflone v Razorih nad Rudnim poljem (Tišler, 1993).

27. maja 1992 so opazili medvedove iztrebke na lovski stezi Ovnik - Predil med Vrsnikom in Lepeno (Komac, 1994).

2. junija 1993 spet medvedovi iztrebki na stezi Predil - Lepeno (Komac, 1994).

9. maja 1992 je Berti Kravanja z Ludvikom Komacem našel medvedove iztrebke približno 80 metrov nad ograjenim pašnikom "Po Malino", last Jožefa Komaca iz Soče (Kravanja, 1994).

Oktobra 1993 je Franc Zima iz Mojstrane okoli osme ure zvečer gledal medveda, kako je tekkel pred vozečim avtom približno 100 metrov po cesti, ki gre iz Mojstrane v Vrata pri kraju, imenovanem Mlačca (Kuhar, 1993).

5.1 LEDINSKA IMENA, POVEZANA Z BESEDO "MEDVED"

Ledinska imena, ki izhajajo iz besede "medved" ali pa so z medvedom kakor koli povezana, sem razvrstil v tri skupine:

1. imena prvega reda neposredno izvirajo iz besede "medved" in so širše znana; zapisana so na topografski karti 1 : 25.000 (Republiška geodetska uprava Slovenije, 1985).

2. imena drugega reda izvirajo iz besede "medved" in imajo lokalni značaj; znana in uporabljena so pri domačinih;

3. imena tretjega reda ne izhajajo neposredno iz besede "medved", ampak so povezana z nekim dogodkom ali vrsto dogodkov v zvezi z njim.

Pri imenih navajam lokacijo z določitvijo kvadrata v kilometrski kvadratni mreži topografske karte M 1:25000, nadmorsko višino, opis lokacije in/ali dogodka.

Mežakla je visoka planota med zgornjesavsko dolino (med Jesenicami in Mojstrano) ter dolino Radovne; beseda Mežakla naj bi izhajala iz besede starejšega izvora mež(e)k, kar je staro domačijsko ime za medveda; to je ena od razlag izvora besede Mežakla, ki mi jo je povedal znani gorenjski gozdar Nikolaj Lapuh, njemu pa njegov oče, profesor zgodovine Stanko Lapuh (Lapuh, 1996);

Medvedov hrib na Mežakli, 5425/5140, 1024 m, ime hriba in vrha; **Medvedovec** na Pokljuki, 5419/5136, 1350 m, širše območje na poključski planoti;

Medvedova konta na Pokljuki, 5419/5136, 1300 m, vrtača ali konta na Medvedovcu;

Meja dolina na Pokljuki, 5421/5138, 1400 m, dolinska planina; ime izvira iz nekoč uporabljene besede za ta kraj Medvedja dolina (Melik: Planine v Julijskih Alpah, str. 225);

Medvedov vrh v Bohinju na Vogarju, 5413/5129, 1153 m, vrh;

Medvedjek (Medvednek) v Krmi, 5414/5136, 1500 m, ime pobočja;

Medvednik med gozdnim rezervatom Smrajka in planino Jasenje v Martuljku, 5413/5147, 1300 m, ime pobočja (ZIMA Stanko, Gozd-Martuljek, 1994);

Medvedova mizca na Pokljuki, 5424/5136, 900 m, ime mesta ob cesti na Pokljuko pri Zatrniku. Za ime mi je povedal Jure Kočan, njemu pa p. d. Jurjev Jaka iz Gorij: staro ustno izročilo pravi, da je medved tod raztrgal neko žensko (KOČAN Jure, 1995);

Medvedove police nad Luknjo v Vratih, 5409/5139, 1800 m, ime za police, ki gredo blizu Luknje v Stenar (ZORČ Janko, Trenta, Na Logu, 1995);

Medvedova stena v Trenti pod Policami na Malem Vršiču, 5404/5139, 800 m, manjša stena (ZORČ Janko, Trenta, Na Logu, 1995);

Medvejka v Trenti nad planino Za Skalo, 5402/5131, 1730 m, ime

snežne jame, kjer se sneg obdrži celo leto. Za ime mi je povedal Bert Kravanja, ni pa mu znano, ali so v to jamo svoj čas lovili medvede (KRAVANJA Albert, Soča, Vas na Skali, 1994);

Medvejka v Lepeni, 5499/5130, 1100 m, ime strmega pobočja bližini planinskega doma dr. Klementa Juga (KOMAC Ludvik, Soča, Vrsnik, 1994);

Medvedca v Bavšici, 5395/5138, 900 m, ime kraja med Logmi in planino Bala pod Oblakom; za ime mi je povedal Jelko Flajs in Bavšice; povedal mi je tudi za staro izročilo, namreč, da so nekoč na planini Bala z osmoljenimi palicami preganjali medvede. O tem načinu odganjanja sem slišal še drugje po Bovškem. Trentarji so mi tudi omenili, da pravijo sanem za prevoz kamenja medved, s poudarkom širokega "e" na drugem zlogu (FLAJS Jelko, Bavšice, 1995);

Pri stari jami v Zgornji Radovni, 5418/5144, 840 m, ime predela na Kosmačevem prevalu (odcep za dolino Kot), kjer so nekoč lovili medvede v izkopane jame (KUHAR Tone, Mojstrana, 1994);

V jamah nad Martuljkom, 5411/5147, 1300 m, ime kraja, kjer so v izkopano jamo lovili medvede (ZIMA Stanko, Gozd-Martuljek, 1995);

Tomažev gozd v Trenti, 5407/5139, 1300 m, ime gozda na pobočju Pihavca proti Kriškim podom; pred 150 leti je medved tu strgal nekoga Tomaža iz Trente, ko je naletel na medvedko z mladiči ob njenem brlogu (ZORČ Janko, Trenta, Na Logu, 1995).

Ledinska imena, povezana z besedo "medved", so dokaz medvedove zgodovinske prisotnosti.

Zbrana ledinska imena, povezana z besedo "medved", ki so se ohranila v splošni rabi ali pa v izročilu kraja, so dokaz medvedove zgodovinske prisotnosti na območju današnjega Triglavskega narodnega parka. Čeprav večine podrobnejših opisov dogodkov, razen nekaterih splošnih, ne poznamo, pa v imenih zaslutimo dogajanje, ki je bilo vezano na soočenje človeka z medvedom.

5.2 BIVALNA IN PREHRANSKA (NE)PRIMERENOST ZA RJAVEGA MEDVEDA

Ugotovitev bivalne in prehranske (ne)primerenosti Triglavskega narodnega parka za rjavega medveda je bila osrednji in najboljšežnejši del raziskovalne naloge. Na tem mestu povzemam le informacijski del analize kvadratov prisotnosti rjavega medveda in preostalega prostora TNP ter na tej osnovi dobljene rezultate.

Rjavi medved je bil od 1868 do 1995 prisoten v 66 kvadratih, to je 8 % skupnega števila kvadratov topografske karte 1:25000, in sicer: do leta 1900 v šestih (6), od leta 1901 do leta 1965 v štirinajstih (14) in od leta 1966 do 31. 4. 1994 v šestinštiridesetih (46) kvadratih.

Prostor sem analiziral po geomorfoloških parametrih, vegetacijskem tipu, prehrani in človekovih parametrih.

Geomorfološke parametre vrednotimo z nadmorsko višino, lego (ekspozicijo), obliko reliefa, dolžino vodotokov in obstojem vode. Vegetacijski tip vrednotimo z vrsto gozdne združbe, dolžino gozdnega roba ter razmerjem površin med gozdovi, pašniki in neplodnim svetom.

Prehrano vrednotimo s površinskim deležem razvojnih faz gozda, potencialno rastlinsko hrano, odstreljeno, povoženo in najdeno poginulo divjadjo, s številom od medveda pokončanih domačih živali, prisotnostjo mravelj oz. mravljišč in seznamom potencialne hrane vretenčarjev.

Človekove parametre vrednotimo glede na lov, planine (pašnike) oz. pašo domačih živali, naselja, zaselke in samotne domačije, turistične objekte in planinske postojanke ter javne in gozdne ceste in planinske poti.

Ugotovitve

Rezultate analize parametrov v kvadratih medvedove prisotnosti predstavimo z »relativno bonitetno skalo«. Za vrednotenje parametrov sem določil sedem znakov (sedem je največje število notranje delitve parametrov, ki sem jih uporabil v nalogi):

z n a k (1 2 3 4 5 6 7
>>>>>>> gostota pojavljanja <<<<<<<<

Pogostnost (gostota) pojavljanja se znižuje od srednje vrednosti proti poloma relativne bonitetne skale.

Za primer prikazujem položaj skupine oz. vrste geomorfoloških parametrov v relativni bonitetni skali.

z n a k

parameter	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
nad. višina (m)	0-300	300-600	600-900	900-1200	1200-1500	1500-1800	>1800
lega (vrsta)		vse lege		topla		hladna	
relief (vrsta)	raven		razgiban		strm		grebenast
vode (m)	0	0-500	500-1000	1000-1500	1500-2000	2000-2500	>2500

Zbirnik površin in dolžin posameznih parametrov v kvadratih medvedove prisotnosti v TNP

parameter	število kvadratov prisotnosti	skupna površina (ha)	površina na 100 ha (ha)	delež povr. na 6600 ha (%)	skupna dolžina (m)	dolžina na 100 ha (m)
gozdovi	54	4675	46,75	71,0		
pašniki	52	1084	10,84	16,0		
neplodno z.	3	686	6,86	10,0		
naselja	16	123	1,23	2,0		
turist. objekti	5	29	0,29	0,5		
gozdni rob	10				192.550	1925,50
obrežja	16				75.660	756,60
javne ceste	31				29.140	291,40
gozdne ceste	10				14.060	140,60
planinske poti	26				32.300	323,00

Vsota površin = pašnik + gozd + neplodno z. + naselja + turistični objekti = 6597 ha

Razlika v vsoti površinskih parametrov z vsoto skupne površine 6600 ha je površina gozdnih cest v skupni vrednosti 3 ha; pri vodotokih in cestah sem vzel petmetrsko širino in kot neplodno upošteval površino enega (1) ha pri dolžini 2000 metrov.

Pogostnost (gostota) medvedovega pojavljanja v relativni bonitetni skali po parametrih

z n a k

parameter	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
nad. višina (m)	0-300	300-600	600-900	900-1200	1200-1500	1500-1800	>1800
*	0	1	16	16	17	12	4
lega		vse lege		topla		hladna	
*		7		39		20	
relief	raven		razgiban		strm		grebenast
*	2		27		35		2
vode (m)	0	0-500	500-1000	1000-1500	1500-2000	2000-2500	>2500
*	30	9	9	7	6	3	2
veg. tip		pašnik		gozd		neplodno	
*		9		54		3	
gozd. zdru.	OF	OO	AFp	AnF	RR	AP	Ps
*	1	2	8	34	6	3	1
gozdni rob (m)	0	0-1000	1000-2000	2000-3000	3000-4000	4000-5000	>5000
*	5	6	15	13	12	6	9
lov*				58			
pašniki*				54			
naselja*				16			
tur. objekt*				5			
plan. post.*				0			
javne ceste(m)	0	0-500	500-1000	1000-1500	1500-2000	2000-2500	>2500
*	31	7	11	13	4	0	0
gozd. cest*	56	2	1	3	1	3	0
plan. poti*	40	1	11	7	3	4	0

*število kvadratov medvedove prisotnosti

Medved se v Triglavskem narodnem parku najpogosteje pojavlja v naslednjih okoliščinah:

nadmorska višina: 600 - 1800 metrov
 lega: topla
 relief: strm, razgiban
 dolžina obrežij voda: 0 metrov
 vegetacijski tip: gozd
 gozdna združba: AnF (Anemone Fagetum)
 dolžina gozdnega roba: 1000 - 4000 metrov
 pašniki (paša): pogosti
 lov: prevladuje
 naselja, turistični objekti, planinske postojanke: redkejša ali jih sploh ni
 javne in gozdne ceste, planinske poti: zmerna razvejenost

S primerjavo med ugotovitvami pojavljanja medveda po parametrih in prostorsko analizo vseh kvadratov TNP na osnovi nadmorske višine, reliefa, planinskih pašnikov, kmetijskih zemljišč, naselij, turističnih objektov in cest sem na karti TNP 1:100000 izrisal neprimerne površine, pri čemer sem, zaradi boljše preglednosti, vzporedno opravljaj primerjave na topografski karti 1:25000.

Kot neprimerna sem izločil vsa območja nad 1800 metri nadmorske višine, alpske goličave, skalovja, vrhove, prepadne stene, območja planin in visokogorskih pašnikov ter preostala kmetijska zemljišča, stalna in občasna naselja, turistično-rekreacijska območja, doline, ki z regionalnimi cestami povezujejo naselja in območja planinskih postojank.

Ker neprimerne površine ne moremo določiti s strogim ločevanjem treh (skupin) meril, saj se velikokrat med seboj prepletajo in dopolnjujejo, sem jih razvrstil po naslednjem vrstnem redu: nadmorska višina in relief, naselja, turistično-rekreacijska območja in infrastruktura, planine oz. planinski pašniki.

Medved je živalska vrsta, ki potrebuje obsežen življenjski prostor in tako imenovano "varovalno" območje zaradi ogrožanja ljudi in premoženja. Zato sem zaradi neprimernosti, ne glede na velikost takšnega območja v posameznem kvadratu, izločil ves kvadrat.

VELIKOST NEPRIMERNIH POVRŠIN:

nadmorska višina in relief: 18.700 ha
 planine oz. visokogorski pašniki: 9.500 ha
 kmetijske površine, naselja, turistično-rekreacijska območja in ceste: 18.300 ha
 skupaj neprimernih površin: 46.500 ha

Velikost primerne površine Triglavskega narodnega parka za medve-

dovo bivanje je razlika med površino TNP 84.805 ha in dobljeno neprimerno površino, ki je seštevek kvadratov po posameznih parametrih neprimernosti, pomnožen s 100.

VELIKOST PRIMERNIH POVRŠIN ZA RJAVEGA MEDVEDA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU JE : 38.305 ha

Gre za med seboj ločena območja Mežakle, Pokljuke, Krme, Kotal Vrat in Martuljka; predel Bohinja pod spodnjimi Bohinjskimi gorami; ozemlje med Polovnikom in Zadnjico; manjša območja v dolinah Trente; Malo in Veliko Pišnico ter območja v Bavšici, ob Koritnici in Možnici.

Skupna primerna površina v Triglavskem narodnem parku je premajhna za trajnejšo medvedjo prisotnost.

Skupna primerna površina v Triglavskem narodnem parku, ki je razdrobljena oz. ločena na več območij, je premajhna za trajnejšo in po številu stabilno medvedjo populacijo. Pri določitvi primernega prostora sem namreč izhajal iz možnosti za trajnejšo naselitev medvedk z mladiči, kar je pogoj stalne naselitve. Prav za medvedke je primerenost še posebno odvisna od kritja, z brlogi, mirom in hrano vred, in to na strnjjenih, vsaj 10.000 ha velikih površinah. V nasprotnem so srečanja s človekom in njegovimi dejavnostmi neizogibna. Tudi poizkus manj strogega merila izločanja primernosti, pri katerem delno zanemarimo človekovo prisotnost, ne spremeni končne ugotovitve: prostor, primeren za trajnejšo medvedovo naselitev je premajhen zaradi nepovezanosti območij oz. moteče so človekova prisotnost in njegove dejavnosti.

6. RJAVI MEDVED V ALPAH

O današnji prisotnosti in možnosti ponovne naselitve rjavega medveda v tiste dele evropskih držav, kjer je nekoč že živel, imamo številne in zelo natančne podatke. Skupine strokovnjakov raziskovalnih inštitucij v vseh teh "medvedjih" državah se namreč ukvarjajo s tem vprašanjem. Številni projekti, zlasti v okviru WWF (World Wide Fund for Nature), IUCN (The World Conservation Nature), Europaisches Naturerbe in Evropske federacije narodnih in naravnih parkov, podrobno obdelujejo stanje in možnosti ponovne naselitve.

Današnjo prisotnost rjavega medveda prikazujem širše evropsko, možnost stalne naselitve pa le v alpskih državah.

Rjavi medved v Evropi (Erome, 1990)

zap. št.	država	število medvedov	status
1	nekd. Sov.zveza	30.000	zanesljivo
2	Romunija	7.800	precenjeno
3	nekd. Jugoslavija	2.100	zanesljivo
4	Bolgarija	700	zadovoljivo
5	Slovaška	600	zadovoljivo
6	Albanija	300-700	ni znano
7	Poljska	90	lokalno
8	Madžarska	1-2	na drž. meji
9	Švedska	> 600	narašča
10	Finska	500-600	malo precen.
11	Norveška	100-150	razdrobljeno
12	Španija	50-60	ogrožen
13	Grčija	170	ogrožen

Rjavi medved v alpskih državah.

Pogled nazaj

F: v francoskih Alpah so še pred sto leti živele velike zveri; zadnjega medveda so ustrelili leta 1921 (Grazzini, 1986); v Franciji je medved izumrl okoli leta 1940 (Michelot, 1992);

I: v prejšnjem stoletju so v italijanskih Alpah živeli številni medvedi, volkovi in risi; nekaj medvedov se je ohranilo okrog Trentina, po letu 1965 pa jih opažajo tudi v Furlanij - Julijski krajini (Perco, 1992);

CH: v Švici so ustrelili zadnjega medveda leta 1904 (Kulig, 1992);

D: na Bavarskem so ustrelili zadnjega leta 1835 (Kulig, 1992);

A: poslednjega medveda v Avstriji so pokončali pri Naudersu leta 1913 (Gutleb, 1992), v Zillertalskih Alpah pa že leta 1881 (Krott); na avstrijskem Koroškem medved nikoli ni popolnoma izginil (Gutleb, 1992).

SLO: glej poglavje »Rjavi medved v Sloveniji«

Območja, število in status rjavega medveda v alpskih državah

DRŽAVA	OBMOČJE	ŠTEVILO	STATUS
SLO	Dinaridi (osrednje območje)	300	stabilna populacija, ni ogrožen
	Julijske Alpe, Kam./Savinjske Alpe		
	Karavanke, predalpski svet	20 - 50	stalen, ni ogrožen
A	Koroška	7 - 10	stalen, zelo ogrožen
	vzhodne Karavanke, Koralpe	pos. živali	občasen, zelo ogrožen
	Nockberge, Kalkalpe (Otscher)	pos. živali	občasen, zelo ogrožen
I	Trento (Adamello Brenta)	8 - 10	stalen, zelo ogrožen
	Furlanija - Julijska krajina	pos. živali	stalen, zelo ogrožen
	Abruzzi	70 - 80	stalen, ogrožen
D	0	0	0
LIH	0	0	0
CH	0	0	0
F	Pireneji	10	stalen, zelo ogrožen

Zaradi izoliranosti in številčne majhnosti sta najbolj ogroženi skupini ("mini populaciji") v Pirenejih in Adamello - Brenti.

Alpski narodni parki

DRŽAVA	NARODNI PARK	POVRŠINA	IUCN*	MEDVED
SLO	Triglavski narodni park	84 805 (ha)	II	da
A	Visoke Ture (Hohe Tauern)	178 600	V	ne
	Nockberge	18 400	V	da
I	Gran Paradiso	72 000	II	ne
	Stelvio	135 000	V	ne
	Dolomiti Bellunesi	31 000	V	ne
	Val Grande	11 700	I	ne
D	Berchtesgaden	20 800	II	ne
LIH	0	0	0	0
CH	Švicarski narodni park	16 800	II	ne
F	Les Ecrins	91 800	II	ne
	Mercantour	68 500	II	ne
	Vanoise	52 800	II	ne

* I., II., V. so varstvene kategorije (stopnje) IUCN (Mednarodna zveza za varstvo narave)

Za države alpskega loka so, poleg narodnih parkov, značilna številna zavarovana območja različnih varstvenih stopenj, ki so določene z različnimi vsebinami: od rezervatov do regijskih parkov, namenjenih tradicionalnim gospodarskim dejavnostim na načelih sonaravnosti.

6.1 MOŽNOSTI STALNE NASELITVE

Utemeljitev za ponovno medvedovo poselitev Alp so:

- medvedova stalna prisotnost še pred sto leti;
- živalskim vrstam, ki jih je pregnal človek, vsaj delno vrniti njihov življenjski prostor;
- s ponovnimi naselitvami izboljšati biološko pestrost vrst;
- medved je kazalec naravne ohranjenosti prostora;
- pokazati naravovarstveno naravnost, etičnost in kulturnost.

Strategija naselitve:

- predhodno zavarovanje nekaj deset tisoč hektarov življenjskega prostora na zavarovanih območjih različnih varstvenih stopenj;
- zagotovitev in varovanje stalnih selitvenih poti (koridorjev);
- strogo varovanje medvedov, ki zapustijo osrednji življenjski prostor ("migracijski" medvedi);
- zagotoviti presežke medvedov na osrednjih življenjskih območjih.

V projektih ponovne naselitve prevladuje mnenje, da je mogoče zagotoviti obstanek manjših "subpopulacij", ki so med seboj "otoško" ločene, vendar povezane s selitvenimi koridorji. Odločilen pogoj za izvedbo takšne strategije je stalna povezava s stabilnimi populacijami, ki živijo blizu alpskega prostora, to je v Dinarskem gorstvu v Sloveniji in na Hrvaškem. Osnovni problem uresničitve ponovne naselitve je "vzdrževanje" koridorjev zaradi človekove prisotnosti oz. človekove poselitve, pripadajoča infrastruktura, zlasti avtoceste, in nekatere dejavnosti, ki jih medved lahko moti (paša, nabiralništvo, turizem). Poleg naravnega širjenja je predvideno neposredno doseljevanje na območja, kjer medvedi že so, kar se je v preteklosti že dogajalo (Štrumbelj, 1995).

Poleg naravnega širjenja je predvideno neposredno doseljevanje z odlovi.

V alpskih državah so s konkretnimi projekti najdlje Avstrijci in Italijani. Nemci povezujejo medvedovo prisotnost z zavarovanimi območji na meji z Avstrijo. Tudi Francozi vidijo možnosti v povezavi s sosednjo Italijo za ponovno naselitev medveda v svoje alpske narodne parke, zlasti pa se ukvarjajo z ohranitvijo pirenejskega medveda; pri tem iščejo poti za vzratne povezave z medvedi španske Kantabrije. Švicarji ugotavljajo možnost ponovne naselitve na območjih Tessina, Graubundena in ob meji s Francijo.

Za širjenje medvedov v Alpe je pomemben trikotnik med Slovenijo, Furlanijo Julijsko krajino in avstrijsko Koroško.

Za širjenje medvedov v Alpe iz naše države je kot prvo naselitveno ali vsaj povezovalno območje pomemben trikotnik med Slovenijo, Furlanijo - Julijsko krajino in avstrijsko Koroško.

Na slovenski zahodni meji prehajajo medvedi na italijansko stran deloma iz TNP med Jerebico in Predilom na območje Trbiža oz. naravnega parka Alpi Giulie, pogosteje pa z Matajurja in breginjskega

kota v naravni park Prealpi Giulie in naprej v naravni park Carni centrale, ki v Karnijskih Alpah meji na avstrijsko Koroško, o drugače povedano: iz Tolminske skozi zgornjo Kanalsko dolino n območje Weissensee v Gailtalskih Alpah.

Avstrija (Aste, 1993; Gutleb, 1994)

Osrednja povezava z Avstrijo je območje Karnijskih Alp. Na avstrijsko Koroško pa prihajajo medvedje tudi prek Karavank. Na osnovi naravnih danosti so določili pet (5) zaokroženih večjih ali manjših območij (Barregion). Med njimi so dve opredelili kot primerni, druga pa kot pogojno primerne. Največje primerno (potencialno) območje zavzema 1,6 milijona hektarov in se razprostira od vzhodnih Karavank prek Koralp v osrednji del Avstrije ter se na severu zaključuje v Apneniških Alpah. Tu sta narodni park Nockberge in narodni park v nastajanju Kalkalpen. Poseben pomen za medvedje ima območje med Hochschwabom in Schneealpami (Oetscher). Primerna je tudi Koroška s središčem okoli Weissenseeja, s skupno površino 170.000 ha. Ugotavljajo pa, da niso dovolj samo naravne danosti (kritje, brlogi, hrana), ampak ne sme biti v bližini avtocest in paše oz. morajo biti ti moteči dejavniki za medveda ustrezno urejeni.

Italija (Perco, 1987; Osti, 1992)

Italijani "gradijo" naselitev medvedov na že obstoječi minipopulaciji v pokrajini Trentino (Adamello - Brenta) na površini 150.000 ha in na dotoku novih živali iz Slovenije. Njihov cilj je povezava medvedov z Brente s populacijami v Dinarskem gorstvu. Tudi v ta namen ustanavljajo številne naravne parke (imajo jih daleč največ v Alpah), ki so kot prostorski otoki medsebojno ločeni. Zato predvidevajo strogo varstvo na samih zavarovanih območjih, pa tudi sicer v selitvenih koridorjih. Ugotavljajo, da so naravne danosti primerne, problem pa so, tako kot povsod v Alpah oz. Evropi, zlasti avtoceste, paša in turizem.

Pomen Slovenije za širitev rjavega medveda v Alpe

Slovenija je povezovalni prostor za ponovno naselitev medvedov v Alpe zaradi geografske lege med Dinarskim gorstvom in Alpami, katerih oboje vključuje tudi sama. Poleg tega je, v povezavi z Gorskimi Kotarjem na Hrvaškem, prostor stabilne medvedje populacije. Zato ni naključje, da v zadnjih letih pospešenih raziskav o možnostih ponovne naselitve medveda v alpski in srednjeevropski prostor potekajo finančno in kadrovske podprte mednarodne telemetrične študije (programi), pa tudi domače raziskovanje, zlasti prehranskih značilnosti (Adamič in sodelavci); že dobro desetletje se pod vodstvom M. Adamiča sistematično zbirajo podatki o zapažanjih in prisotnosti medvedov v Sloveniji. Današnje vedenje o njihovem stanju in navadah pri nas temelji na mnogih podatkih srečanj z medvedmi, ki so jih zapustili nekateri poklicni lovci, dobri poznavalci medvedovih življenjskih navad, in jih je do danes najpodrobneje in najceloviteje zapisal Lado Švigelj v knjigi Medved v Sloveniji

(Švigelj, 1961). Slovenci imamo kar dovolj izkušenj in znanja o medvedih.

Triglavski narodni park kot povezovalni prostor

Zaradi svoje lege ter medvedove stalne in naravne prisotnosti je Triglavski narodni park eno od povezovalnih ozemelj pri prehajanju medvedov iz Dinarskega gorstva v Alpe. Neposredna povezava na meddržavni ravni je le območje Predila, sicer pa je TNP prehodni prostor za Karavanke in delno za širšo Tolminsko, ta pa se navezuje neposredno na Furlanijo - Julijsko krajino. Zato je v mednarodnem naravovarstvenem interesu, da ima širši predel Julijskih Alp status zavarovanega območja. Z njim so namreč dane možnosti trajnega varstva.

7. RAZPRAVA IN PRIPOROČILA

*Rjavi medved (*Ursus arctos* L., 1758) ima v Triglavskem narodnem parku vso domovinsko pravico.*

Triglavski narodni park je lahko le začasno (prehodno) medvedovo območje.

Stalna prisotnost človeka in njegovih dejavnosti v Triglavskem narodnem parku odloča o (ne)primernosti oz. velikosti in legi območij, primernih za medveda.

Triglavski narodni park ima omejene možnosti za ohranitev prvobitne narave.

RJAVI MEDVED (*URSUS ARCTOS* L., 1758) IMA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU VSO DOMOVINSKO PRAVICO.

Glede na ugotovljeno prisotnost v preteklosti in sedanjosti ima rjavi medved v Triglavskem narodnem parku vso domovinsko pravico. Ekološko in etično namreč pripada vsaki rastlinski in živalski vrsti življenjski prostor, ki si ga izbere oz. izpolnjuje njene prehranske in bivalne zahteve, pri čemer je vseeno, ali gre za trajno ali le začasno (prehodno) bivanje. To še toliko bolj velja za naravovarstveno zavarovana območja.

TRIGLAVSKI NARODNI PARK JE LAHKO LE ZAČASNO (PREHODNO) MEDVEDOVO OBMOČJE.

Bivalno in prehransko primerna območja Triglavskega narodnega parka za medveda so med seboj ločena in na premajhnih površinah, zato ni možnosti za trajnejšo naselitev, torej za stalno prisotnost medvedov obeh spolov in vseh starosti. Ima pa Triglavski narodni park naravne danosti za njihovo občasno zadrževanje in prehajanje v osrčje Alp. Čeprav se je pokazalo, da Triglavski narodni park ni najpomembnejši za prehajanje medvedov v Alpe, ampak tečejo glavni koridorji zahodneje, po Tolminskem in Kobariškem, to ne zmanjšuje povezovalnega pomena TNP, zlasti je pomemben za prehajanje medvedov v Karavanke in naprej v Avstrijo.

STALNA PRISOTNOST ČLOVEKA IN NJEGOVIH DEJAVNOSTI V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU ODLOČA O (NE)PRIMERNOSTI OZ. VELIKOSTI IN LEGI OBMOČIJ, PRIMERNIH ZA MEDVEDA.

Vzrok premajhnih primernih območij je stalna in intenzivna prisotnost človeka in njegovih dejavnosti. Najobčutljivejši dejavnosti, povezani z medvedom, sta paša, zlasti drobnice, in turizem.

Paša domačih živali je tod že tradicionalna. Človek živinorejec je tu ustvaril alpsko kulturno krajino, torej tisto vrednoto, ki daje Triglavskemu narodnemu parku izvornost in neponovljivost. Visokogorske planine in z njimi povezana pašna tradicija in stavbno izročilo sta enkratna primera preživetja slovenskega gorjana.

V Julijce hodi vedno več ljudi. Tisoči kilometrov planinskih poti in številne planinske postojanke govorijo o tradicionalni navezanosti Slovencev na gorski svet. V triglavskih gorah se je dogajal tudi velik del naše zgodovine.

TRIGLAVSKI NARODNI PARK IMA OMEJENE MOŽNOSTI ZA OHRANITEV PRVOBITNE NARAVE.

Čeprav je temeljna vsebina narodnih parkov ohranitev narave brez izkoriščanja naravnih dobrin, moramo izhajati iz dejanskih razmer. Za Triglavski narodni park so to: domačini in njihove osnovne

dejavnosti ter številni obiskovalci gozdov, naravnih znamenitosti in gorskega sveta. Triglavskega narodnega parka si tudi v prihodnje ne predstavljamo kot velik rezervat za prostoživeče divje živali, območje, kjer so človekove dejavnosti zelo omejene, ker je živalim potreben mir. So pa v Triglavskem narodnem parku vse možnosti za izločitev manjših ali večjih zaokroženih predelov - območij miru, namenjenih živalim. Ker so ti predeli med seboj praviloma ločeni, moramo zagotoviti njihovo medsebojno povezavo s prehodi (koridorji). Tako izločena območja so, glede na svojo velikost primerna za večino avtohtonih alpskih vrst, neprimerna pa za tiste, ki potrebujejo obsežen življenjski prostor. V Sloveniji sta takšni vrsti volk in medved.

Za medvedovočasno zadrževanje in prehajanje v Alpe je odločilno trajno varovanje vsakega medveda posebej in varovanje njegovih selitvenih poti.

ZA MEDVEDOVO ČASNO ZADRŽEVANJE IN PREHAJANJE V ALPE JE ODLOČILNO TRAJNO VAROVANJE VSAKEGA MEDVEDA POSEBEJ IN VAROVANJE NJEGOVIH SELITVENIH POTI.

Čeprav je rjavi medved po Uredbi o zavarovanju ogroženih živalskih vrstah (Uradni list RS, št. 57/93) trajno zavarovan oz. je dovoljen le odstrel z vsakoletnim dovoljenjem ministra za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, je trajno zavarovanje oz. dovoljenje za odstrel na robnem območju Triglavskega narodnega parka za posameznega medveda interesno (politično) vprašanje. Povezano je z varovanjem za vsako ceno oz. z vprašanjem smiselnosti varovanja tudi "problematičnih" medvedov, to je tistih, ki pokončujejo domače živali na paši, kjer le morejo. Stališče mednarodnih projektov ponovne naselitve je jasno: varovanje vsakega medveda posebej. Vendar je takšno stališče enopomensko - naleti namreč na resen ugovor uporabnikov kmetijske rabe oz. tistih, ki ohranjajo kulturno krajino.

Na medvedovih selitvenih poteh (koridorjih) moramo zagotoviti omejen obisk (izločiti turistično-planinske poti) in namestiti ustrezna opozorila naključnim obiskovalcem na njegovo prisotnost oz. možnost srečanja z medvedom. Razmisliti moramo o opustitvi pašne na najbolj izpostavljenih delih selitvenih poti. Seveda je treba zagotoviti nadomestilo in/ali zamenjavo enakovrednih pašnih površin in ureditvijo lastnine vred. Lahko gre za zamenjavo z opuščeni pašnimi površinami in njihovo revitalizacijo. Paša mora biti urejena, pašne površine morajo biti prostorsko določene, pasoje domače živali pa nadzorovane. Za živali na tako urejenih pašnikih, ki jih je pokončal medved, mora lastnik dobiti polnovredno odškodnino. Želim poudariti, naj to ne bo samo oz. predvsem naš, ampak mednarodni interes, zaradi katerega naj se takšna strategija finančno pokrije v mednarodnem okviru. Vse naštetu pa ni tako preprosto in tudi ni povezano le s finančnim kritjem. Predvsem je nerešeno, kako zagotoviti dovolj široke (koliko široke) povezovalne koridorje. Povezovalne poti pa so pomembne za strategijo neposrednega naseljevanja (odlov, prevoz, izpust).

Pričakovanja, da se bo medved naselil v Alpe z osrednjih življenjskih območij naravno, so verjetno preoptimistična. To bi namreč pomeni-

lo, da Slovenija vodi politiko širjenja osrednjega medvedovega življenjskega prostora na vse državno ozemlje. Šele z stalno naselitvijo (medvedke z mladiči!) na državno mejo z Avstrijo in Italijo bi bile namreč dane možnosti za ponovno naravno poselitev Alp.

V Sloveniji imamo možnosti za dva narodna parka.

V SLOVENIJI IMAMO MOŽNOSTI ZA DVA NARODNA PARKA.

V Sloveniji imamo idealne možnosti (zelo ohranjeno naravo), da ločeno uresničimo dve osnovni poslanstvi narodnih parkov: ohranitev prvobitne narave in približanje doživljanja narave ljudem. Triglavski narodni park izpolnjuje zlasti drugi pogoj. Površinsko je namreč premajhen, da bi v njem zagotovili dovolj veliko strnjeno rezervatno območje za divje živali (po zgledu ameriških ali afriških narodnih parkov, kjer so, zaradi dovolj obsežnih površin, zagotovljeni notranji samouravnalni mehanizmi brez človekovega posredovanja), po drugi strani pa smo ugotovili pomen človekove tradicionalne prisotnosti in smiselnost ohranitve kulturne krajine.

Obsežni jelovo-bukovi gozdovi dinarskega sveta pa izpolnjujejo prvi pogoj: to je primeren življenjski prostor številnim prosto živeči divjim živalim in tu je tudi dovolj velika populacija rjavega medveda. Brez ohranitve tega življenjskega prostora in njihovih življenjskih skupnosti rastlin in živali je vsako drugo prizadevanje za ponovno poselitev nepomembno. Pri narodnem parku na snežniško-kočevsko-obkolpskem območju velikost ni odločilna. Zaradi gospodarskih interesov, zlasti gozdarstva, zadostuje zavarovanje po II. varstveni kategoriji IUCN (narodni park) od deset do trideset tisoč hektarov. Na zunanem, robnem območju pa omogočimo nekatere človekove dejavnosti, ki temeljijo na načelih sonaravnosti in trajnosti. Ni pomembno čim večje zavarovano območje z najstrožjimi naravovarstvenimi ukrepi, ampak času primerno varstvo vseh naravno ohranjenih območij, tako da se bodo zanamci lahko odločali o stopnjah varovanja glede na svoje potrebe in spoznanja.

Seveda sta v obeh primerih pomembni obe poslanstvi: v Triglavskem narodnem parku so tudi izločeni predeli prvobitne narave (manjši rezervati) in na snežniško-kočevsko-obkolpskem območju predeli, namenjeni ljudem za doživljanje narave.

Osnovna skrb evropskega naravovarstva naj bo varovanje življenjskih območij redkih in ogroženih živalskih vrst tam, kjer ta še so.

OSNOVNA SKRB EVROPSKEGA NARAVOVARSTVA NAJ BO VAROVANJE ŽIVLJENJSKIH OBMOČIJ REDKIH IN OGROŽENIH ŽIVALSKIH VRST TAM, KJER TA ŠE SO.

Osnovna skrb evropskega naravovarstva mora biti ohranjanje in ustrezno statusno zavarovanje območij, ki že imajo (jim je uspelo ohraniti) varovalni pomen za rastlinski in živalski svet, še posebno če je območje pomemben življenjski prostor prav določene, v svetovnem ali evropskem merilu redke ali ogrožene živalske vrste. Za rjavega medveda v Alpah bomo največ naredili z varovanjem dinarskega življenjskega prostora. Zato je smiselno, da se denar, namenjen ponovni naselitvi v Alpe, najprej, v prvem koraku, nameni zavarovanju tega prostora v Sloveniji in na Hrvaškem, kajti nikjer ni

rečeno, da je to zavarovanje samo po sebi uresničljivo in da naj bo samo r.a slovenskih (tudi hrvaških?) ramenih. Šele naslednji koraki naj zagotovijo ponovno poselitev nekaterih delov Alp: katerih, kako velikih in kako je stvar skupnega odločanja »interesnih« držav.

Strategija neposrednega naseljevanja, naklonjenost in ozaveščanje javnosti.

STRATEGIJA NEPOSREDNEGA NASELJEVANJA, NAKLONJENOST IN OZAVEŠČANJE JAVNOSTI.
Zaradi očitnih težav z vzdrževanjem povezovalnih prostorov in selitvenih poti naj bodo koraki ponovnega naseljevanja usmerjeni v neposredni naselitvi območij, namenjenih medvedu. Odlovi, prevozi in izpusti danes tehnično niso sporni. Povezovalni koridorji so potrebni v strategiji ponovnega naseljevanja, vendar ne kot izsiljena naravna naselitev brez alternative. Kjer je mogoče, predvidimo koridorje in jih ustrezno "zaščitimo", predvsem kot naravne povezave med samci in "subpopulacijami". Konfliktne situacije s samci so manjše in ohranja se genski pretok. Varovanje vsakega medveda na selitvenih poteh, ne glede na povzročeno škodo in neposredno srečanja s človekom, je vprašljivo, ne sicer naravovarstveno, ampak zaradi prizadetega domačega prebivalstva. Brez široke javne podpore bo vse prizadevanje za ponovno naselitev Alp z medvedom neuspešno. Zato ni dovolj le stališče naravovarstva in njegovih raziskovalnih programov, ampak široka podpora in naklonjenost javnosti, zlasti prizadetega domačega prebivalstva.

8. POVZETEK

Slovenija je leta 1981 sprejela zakon, s katerim je razglasila osrednje območje Julijskih Alp za Triglavski narodni park (v nadaljevanju TNP). TNP meri 84.805 ha. Prvi in doslej edini slovenski narodni park nosi ime po Triglavu (2864 m), najvišjem vrhu in simbolu Slovenije. TNP leži blizu tromeje Avstrije, Italije in Slovenije. Njegovo jedro sestavljajo visokogorski grebeni skupaj z visokimi vrhovi in z globoko zarezanimi ledeniški dolinami Julijskih Alp. Poleg tega jedra spadata v TNP še gozdni planoti Mežakla in Pokljuka. Kulturna dediščina TNP je bogata in dragocena, obsega človekovo materialno izročilo: arheološke, kulturne in zgodovinske spomenike, predvsem pa značilne stavbe ljudske arhitekture. Zelo ohranjena je tudi narava in njena dediščina. Geološke plasti TNP so debele nekaj tisoč metrov, sestavljajo jih največ triasne kamenine. Relief je zelo razgiban, značilen za alpsko območje. Tu je visokogorsko rastlinstvo z nekaterimi endemičnimi vrstami in veliko gozdno bogastvo. Bogat je tudi živalski svet. Zastopane so številne živalske vrste alpskih ekosistemov.

V Triglavskem narodnem parku se je vedno pojavljal rjavi medved (*Ursus arctos* L., 1758). O tem govorijo pisni viri in ustna izročila, pa tudi mnoga ledinska imena, povezana z besedo medved. V Alpah je rjavi medved stalno živel še pred sto leti. Pozneje je bil iztrebljen ali izrinjen. S človekom živinorejcem sta si bila vedno nasprotnika. Medvedi so pobijali domače živali na paši in tudi življenjsko ogrozili človeka - razumeti moramo njegovo stisko v neprestanem boju za preživetje.

Dinarsko območje Slovenije je tradicionalni medvedov življenjski prostor. S svojim skrajnim zahodnim oz. severozahodnim predelom se neposredno naslanja na Alpe. Zato medvedi prehajajo na širše alpsko območje prek Julijskih Alp, Karavank in Kamniško/ Savinjskih Alp. Prehodi prek Karavank so redkejši, nekdanj najpogostejši severni koridor pa je iz neznanih vzrokov danes nepomemben. Iz podatkov pisnih virov in pisnih sporočil so potrjene domneve, da gredo glavni koridorji v Alpe prek zahodnega dela Slovenije, zlasti po Tolminskem in Kobariškem, delno tudi prek Triglavskega narodnega parka.

Na osnovi časovno zbranih podatkov so ugotovljene smeri gibanja, pogostnost zadrževanja in prehodi rjavega medveda v Triglavskem narodnem parku. Značilna je ugotovitev, da so se posamezni medvedi (predvsem samci) pojavljali časovno bolj ali manj pogosto in se v TNP zadrževali različno dolgo, nikoli pa trajno. To velja za zadnjih sto petdeset let, za katera so znani pisni podatki. Nekateri medvedi so verjetno prezimili. Za obrobje so zanesljivi podatki o medvedkah z mladiči, kar kaže na zelo verjetno prezimovanje v neposredni bližini

TNP. Novejši podatki govorijo o posameznih prezimovajočih medvedih tudi znotraj TNP.

Preučevanje bivalnih in prehranskih možnosti z analizo nekaterih prostorskih značilnosti (parametrov) za trajnejšo naselitev rjavega medveda v Triglavskem narodnem parku je pokazalo, da je primeren prostor TNP premajhen za trajnejšo oz. stalno naselitev, ki je odvisna od prisotnosti medvedk z mladiči. Vseeno pa ima rjavi medved v TNP vso domovinsko pravico. Ekološko in etično pripada vsaki rastlinski in živalski vrsti življenjski prostor, ki si ga izbere oz. izpolnjuje njene prehranske in bivalne zahteve, ne glede na to, ali gre za trajno ali le začasno bivanje.

Vprašanje trajne oz. ponovne poselitve Alp, vzdrževanja stalne prisotnosti v "vmesnem" prostoru (med Dinarskim gorstvom in Alpami) in zagotovitev nemotenega prehajanja po znanih koridorjih in prehodih je povezano z lastnino, odškodninami in ozaveščenostjo.

Zavarovana območja, kjer stalno živijo ljudje, niso izjema. Brez sodelovanja domačinov, njihovega razumevanja in poznavanja, zlasti pa brez ustreznih materialnih nadomestil in pomoči so zavarovana območja oz. narodni parki le želje na papirju.

Osnovna skrb evropskega naravovarstva mora biti ohranjanje in ustrezno statusno zavarovanje območij, ki že imajo (jim je uspelo ohraniti) varovalni pomen za rastlinski in živalski svet, posebno če je območje pomemben življenjski prostor prav določene, v svetovnem ali evropskem merilu redke ali ogrožene živalske vrste. Za rjavega medveda v Alpah bo največ narejenega z varovanjem dinarskega življenjskega prostora. Zato je smiselno, da se denar, namenjen ponovni naselitvi v Alpe, najprej, s prvim korakom, namenjen zavarovanju osrednjega življenjskega prostora na Slovenskem in na Hrvaškem, kajti nikjer ni rečeno, da je to zavarovanje uresničljivo in samo v finančno breme Slovenije (in Hrvaške?). Šele naslednji koraki naj zagotovijo ponovno poselitev nekaterih delov Alp: katerih in kako velikih, bodo odločale interesne države.

SUMMARY

In 1981 the Republic of Slovenia passed a law by which the central area of the Julian Alps was proclaimed as the Triglav National Park (hereinafter TNP). TNP measures 84.805 ha. The first and currently the only Slovenian national park is named after Triglav, the highest mountain (2864 m) and the symbol of Slovenia. TNP is situated in the vicinity of triple border among Austria, Italy and Slovenia. The core of the TNP consists of high mountain ranges together with high peaks and deeply cut glacial valleys of the Julian Alps. In addition to the core area there are woody plateaus Mežakla and Pokljuka. Cultural heritage of the TNP is rich and valuable, it comprises human material bestowal: archaeological, cultural and historical monuments and especially typical buildings of folk architecture. Nature and its heritage is equally well preserved. Geological layers of TNP are composed mainly of some thousand meters thick Triassic rock. Relief is very diversified, typical for the Alpine area. There are typical high mountain plants with some endemic species and immense wealth of the forest. Animal world is equally abundant. There are numerous animal species present, typical for the Alpine ecosystems.

In the area of today's TNP the brown bear (*Ursus arctos* L., 1758) has always been present. Oral and written sources talk about it and many local names for fields, meadows or woods are associated with the word bear. In the Alps the brown bear used to live permanently hundred years ago. Later it has been cleared out or ousted. Man as a cattle breeder and bear have always been adversaries. Bear would kill domesticated animals while grazing and as the strongest European wild animal could even endanger the man. We should understand distress of the Alpine man in his constant struggle for survival.

The Dinaric mountain range is traditional bear's life area. With its utmost West and Northwest part it directly leans on the Alps. This makes it possible for the bears to easily pass in the wider area of the Alps right through the Julian Alps, the Karavanke Alps and the Kamniško/Savinjske Alps. Passages over the Karavanke Alps are more rare, once the most frequent north corridor is, due to unknown reasons, insignificant today. On the basis of data available according to written sources and written messages we have found out (confirmed allegations) that main corridors for spreading of brown bear in the Alps run through the Western part of Slovenia, especially at Tolmin and Kobarid area, partly also through the TNP area.

On the basis of data gathered according to presence through time directions of movement have been found out, frequency of stay and traditional passages of brown bear in the area of TNP. There is a significant finding that individual bears (mainly males) appeared more or less frequently at certain time and stayed at the area of TNP dif-

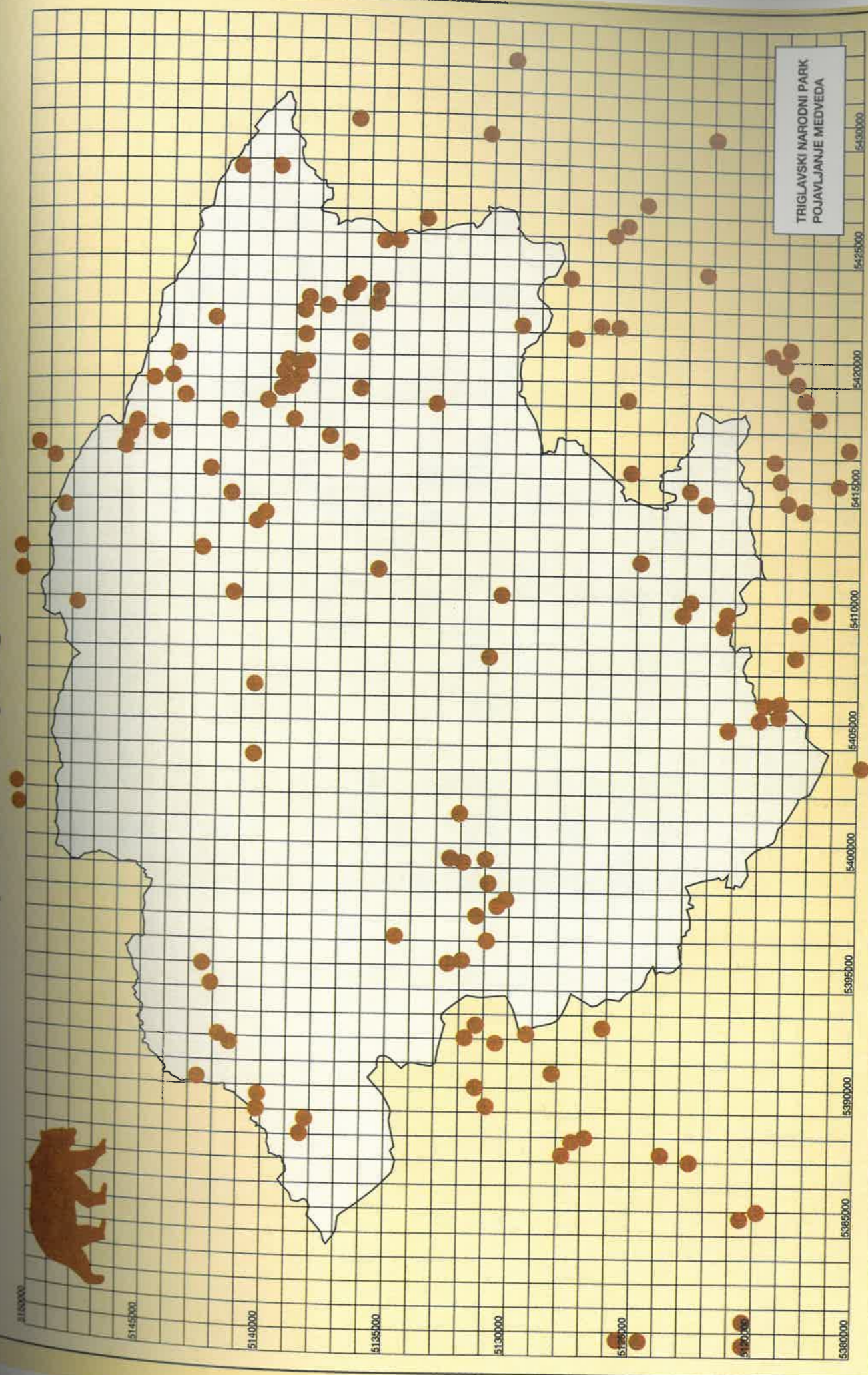

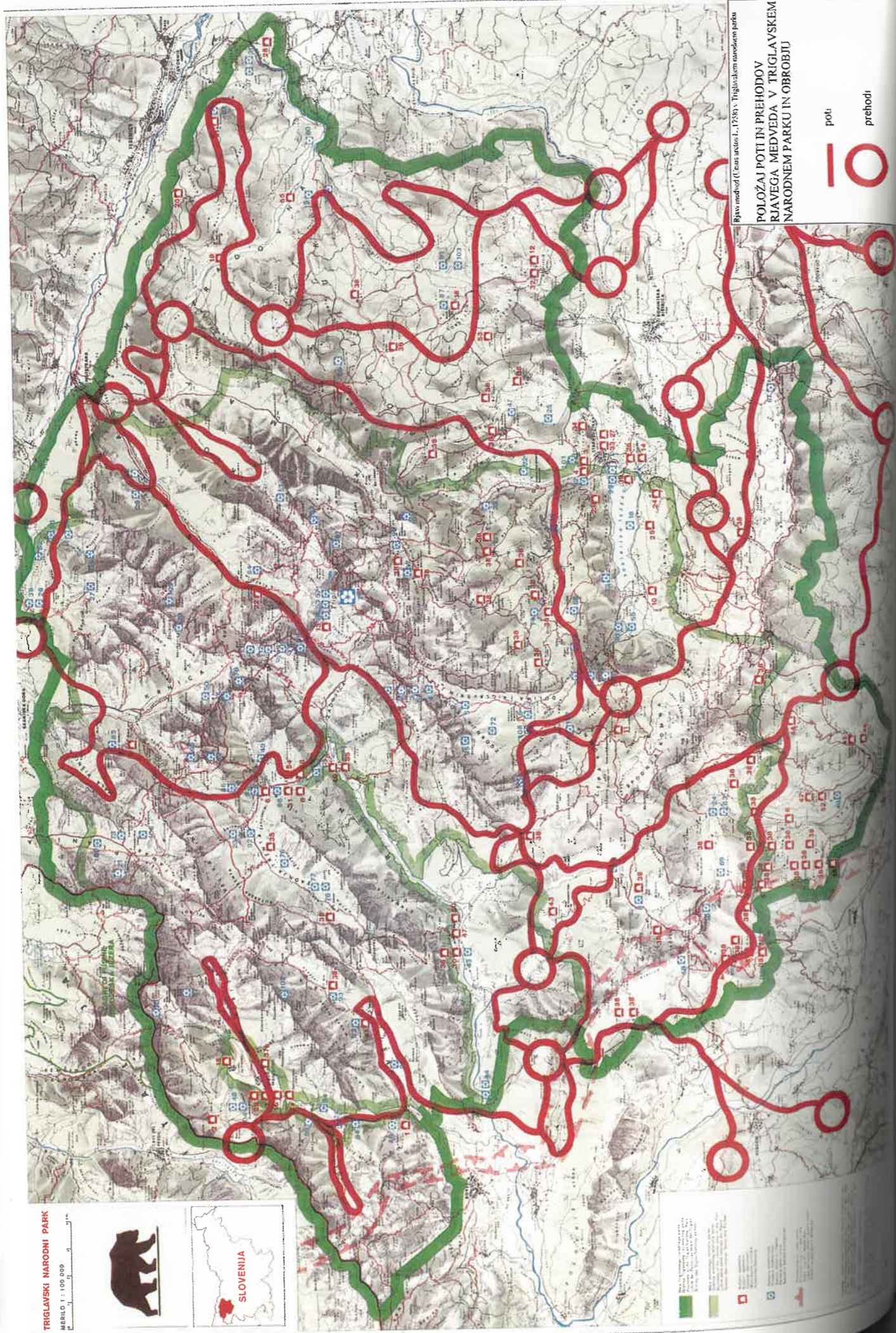
ferently long, but never permanently, here we talk about the period of the last hundred and fifty years, with existing written evidence. Some of bears stayed there over winter. For the area on the verge of the TNP, in its very vicinity, reliable data are available about female bears with cubs, which signifies a very probable stay over winter in the close neighbourhood of the TNP. According to the latest data it can be concluded that some bears most probably stay over winter also within the TNP.

Study of living and nourishment conditions on the basis of analysing some parameters concerning a more permanent settlement of brown bear in the TNP in view of living and nutritional appropriateness have shown that the area of TNP is too small for the bear to settle for a longer lasting period or permanently. Permanent settlement is conditioned by permanent presence of female bears with cubs. Nevertheless brown bear has all the right for living in the TNP. Ecologically and technically speaking each plant and animal species is entitled to its life space it chooses regardless whether it is permanent or temporary or conditioned by number of animals present. The question of permanent re-settlement in the Alps, maintenance of presence in the "buffer" area (between the Dinars and the Alps) and assuring undisturbed passages through known corridors and passages are significantly connected with ownership, indemnities and awareness. In this respect protected areas with people permanently living there are no exception, regardless of legal and conceptual determinations. Without participation of local inhabitants, their understanding and knowledge and mainly without corresponding material compensations and assistance to the locals, protected areas, namely national parks, are only a wish existing in written form.

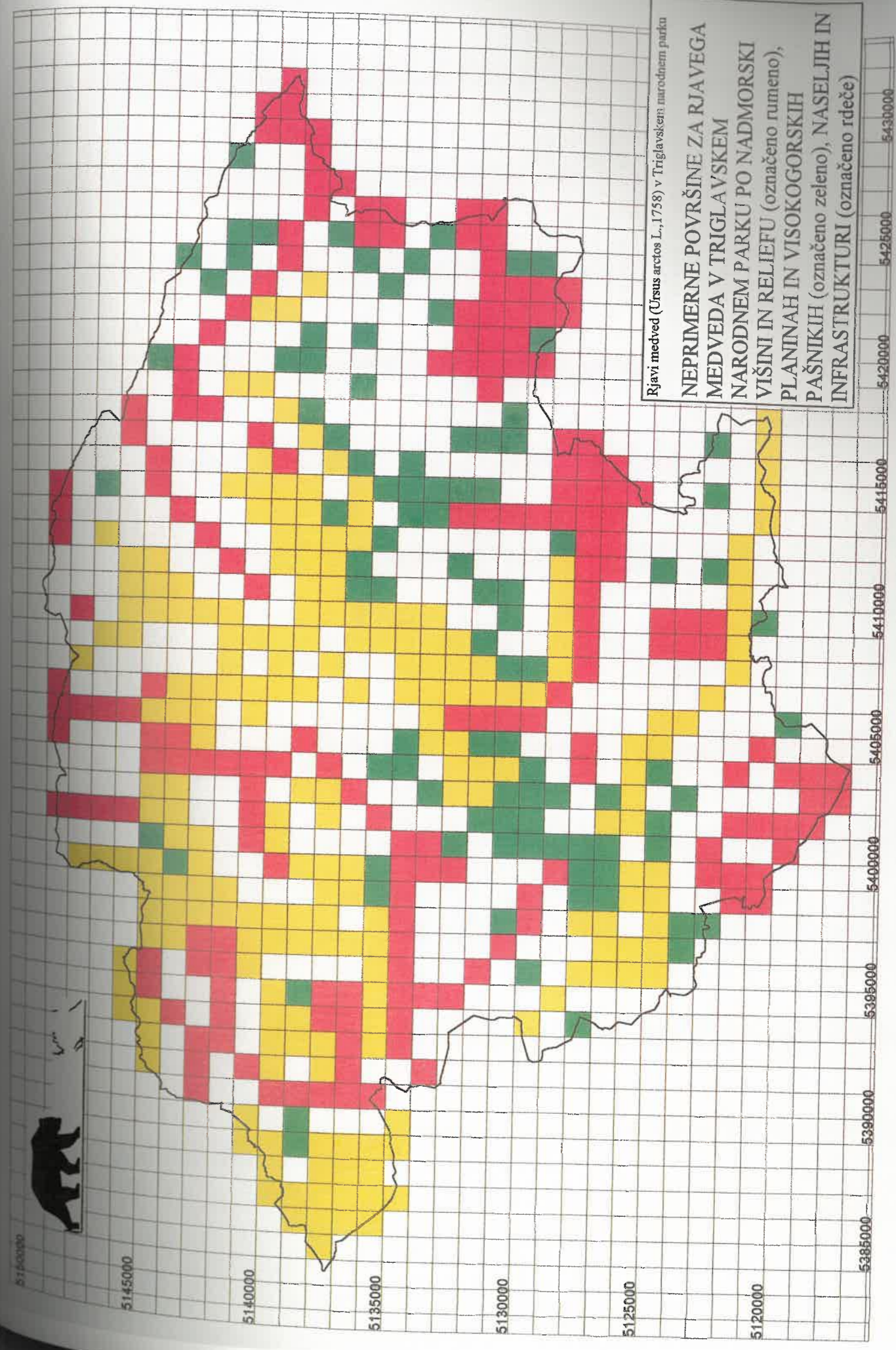
Basic care of European nature protection should be focused on preserving and protection of status of those areas which already have (managed to have preserved) protective meaning for plant and animal world, especially if the area is an important living area of specially designated, according to world and European criteria, rare or endangered animal species regardless of state borders. For the protection of brown bear in the Alps most will be done by protecting the Dinaric life area. Therefore it is sensible that funds allocated to reintroduction of the bear in the Alps are initially and primarily meant for protection of central living area in Slovenia (and Croatia) as it can not be taken for granted that this protection is done by itself and burdened only to Slovenia and Croatia. Only follow-up steps should ensure resettlement in some areas of the Alps, including solutions such as compensations and indemnities.

Karta prisotnosti rjavega medveda v TNP

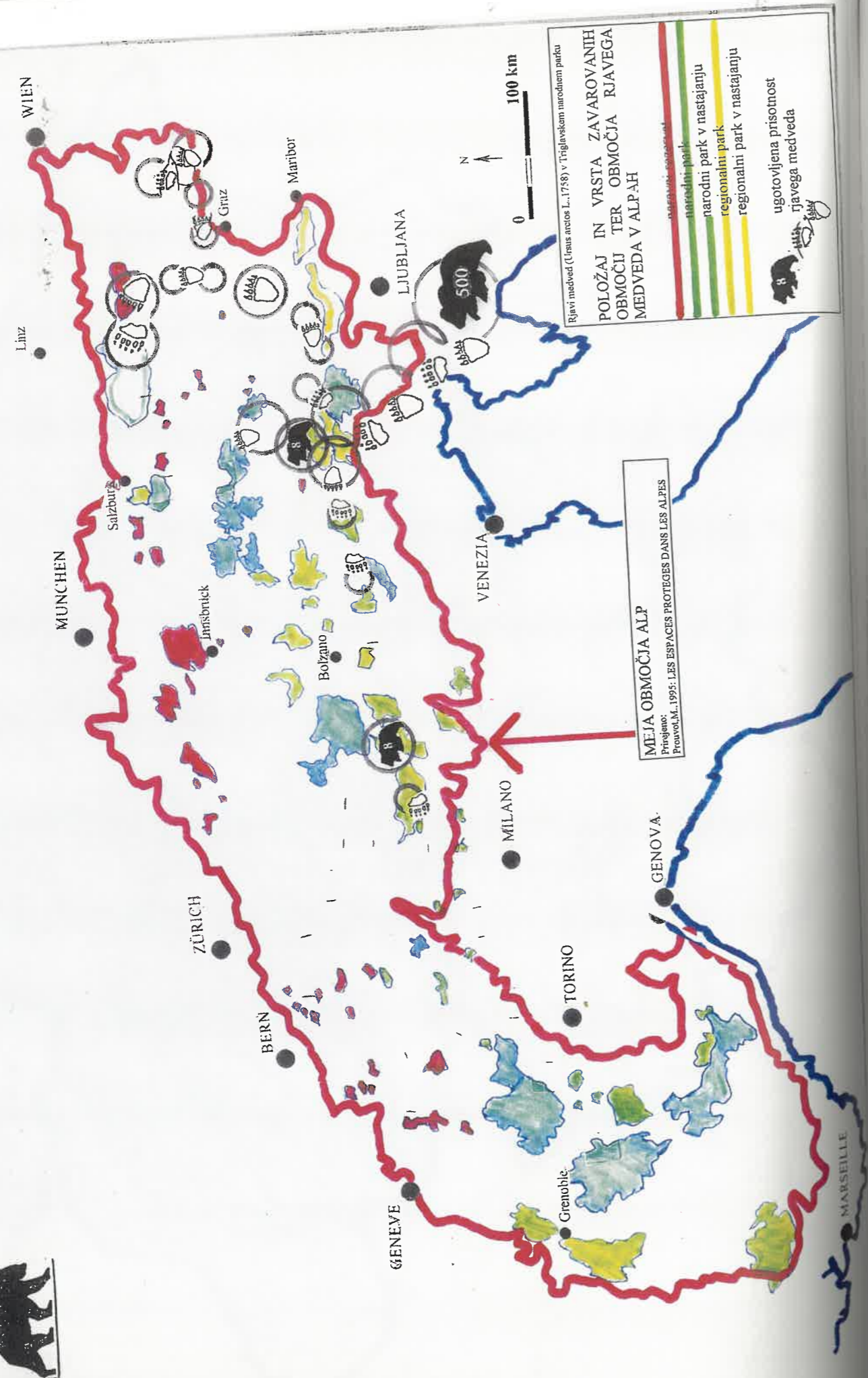

Rjava medved (Ursus arctos L., 1758) v Triglavskem narodnem parku
POLOŽAJ POTTI IN PREHODOV
RJAVEGA MEDVEDA V TRIGLAVSKEM
NARODNEM PARKU IN OBRROBJU

Rjava medved (Ursus arctos L., 1758) v Triglavskem narodnem parku
NEPRIMERNE POVRŠINE ZA RJAVEGA
MEDVEDA V TRIGLAVSKEM
NARODNEM PARKU PO NADMORSKI
VIŠINI IN RELIEFU (označeno rumeno),
PLANINAH IN VISOKOGORSKIH
PAŠNIKIH (označeno zeleno), NASELJIH IN
INFRASTRUKTURI (označeno rdeče)

5145000
5140000
5135000
5130000
5125000
5120000
5385000
5390000
5395000
5400000
5405000
5410000
5415000
5420000
5425000
5430000

9. VIRI

- ABRAM, J., 1972. Moja Trenta.- Gorica, Goriška Mohorjeva družba, 178s.
- ADAMIČ, M., 1984. Varstvo, gojitev in lov divjadi. Strokovne podlage za skupni program razvoja Triglavskega narodnega parka.- Ljubljana, IGLG, s.139-168.
- ADAMIČ, M., 1987. L Orso bruno in Slovenia: problemi e prospettive per la conservazione delle specie. Atti del Convegno Internazionale "L Orso nelle Alpi".- Trento, Italy, referat, s.24-35.
- ADAMIČ, M., 1992. Ocena možnosti za spontano širjenje rjavega medveda (*Ursus arctos L.*) v Alpe, smeri glavnih emigracijskih koridorjev ter motnje v njihovem funkcioniranju.- Ljubljana, MKGP, Gozdarski inštitut Slovenije, posvetovanje "Rjavi medved v deželah Alpe-Adria" 29. in 30. junija 1992, zbornik, s.131-145.
- ADAMIČ, M., 1992. Pojasnilo.- Lovec, 65,2,s.93.
- ADAMIČ, M., 1992. Povratek rjavega medveda v Alpe: utopija ali realnost?.- Lovec, 65,12,s.346.
- ADAMIČ, M., 1993. Koliko medvedov živi v Sloveniji.- Lovec, 66,4,s.112.
- ADAMIČ, M., 1994. Štetje medvedov na krmiščih v letu 1993 - prve ugotovitve.- Lovec, 67,4,s.143-144.
- ADAMIČ, M., 1994. Podatki o opaženih, sledenih, odstreljenih in povoženih medvedih izven osrednjega območja v Sloveniji.- Ljubljana, interni seznam.
- AMON, R., 1961. Baerwild in Osterreichischen Alpenraum im 20 Jahrhundert.- Graz, Osterreichischer Arbeitskreis fur Wildtierforschung Jubilaeums-Jarbuch 1960, 17s.
- ASTE, C., 1993. Untersuchungen zur Lebensraumqualitet fur Braunbaren in Osterreich.- Wien, Universitet fur Bodenkultur Wien, Diplomarbeit, 101s.
- AVTOR NEZNAN, 1936. Medved na Pokljuki.- Lovec, 13,36,s.282.
- BADIJURA, R., 1953. Ljudska geografija.- Ljubljana, DZS, 337s.
- BERCE, M./ŠTRUMBELJ, C., 1992. Problemi varstva in gojitve rjavega medveda v osrednjem varovalnem območju v Sloveniji.- Ljubljana, posvetovanje "Rjavi medved v deželah Alpe-Adria" 29. in 30. junij 1992, zbornik, s.77-87.
- BERNOT, F., 1985. Podnebje Triglavskega narodnega parka.- Bled, TNP-Vodnik, s.57-63.
- BIZJAK, J./DELLA VALLE, S./MARENČE, M./OGORELEC, B., 1992. Varstvo naravne in kulturne krajine v Triglavskem narodnem parku.- Bled, TNP, Razprave in raziskave, 1,78s.
- BIŽAL, D., 1939. Lov in lovci na Kočevskem.- Lovec, 16,22,s.184-188, 229-233.
- BOLE, J., 1985. Živalstvo Triglavskega narodnega parka.- Bled, TNP-Vodnik, s.87-100.
- BONITIRANJE LOVIŠČ ZAVODA ZA GOJITEV DIVJADI "TRIGLAV" BLEDE, 1968.- Bled, Arhiv TNP, 51s.
- BRELIH, S., 1975. Gospodarski pomen žuželk.- Ljubljana, PMS, 55s.
- BRELIH, S./GREGORI, J., 1980. Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji.- Ljubljana, PMS, 263s.
- CEVC, T., 1978. Planina Velo polje v času prvega vzpona na Triglav.- PlanV, 78,6,s.408-426.
- CEVC, T., 1992. Bohinj in njegove planine.- Bled, TNP, 152s.
- CVENKEL, F., 1963. O bohinjskem medvedu.- Lovec, 46,7,s.202-203.
- CVENKEL, J./MLINŠEK, D., 1988. Smrekov gozd v Triglavskem narodnem parku. Gozdni rezervati Slovenije.- Ljubljana, VTOZD za gozdarstvo BF, 45s.
- ČAMPA, L., 1986. Gozdne združbe in rastiščnogojitveni tipi v G.G.E. Pokljuka.- Ljubljana, IGLG, 46s.
- ČOP, D., 1987. Onomastično - lingvistične zanimivosti Bohinja.- Radovljica, Turistično društvo Bohinj-Jezero, "80 let turizma v Bohinju", zbornik, s.123-129.
- DEBELAK, M./soavtorji, 1984. Prebivalstvo in naselja.- Ljubljana, Urbanistični inštitut Slovenije, Strokovne podlage za skupni program razvoja TNP, s.232-270.
- FELC, V., 1991. Poključnega klavca ni več.- ČZP Delo, 15.10.1991.
- FITOCENOLOŠKA KARTA 1:25000. Strokovne podlage za skupni plan razvoja TNP, 1984.- Ljubljana, IGLG.
- GABROVEC, S., 1987. Prazgodovina Bohinja.- Radovljica, Turistično društvo Bohinj-Jezero, "80 let turizma v Bohinju", zbornik, s.30-36.
- GALLE, V., 1871. Poslednja medvedja družina v Kotu.- Ljubljana, Laibacher Tagblatt, 182.
- GARMS, H./BORM, L., 1981. Živalstvo Evrope.- Ljubljana, Mladinska knjiga, 549s.
- GAŠPERŠIČ, R., 1973. Medvedi na Gorenjskem od leta 1915 do 1972.- Lovec, 55,11,s.333.
- GOZDNO GOSPODARSKI NAČRTI G. G. E.: Jesenice Z+V, Mežakla, Pokljuka, N.Bohinj, Bohinj, Bled, Bovec, Soča, Kobarid, Tolmin, Baška grapa.
- GRAZZINI, G., 1993. Narodni parki sveta.- Ljubljana, Mladinska knjiga, 258s.
- GREGORI, J./KREČIČ, I., 1979. Naši ptiči.- Ljubljana, Državna založba Slovenije, 327s.
- GUTLEB, B., 1994. Verbreitung und Situation der Karntner Braunbaren im Jahr 1993.- Klagenfurt, WWF Osterreich, Barenprojekt Karnten.
- GUTLEB, B., 1995. Verbreitung, Situation und Entwicklungschance des Braunbaren in Karenten.- Klagenfurt, WWF Osterreich, Barenprojekt Karenten.
- JANČAR, T., 1995. Ornitološki atlas Triglavskega narodnega parka.- Ljubljana, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, v pripravi.
- JAZON, dr., 1936. Medved v Gornji Radovni.- Lovec, 13,36,s.320.
- KAJZELJ, M./DROFENIK, H., 1982. Naš alpinizem.- Ljubljana, Državna založba Slovenije, 312s.
- KOŠIR, J., 1986. Gozdovi blejskega gozdno gospodarskega območja v Triglavskem narodnem parku.- Bled, Gozdno gospodarstvo Bled, poročilo, 10s.
- KOŠIR, J., 1986. Nekaj bistvenih potez dosedanjega gospodarjenja z gozdovi v TNP kot pouk za današnji čas.- Bled, Gozdno gospodarstvo Bled, 7s.
- KOŠIR, Ž., 1976. Zasnova uporabe prostora:Gozdarstvo.- Ljubljana, IGLG pri BF, s.51-67.
- KOŠIR, R., 1989. Velike zveri pod Triglavom.- Lovec, 72,5,s.142.
- KRAUS, E., 1991. WWF-Projekt Braunbar.- Wien, Forschungsinstitut, WWE Osterreich, Bericht 2,33s.
- KRIŽNAR, N., Ovčje planine v porečju Zgornje Soče 1973.- PlanV, 74,5,s.241-246.
- KRYŠTUFEK, B., 1991. Sesalci Slovenije.- Ljubljana, PMS, s.191-193.
- KRYŠTUFEK, B./soavtorji, 1988. Zveri II.- Ljubljana, Lovska zveza Slovenije, s.5-62.
- KUGY, J., 1971. Iz minulih dni.- Maribor, Založba Obzorja Maribor, s.36-42.
- KULIG, P. V., 1992. Ein Bericht von Peter Victor Kulig.- Wien, Das Tier, 7,92.
- LESKOVIC, B., 1992. Prvo strokovno srečanje skupine za lov - rjavi medved.- Lovec, 75,9,s.242-244.
- LESKOVIC, B., 1993. Dvomljiva vizija razširjanja medveda v SZ Evropo.- Lovec, 76,11,s.353.
- LESKOVIC, B., 1994. Bodočnost medveda je odvisna od naklonjenosti ljudi.- Lovec, 77,5,s.182.
- LOVŠIN, E., 1961. Gorski vodniki v Julijskih Alpah.- Ljubljana, Državna založba Slovenije, s.134-136.
- MARENČE, M., 1993. Lov in lovstvo v Triglavskem narodnem parku: do kdaj še?.- Lovec, 76,5,s.165.
- MARENČE, M., 1986. Gozdovi Triglavskega narodnega parka.- Moj mali svet, 18,7/8,s.8-10.
- MARENČE, M., 1989. Termofilne gozdne združbe v Triglavskem narodnem parku.- Bled, TNP, seminarska naloga, 7s.
- MARENČE, M., 1990. V prihodnost s sonaravnim gospodarjenjem.- Lovec, 73,10,s.282.
- MARENČE, M., 1992. Divjad so prostoživeče divje živali, ki so predmet lovnega gospodarjenja (upravljanja).- Lovec, 75,5,s.142.

- MARENČE, M., 1992. Medved in njegovo varstvo v Triglavskem narodnem parku.- Lovec, 75,3,s.68.
- MARENČE, M., 1994. Triglavski narodni park: namen, cilji in usmeritve.- Lovec, 77,9,s.347.
- MARENČE, M., 1995. Prostoživeče živalske vrste na območju II. varstvene kategorije v Triglavskem narodnem parku.- Lovec, 78,7/8,s.283.
- MARINČEK, L., 1987. Bukovi gozdovi na Slovenskem.- Ljubljana, Delavska enotnost, 153s.
- MARUŠIČ, B., 1985. Zgodovinski pregled TNP.- Bled, TNP-Vodnik, s.182-194.
- MEETING ON THE STATUS AND CONSERVATION PERSPECTIVES OF THE BROWN BEAR.- Brussels, June 24th 1991, Institut royal des Sciences naturelles de Belgique.
- MELIK, A., 1954. Slovenski alpski svet.- Ljubljana, Izdala Slovenska Matica, 607s.
- MELIK, A., 1950. Planine v Julijskih Alpah.- Ljubljana, Dela inštituta za geografijo SAZU, 302s.
- MLEKUŽ, I., 1993. Gozdovi v dolini Tolminke in Zadlašce.- Bled, TNP, Razprave in raziskave, 2,s.54-59.
- MLINŠEK, D./soavtorji, 1980. Gozdni rezervati v Sloveniji.- Ljubljana, IGLG pri BF, 414s.
- NIETHAMMER, J./KRAPP, F., Handbuch der Säugetiere Europas.- Wiesbaden, AULA-Verlag Wiesbaden, Band 5, s.250-300.
- NOVAK, A., 1984. Triglavski narodni park in domačini.- PlanV, 84,8,s.352.
- OSTI, F., 1986. L'Ors des Alpes du Trentin.- Acta Biologica Montana, 6,s.87-92.
- OSTI, F., 1992. The brown bear (*Ursus arctos* L.) in Trentino, Italy: geographical distribution and population size during 1987-91.- Ljubljana, MKGP, Gozdarski inštitut Slovenije, posvetovanje "Rjavi medved v deželah Alpe-Adria, 29. in 30. junija 1992", zbornik, s.103.
- PERCO, F., 1987. La situazione dell'orso (*Ursus arctos*) nella regione Friuli-Venezia Giulia.- Travasio, posvetovanje "Lorso bruno nelle zone di confine del Friuli-Venezia Giulia", referat, s.45-51.
- PETERLIN, S., 1984. Kaj je narodni park?- PlanV, 84,8,s.372.
- PISKERNIK, A., 1962. Zgodovina prizadevanj za ustanovitev Triglavskega narodnega parka.- Varstvo narave, I, s.9-12.
- PRAPROTNIK, N., 1988. Julijana v Trenti.- Ljubljana, Obzorje Maribor, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, zbirka vodnikov, 65,38s.
- PUSCHNIG, R., 1935. Brauner Bar in Sudtirol.- Wien, Carinthia II., 125,45,s.113-114.
- RAKOVEC, I., 1973. Razvoj kvartarne sesalske favne v Sloveniji.- Arheološki vestnik - Acta arheologica, 24,s.225-266.
- RAMOVŠ, A., 1985. Iz geološke zgodovine TNP.- Bled, TNP-Vodnik, s.15-29.
- RAZINGER, P./ŠAVOR, J., 1986. Osnovne značilnosti, pomen in možnosti revitalizacije kmetijstva v Triglavskem narodnem parku.- Jesenice, KZS občine Jesenice, raziskovalna naloga, 50s.
- ROBIČ, T., 1987. Stanje in razvoj kmetijstva na območju Triglavskega narodnega parka.- Ljubljana, Zadržna zveza Slovenije, poročilo.
- ROTH, H.U., 1985. Die Baren in den Alpen.- Nationalpark Berchtesgaden, Das Barenseminar, Forschungsbericht 11, s.10-14.
- RUTAR, S., 1882: Zgodovina Tolminske. U Gorici, nat. Hilarijanska tiskarna, 1882.
- SCHLAMBERGER, V./soavtorji, 1995. Planine in skupni pašniki v Sloveniji.- Ljubljana, RS MKGP, Uprava RS za pospeševanje kmetijstva, 60s.
- SCHRODER, W., 1992. Barenschutz in den Alpen.- Linderhof, Osterreich, Ein Positionspapier verfasst von Wolfgang Schroder in Zusammenarbeit mit Barenfachleuten aus den Alpenlandern, 12s.
- SCHRODER, W., 1992. Sicherung des Braunbaren in den Alpen.- Linderhof, Osterreich, Status und Zukunft des Braunbaren in den Alpen, Workshops, 8.9.januar 1992.
- SCHUMACHER, E., 1972. Evropski naravni parki.- Ljubljana, DZS, 300s.
- SIMONIČ, A., 1992. Zakonsko varstvo rjavega medveda na slovenskem ozemlju

- nekoč in danes, s predlogi za prihodnje.- Ljubljana, MKGP, Gozdarski inštitut Slovenije, posvetovanje "Rjavi medved v deželah Alpe - Adria", 29. in 30. junija 1992, zbornik, s.11-43.
- SMOLIK, H.W., 1967. Živalski svet.- Ljubljana, Državna založba Slovenije, s.188-196.
- SPILLER, F., 1926. Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah.- Ljubljana, 1926.
- STATISTIČNI PODATKI LOVSKE ZVEZE SLOVENIJE O ODSTRELU DIVJADI ZA LETA OD 1962 DO 1993.- Ljubljana, Lovska zveza Slovenije.
- STROJIN, T., 1970. Gradivo za planinsko zgodovino.- Ljubljana, PZS, Mladinska komisija pri Planinski zvezi Slovenije, 92s.
- STROJIN, T., 1980. Jakob Aljaž v slovenskem planinskem izročilu.- Mojstrana, Planinsko društvo - muzejski odbor - Dovje Mojstrana, 77s.
- SUBOTSCH, N./soavtorji, 1995. Die Geschutztzen Alpenraume.- Les Ecrins, Ein Panorama, Les dossiers de la revue de geographie alpine, numero 17.
- SVETINA, T., 1964. Lov na medveda v Triglavskem pogorju.- Lovec, 47,3,s.80-83.
- ŠERCELJ, A., 1962. Zgodovina gozda v Dolini triglavskih jezer.- Varstvo narave, I, s.45-54.
- ŠETINC, F., 1995. Po sledovih Slovenskega Lovca.- Ljubljana, Lovska zveza Slovenije, 343s.
- ŠUŠTERŠIČ, M., 1974. Gozd in lov v Triglavskem pogorju.- Lovec, 30,7,s.55,103,158, s.192,242,302.
- ŠVIGELJ, L., 1961. Medved v Sloveniji.- Ljubljana, Mladinska knjiga, 185s.
- ŠVIGELJ, L., 1983. Divjad. Rjavi medved.- Ljubljana, Mladinska knjiga, s.64-70.
- TIMARAC, Z., 1989. Pomen starejših samcev v medvedji populaciji.- Lovec, 72,5,s.139.
- TIMARAC, Z., 1991. Medvedje označbe na drevesih.- Lovec, 74,10,s.281.
- TITOVŠEK, J., 1994. Rdeče gozdne mravlje v Sloveniji.- Ljubljana, BF, oddelek za gozdarstvo, oddelek za lesarstvo, Gozdarski inštitut Slovenije, Zbornik gozdarstva in lesarstva, 43,s.77-107.
- TOMŠE, T., 1996. Statistični podatki obiska planinskih postojank v Sloveniji.- Ljubljana, PZS, Komisija za pota Planinske zveze Slovenije.
- TRPIN, D./VREŠ, B., 1995. Register flore Slovenije. Praprotnice in cvetnice.- Ljubljana, ZRC SAZU, 7, 143s.
- TUMA, H., 1929. Imenoslovje Julijskih Alp.- Ljubljana, Slovensko planinsko društvo.
- TUMA, H., Pomen in razvoj alpinizma.- Turistovski klub Skala, I.naklada.
- VALIČ, A., 1987. Pregled ledin in arneoloških najdišč Bohinja.- Radovljica, Turistično društvo Bohinj-Jezero, "80 let turizma v Bohinju", zbornik, s.36-46.
- VALVAZOR, J.V., 1689. Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja.- Ljubljana, Mladinska knjiga, ponatis 1984, s.40.
- VIDIC, J., 1988. Alpski svizec (*Marmota marmota* L. 1758) - kot primer naseljene alohtone vrste v Sloveniji.- Ljubljana, BF, VTOZD za biologijo, magistersko delo, 163s.
- VOLC, A., 1936. V medvedjem objemu.- Lovec, 19,23,s.43.
- WALTER, W., 1991. Barensache-Ehrensache.- Wien, Osterreich, Nationalpark 3/91.
- WRABER, M., 1966. Fitosociološka in ekološka analiza gozdne vegetacije v Zgornjem Posočju.- Ljubljana, Inštitut za biologijo SAZU, elaborat, 33s.
- WRABER, T., 1985. Rastlinstvo Triglavskega narodnega parka.- Bled, TNP-Vodnik, s.63-86.
- ZEGA, D., 1985. Zgodovinski pregled TNP.- Bled, TNP-Vodnik, s.182-204.
- ZORN, M., 1975. Gozdnovegetacijska karta Slovenije: opis gozdnih združb.- Ljubljana, Biro za gozdarsko načrtovanje, 150s.
- ZEV/FRELIH, J., 1990. Medvedi imajo učinkovito obrambo pred mrazom.- Lovec, 73,1,s.10.
- ŽONTA, I./SMOLE, I., 1983. Gozdarstvo in kmetijstvo.- Ljubljana, IGLG pri BF, Strokovne podlage za skupni program razvoja TNP, s.86-139.

Zakonodaja

Enotne gojitvene smernice v Sloveniji, 1980,1991.- Ljubljana, Lovska zveza Slovenije in Skupnost za lovstvo in ribištvo Slovenije, interni dogovor.

Naredba o spremembi lovopusta in zaščiti redke divjačine.- Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine s dne 16.marca1935,162.

Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrstah.- Ur.l. RS št. 57 / 93.

Začasno navodilo o izdelavi gozdnogospodarskih načrtov v letu 1986 za področje urejanja odnosov gozd - divjad.- Ljubljana, Republiški komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 323-04/84-28II/če, 20.3.1986.

Zakon o Triglavskem narodnem parku.- Ur.l.SR Slovenije št.63-28/81.

Zakon o gozdovih.- Ur.l.RS št.30/93.

Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč.- Ur.l.SR Slovenije št.25/76.

